

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Посібник із судової практики
Європейської конвенції
з прав людини

Імміграція

Оновлено 31 серпня 2024 року

Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Видавців або організації, які бажають перекласти та/або відтворити цей Посібник повністю або частково у формі друкованої чи електронної публікації, просимо заповнити форму зворотного зв'язку: [запит на відтворення або повторну публікацію перекладу](#) для отримання інформації щодо процедури авторизації.

Якщо ви бажаєте дізнатися, які Посібники із судової практики знаходяться наразі на етапі перекладу, див. перелік [очікуваних перекладів](#).

Цей Посібник спочатку було укладено англійською мовою. Він регулярно оновлюється, дата останнього оновлення: 31 серпня 2024 року. До нього можуть бути внесені редакційні виправлення.

Посібники із судової практики можна завантажити за посиланням <https://ks.echr.coe.int>. Оновлення публікації відстежуйте на сторінці Суду у Твіттері за посиланням: https://twitter.com/ECHR_CEDH.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2025

Зміст

Зміст	3
Передмова	5
Вступ	6
I. Доступ до території та процедур	6
A. Заява на отримання візи для в'їзду в країну з метою отримання в ній притулку	7
B. Доступ з метою возз'єднання сім'ї	7
C. Надання віз та стаття 4	10
D. Заборона в'їзду та виїзду	10
E. Перехоплення, рятувальні операції та примусове повернення на морі за спрощеною процедурою.....	11
F. Рятувальні операції на сухопутних кордонах	12
II. В'їзд на територію Держави-відповідача	13
A. Повернення на кордоні та/або незабаром після в'їзду на територію за спрощеною процедурою.....	14
1. Стаття 3 Конвенції окремо та/або у поєднанні зі статтею 13 Конвенції.....	14
2. Стаття 4 Протоколу № 4	16
3. Стаття 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції та/або статтею 4 Протоколу № 4	18
B. Утримання в транзитних зонах та приймальниках-розподільниках для ідентифікації та реєстрації мігрантів	18
1. Стаття 5 Конвенції.....	18
2. Стаття 3 Конвенції.....	19
3. Стаття 13 у поєднанні зі статтею 3 Конвенції	19
C. Імміграційне затримання	20
1. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 Конвенції: Загальні принципи	20
2. Стаття 3 Конвенції: Загальні принципи.....	20
3. Діти та дорослі з особливих вразливих груп.....	21
a. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 Конвенції.....	21
b. Стаття 3 Конвенції	22
c. Стаття 8 Конвенції.....	23
4. Процедурні гарантії.....	24
D. Доступ до процедур та умов прийому	25
1. Доступ до процедури надання притулку або інших процедур для запобігання висланню	25
2. Умови прийому, процедури оцінки віку та свобода пересування	25
3. Виконання національних рішень про надання житла	27
III. Матеріальні та процесуальні аспекти справ про вислання, екстрадицію та пов'язані з ними сценарії	28
A. Статті 2 і 3 Конвенції.....	29

1. Сфера застосування та матеріальні аспекти оцінки Суду за статтями 2 і 3 у справах про вислання у зв'язку з наданням притулку.....	29
2. Вислання до третьої країни	36
3. Процесуальні аспекти	37
4. Справи, що стосуються національної безпеки.....	39
5. Екстрадиція	39
6. Вислання тяжкохворих осіб.....	42
V. Смертна кара: Стаття 1 Протоколу № 6 і стаття 1 Протоколу № 13	44
C. Відверта відмова у справедливому судочинстві: Статті 5 і 6.....	44
D. Стаття 8.....	45
1. Вислання	45
2. Дозвіл на проживання та можливість врегулювати свій правовий статус.....	47
3. Громадянство	47
E. Стаття 9	48
F. Стаття 1 Протоколу № 7	48
G. Стаття 4 Протоколу № 4.....	49
IV. До вислання і саме вислання.....	50
A. Обмеження свободи пересування та затримання з метою вислання	51
B. Допомога, яка повинна надаватися особам, які підлягають висланню	53
C. Переміщення, що передують висланню, і саме вислання	54
D. Згода на «сприяння добровільному поверненню» у справах про вислання за статтями 2 і 3.....	55
E. Правило 39 / Тимчасові заходи.....	55
V. Інші сценарії розгляду справ	55
A. Економічні та соціальні права.....	56
B. Свобода залишити будь-яку країну	57
C. Торгівля людьми	58
D. Зобов'язання щодо запобігання шкоді та проведення ефективного розслідування в інших ситуаціях, пов'язаних з мігрантами	58
VI. Процесуальні аспекти подання заяв до Суду.....	59
A. Заявники з поганим психічним здоров'ям.....	59
B. Точка відліку чотиримісячного строку у справах про вислання за статтею 2 або 3	59
C. Відсутність неминучого ризику вислання	60
D. Правоздатність подавати заяву від імені заявника	60
E. Слідчі заходи для з'ясування обставин справи.....	60
F. Зловживання правом на індивідуальну заяву	61
Перелік цитованих справ.....	62

Передмова

Цей Посібник входить до низки Посібників із судової практики, опублікованих Європейським судом з прав людини (надалі — «Суд», «Європейський суд» або «Страсбурзький суд»), для інформування юристів-практиків про основоположні рішення та ухвали, постановлені Страсбурзьким судом. У цьому конкретному Посібнику аналізується та узагальнюється судова практика щодо широкого кола положень Європейської конвенції з прав людини (далі — «Конвенція» або «Європейська конвенція»), які стосуються соціальних прав. Його слід читати разом з посібниками із судової практики за статтею, на яку він систематично посилається.

Цитована судова практика була відібрана серед провідних, найбільш важливих та/або недавніх рішень та ухвал.*

Рішення та ухвали Суду слугують не лише для того, щоб вирішувати справи, передані на розгляд Суду, а й загалом для роз'яснення, захисту та розвитку норм, встановлених Конвенцією, сприяючи тим самим дотриманню Державами зобов'язань, взятих ними як Договірними Сторонами (*«Ірландія проти Сполученого Королівства» (Ireland v. the United Kingdom)*), 18 січня 1978 року, § 154, серія А № 25, та нещодавно — *«Єронович проти Латвії» (Jeronovičs v. Latvia)* [ВП], № 44898/10, § 109, 05 липня 2016 року).

Відповідно, місія створеної Конвенцією системи полягає в тому, щоб визначити, в інтересах суспільства, питання державної політики, тим самим підвищуючи стандарти захисту прав людини та поширюючи судову практику у сфері прав людини серед усього співтовариства Держав-учасниць Конвенції (*«Константін Маркін проти Росії» (Konstantin Markin v. Russia)*) [ВП], № 30078/06, § 89, ЄСПЛ 2012). Дійсно, Суд підкреслив роль Конвенції як «конституційного інструмента європейського громадського порядку» у сфері прав людини (*«Босфорус Гава Йолларі Турізм ве Тікарет Анонім Шіркети проти Ірландії» (Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)* [ВП], № 45036/98, § 156, ЄСПЛ 2005-VI, та нещодавно, *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, § 110, 13 лютого 2020 року).

Протокол № 15 до Конвенції нещодавно включив принцип субсидіарності до Преамбули Конвенції. Цей принцип «покладає спільну відповідальність на Держави-учасниці та Суд» щодо захисту прав людини, і національні органи влади та суди повинні тлумачити й застосовувати національне законодавство таким чином, щоб забезпечити повну реалізацію прав і свобод, визначених у Конвенції та Протоколах до неї (*«Гженда проти Польщі» (Grzęda v. Poland)* [ВП], § 324).

* Цитована судова практика може бути викладена однією або обома офіційними мовами (англійською та французькою) Суду та Європейської комісії з прав людини (надалі — «Комісія»). Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішень по суті справи, що були постановлені Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою. Рішення Палати, які не були остаточними на момент публікації цього оновлення, позначені зірочкою (*).

Вступ

1. Цей документ призначений слугувати довідником з практики Суду у справах, що стосуються осіб, які не є громадянами Держави-відповідача, зокрема мігрантів, шукачів притулку, біженців та осіб без громадянства. Він охоплює всі статті Конвенції, які можуть бути застосовані. Він поділений на шість розділів, що в принципі відповідає послідовності подій у хронологічному порядку.
2. Багато справ, що розглядаються Судом стосовно іноземців, починаються з прохання про вжиття тимчасових заходів відповідно до Правила 39 Регламенту Суду, які найчастіше полягають у проханні до Держави-відповідача утриматися від вислання осіб до розгляду їхніх заяв у Суді (див. розділ «Правило 39 / Тимчасові заходи» нижче, щоб отримати детальнішу інформацію).

I. Доступ до території та процедур

Стаття 1 Конвенції

«Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції».

Стаття 3 Конвенції

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 4 Конвенції

- «1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.
3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:
 - (a) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;
 - (b) на будь-яку службу військового характеру або — у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, — службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;
 - (c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи добробуту суспільства;
 - (d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків».

Стаття 8 Конвенції

- «1. Кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, до свого житла та кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції

«1. Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території.

2. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною.

3. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

4. Права, викладені в пункті 1, також можуть у певних місцевостях підлягати обмеженням, що встановлені згідно із законом і виправдані суспільними інтересами в демократичному суспільстві».

Стаття 4 Протоколу № 4 до Конвенції

«Коллективне вислання іноземців заборонено».

3. Як зазначалося вище, доступ на територію для негромадян прямо не регулюється Конвенцією, як і те, хто повинен отримувати візу.

А. Заява на отримання візи для в'їзду в країну з метою отримання в ній притулку

4. У справі *«М.Н. та інші проти Бельгії» (M.N. and Others v. Belgium)* [ВП] (ухв.), 2020, заявники, сирійське подружжя та двоє їхніх дітей, поїхали до Лівану, де вони звернулися до посольства Бельгії з проханням видати їм короткострокові візи, щоб вони могли поїхати в Бельгію та подати заяву про надання притулку з огляду на конфлікт у Сирії, посилаючись на статтю 3 Конвенції. Їхні прохання були розглянуті і відхилені Управлінням у справах іноземців у Бельгії. Після повідомлення бельгійським посольством про ці рішення, заявники подали безуспішні апеляції до бельгійських судів. Суд встановив, що Держава-відповідач не здійснювала екстериторіальну юрисдикцію над заявниками, розглядаючи їхні візові заяви, і що юрисдикційний зв'язок через апеляції заявників не був встановлений.

В. Доступ з метою возз'єднання сім'ї¹

5. За певних обставин Держава може бути зобов'язана дозволити в'їзд особи, якщо це є передумовою для здійснення нею певних прав, передбачених Конвенцією, зокрема права на повагу до сімейного життя. Водночас стаття 8 не покладає на Державу зобов'язання поважати вибір подружжям країни їхнього спільного проживання і приймати подружжя, яке не є громадянами цієї країни, для поселення в цій країні. Суттєві елементи, які, як правило, слід брати до уваги для визначення того, чи має Держава позитивне зобов'язання за статтею 8 Конвенції щодо надання можливості возз'єднання сім'ї, були узагальнені у справі *«М.А. проти Данії» (M.A. v. Denmark)* [ВП], 2021: (i) статус у країні перебування іноземця, який звертається із проханням про возз'єднання сім'ї, та його або її родича та зв'язки з ними; (ii) чи мали відповідні іноземці постійний або нестабільний імміграційний статус у країні перебування, коли створювалося їхнє сімейне життя; (iii) чи існували непереборні або серйозні перешкоди для сім'ї, яка проживає в країні походження особи, яка просить про возз'єднання; (iv) чи залучені діти; (v) може особа, яка подає заяву про возз'єднання, продемонструвати, що вона має достатній незалежний і стабільний дохід, за винятком виплат по соціальному

¹ Див. також *Посібник зі статті 8 Конвенції (Право на повагу до приватного і сімейного життя)*.

забезпеченню, для покриття основних витрат на проживання членів своєї сім'ї (§§ 131-135). На міжнародному та європейському рівнях існує консенсус щодо того, що біженці повинні користуватися процедурою возз'єднання сім'ї, яка є більш сприятливою, ніж та, що передбачена для інших іноземців (§§ 138 і 153; «*Б.Ф. Та інші проти Швейцарії*» (*B.F. and Others v. Switzerland*), 2023, §§ 90, 97 і 98).

6. Що стосується процесуальних вимог до розгляду заяв біженців про возз'єднання сім'ї, то процес прийняття рішень повинен достатньою мірою забезпечувати гнучкість (наприклад, щодо використання та прийнятності доказів існування сімейних зв'язків), швидкість та ефективність, необхідні для дотримання права заявника на повагу до сімейного життя («*М.А. проти Данії*» (*M.A. v. Denmark*) [ВП], 2021, §§ 137-139 і 163; «*Танда-Музінга проти Франції*» (*Tanda-Muzinga v. France*), 2014; «*Мугензі проти Франції*» (*Mugenzi v. France*), 2014; «*Сеніго Лонге та інші проти Франції*» (*Senigo Longue and Others v. France*), 2014). Ці міркування однаковою мірою застосовуються до отримувачів додаткового захисту, в тому числі до осіб, які піддаються ризику жорстокого поводження, що підпадає під дію статті 3, через загальну ситуацію в їхній рідній країні, і якщо цей ризик не є тимчасовим, а, як видається, має постійний або тривалий характер («*М.А. проти Данії*» (*M.A. v. Denmark*) [ВП], 2021, § 146). Крім того, необхідна індивідуальна справедлива оцінка інтересу єдності сім'ї у світлі конкретної ситуації відповідних осіб та ситуації в країні їхнього походження з метою визначення реальної перспективи повернення або ймовірної тривалості перешкод на цьому шляху (*там само*, §§ 149, 162 і 192-193; див. також «*Ель Гатет проти Швейцарії*» (*El Ghatet v. Switzerland*), 2016, де національні суди не поставили в центр своєї оцінки та аргументації найкращі інтереси дитини-заявника в достатній мірі).

7. Хоча Держави користуються широкою свободою розсуду відповідно до статті 8 Конвенції при вирішенні питання про те, чи встановлювати період очікування для возз'єднання сім'ї, про яке просять особи, яким не було надано статус біженця, але які користуються додатковим захистом або тимчасовим захистом, в понад два роки, непереборні перешкоди для ведення сімейного життя в країні походження поступово набувають все більшого значення в оцінці справедливого балансу («*М.А. проти Данії*» (*M.A. v. Denmark*) [ВП], 2021, §§ 161-162 і 193), мається на увазі, що фактичний період розлуки неминуче буде навіть довшим, ніж період очікування (§ 179). Суд встановив порушення статті 8 щодо встановленого законом трирічного періоду очікування, якому був підданий заявник у справі «*М.А. проти Данії*» (*M.A. v. Denmark*) [ВП], 2021, громадянин Сирії, який отримав так званий «статус тимчасового захисту» в Данії у 2015 році, перш ніж зміг подати заяву про возз'єднання сім'ї зі своєю дружиною, з якою він давно в стосунках. Суд постановив, зокрема, що заявник не мав реальної можливості згідно з національним законодавством отримати індивідуальну оцінку того, чи був скорочений період очікування виправданий міркуваннями єдності сім'ї, незважаючи на те, що в ході національного провадження було визнано, що існували непереборні перешкоди на шляху подружжя до сімейного життя в країні їхнього походження (§§ 192-194). Навпаки Суд не знайшов порушення статті 8 у наступній справі «*М.Т. та інші проти Швеції*» (*M.T. and Others v. Sweden*), 2022, де встановлений законом строк очікування для осіб, яким надано додатковий захист, був поступово зменшений, заявники де-факто постраждали від тимчасового зупинення права на возз'єднання сім'ї лише на період менше ніж півтора року, і не було жодних ознак того, що не була проведена індивідуальна оцінка інтересів єдності сім'ї в світлі конкретної ситуації зацікавлених осіб. У цій справі Суд також встановив, що не було порушенням статті 14 у поєднанні зі статтею 8 те, що до заявників було застосовано вищезгаданий період тимчасового зупинення возз'єднання сім'ї через те, що другому заявнику було надано додатковий захист у зв'язку із загальною ситуацією в країні його походження (Сирії), тоді як біженці у розумінні Конвенції про статус біженців 1951 року не підлягали такому тимчасовому зупиненню (§§ 95-117).

8. У справі *«Б.Ф. та інші проти Швейцарії» (B.F. and Others v. Switzerland)*, 2023, Суд вперше розглянув справу, в якій возз'єднання сім'ї (певних) визнаних біженців було поставлено в залежність від вимоги не покладатися на соціальну допомогу згідно з національним законодавством. Заявникам, які всі були визнані біженцями в розумінні Конвенції 1951 року, було надано тимчасовий допуск, а не притулок, відповідно до національного законодавства, оскільки підстави для надання їм статусу біженців виникли після їхнього виїзду з країн походження і в результаті їхніх власних дій, а саме незаконного виїзду з цих країн. Підтвердивши, серед іншого, що на міжнародному та європейському рівнях існує консенсус щодо того, що біженці повинні користуватися більш сприятливою процедурою возз'єднання із сім'єю, ніж інші іноземці, Суд вважає, що особливо вразливе становище, в якому перебувають біженці на місці, зокрема, нездоланні перешкоди на шляху до возз'єднання з членами сім'ї в країні походження, з огляду на те, що вони стикаються там з ризиком жорстокого поводження, необхідно належним чином враховувати при застосуванні умов (таких як вимога незалежності від соціальної допомоги) до їхніх заяв про возз'єднання сім'ї, причому непереборні перешкоди на шляху до сімейного життя в країні походження з плином часу набувають все більшого значення в оцінці справедливого балансу. Таким чином, вимога не покладатися на соціальну допомогу (яка згідно з національним законодавством застосовується до прохань про возз'єднання сім'ї біженців, яким надано тимчасовий допуск, а не притулок) повинна застосовуватися з достатньою гнучкістю, як один з елементів всебічної та індивідуальної оцінки справедливого балансу. У двох з чотирьох розглянутих заяв Суд встановив, що працюючі заявники зробили все, що від них можна було розумно очікувати, щоб заробити на життя і покрити свої витрати і витрати членів своєї сім'ї. У третій справі Суд не був задоволений тим, що Федеральний адміністративний суд достатньо мірою розглянув питання про те, чи дозволить стан здоров'я заявниці працювати, принаймні до певної міри, і, отже, чи потрібно було застосовувати оскаржувану вимогу з гнучкістю з огляду на стан її здоров'я. Таким чином, щодо цих трьох заяв Суд встановив порушення статті 8. На протипагу цьому, Суд не знайшов порушення статті 8 щодо четвертої справи, вважаючи, що Федеральний адміністративний суд не вийшов за межі своєї свободи розсуду, коли взяв до уваги відсутність ініціативи заявниці щодо поліпшення власного фінансового становища при збалансуванні конкуруючих інтересів. У справі *«Дабо проти Швеції» (Dabo v. Sweden)*, Суд розглянув споріднене, але окреме питання: внутрішнє законодавство Держави-відповідача передбачало, що біженці звільняються від необхідності виконувати вимогу про самозабезпечення, якщо вони подають заяву про возз'єднання сім'ї протягом трьох місяців після надання їм статусу біженця, тоді як така вимога про самозабезпечення застосовується, якщо заява про возз'єднання сім'ї подається пізніше (відповідно до можливості, передбаченої третім підпунктом статті 12(1) Директиви Ради 2003/86/ЄС від 22 вересня 2003 року про право на возз'єднання сімей). Суд встановив, що відмова у задоволенні прохання про возз'єднання сім'ї через те, що заявник подав його за межами тримісячного строку у спосіб, який не був «об'єктивно виправданим», тобто він повинен був, але не виконав вимогу про самозабезпечення, не порушила статтю 8 Конвенції. У зв'язку з цим Суд також зазначив, що національні органи влади встановили, що заявник міг подати нову заяву про возз'єднання сім'ї в будь-який час і що він мав хороші перспективи виконати вимогу про самозабезпечення в майбутньому з огляду на його професію: зазначивши, що він ще не знайшов роботу, Суд вважав, що не можна зробити висновок, що він зробив все, що від нього можна було розумно очікувати, щоб отримувати достатній дохід для покриття своїх витрат і витрат своєї сім'ї. Згодом Суд дійшов аналогічних висновків у справах *«Д.Х. та інші проти Швеції» (D.H. and Others v. Sweden)**, 2024, та *«Окубаміхель Дебру проти Швеції» (Okubamichael Debru v. Sweden)**, 2024.

9. Однак, якщо Держава вирішує прийняти законодавство, що надає право певним категоріям іммігрантів на в'їзд їхніх членів подружжя, вона повинна зробити це у спосіб, сумісний з принципом недискримінації, закріпленим у статті 14. Суд визнав порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8 у справі *«Годе та Абді проти Сполученого Королівства» (Hode and Abdi*

v. the United Kingdom), 2012, оскільки одній заявниці, яка стала дружиною іншого заявника, визнаного біженцем, після того, як він залишив країну, не було дозволено приєднатися до нього в Державі-відповідачі, в той час як до біженців, які одружилися до того, як залишити країну, та іммігрантів зі статусом тимчасового проживання, могли приєднатися їхні члени подружжя.

10. Інша ситуація, що стосується возз'єднання сімей біженців, була розглянута Судом у справі *«Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії» (Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium)*, 2006. Перша заявниця отримала статус біженки і безстроковий дозвіл на проживання в Канаді та попросила свого брата, громадянина Нідерландів, забрати її п'ятирічну доньку (другу заявницю) з країни походження, де дитина жила з бабусею, і доглядати за дитиною, поки вона не зможе приєднатися до неї. Після прибуття до Бельгії, замість того, щоб сприяти возз'єднанню двох заявниць, влада затримала і згодом депортувала другу заявницю до країни походження, що становило порушення статті 8 (§§ 72-91).

11. Щодо відмови у возз'єднанні сім'ї на підставі зв'язків з іншою країною та різниці у ставленні до осіб, які народилися з громадянством Держави-відповідача, і тих, хто набув його пізніше, див. *«Біао проти Данії» (Biao v. Denmark)* [ВП], 2016. У справі *«Шембрі проти Мальти» (Schembri v. Malta)* (ухв.), 2017, Суд встановив, що стаття 8 не застосовується до «фіктивного шлюбу»: хоча і не в контексті отримання дозволу на в'їзд, а скоріше на перебування в Державі-відповідачі (див., більш загально, розділ «Стаття 8» нижче) Суд встановив, що відмова у наданні дозволу на проживання сім'ї одностатевому партнеру заявника порушила статтю 14 у поєднанні зі статтею 8 (*«Таддеуччі та Маккол проти Італії» (Taddeucci and McCall v. Italy)*, 2016).

С. Надання віз та стаття 4²

12. У справі *«Ранцев проти Кіпру та Росії» (Rantsev v. Cyprus and Russia)*, 2010, дочка заявника, громадянка Росії, загинула за нез'ясованих обставин після падіння з вікна приватного будинку на Кіпрі через кілька днів після того, як вона прибула за візою «артистки кабаре». Суд встановив, що Кіпр, серед іншого, не виконав свої позитивні зобов'язання за статтею 4, оскільки, незважаючи на докази торгівлі людьми на Кіпрі та занепокоєння, висловлені в різних звітах, що кіпрська імміграційна політика та недоліки законодавства сприяють торгівлі жінками на Кіпрі, режим «артистичних віз» не надав дочці заявниці практичного й ефективного захисту від торгівлі людьми та експлуатації (§§ 290-293). Щодо процесуального зобов'язання провести ефективне розслідування видачі віз державними службовцями у справах про торгівлю людьми, див. *«Т.І. та інші проти Греції» (T.I. and Others v. Greece)*, 2019.

Д. Заборона в'їзду та виїзду

13. Заборона на в'їзд забороняє особам в'їжджати до Держави, з якої вони були видворені. Заборона зазвичай діє протягом певного періоду часу і гарантує, що особам, які вважаються небезпечними або небажаними, не видається віза або не дозволяється в'їзд на територію країни в інший спосіб. Що стосується держав, які входять до Шенгенської зони, заборони на в'їзд реєструються в базі даних, яка називається Шенгенська інформаційна система (ШІС). У справі *«Далеа проти Франції» (Dalea v. France)* (ухв.), 2010, Суд постановив, що реєстрація заявника в базі даних ШІС не порушила його права на повагу до приватного життя, передбаченого статтею 8 Конвенції. Суд розглянув наслідки заборони на в'їзд, накладеної в результаті внесення особи до списку підозрюваних у тероризмі, що ведеться ООН, за статтею 8 Конвенції (*«Нада проти Швейцарії» (Nada v. Switzerland)* [ВП], 2012), а також заборони на

² Див. також *Посібник зі статті 4 Конвенції (Заборона рабства та примусової праці)*.

виїзд, спрямованої на запобігання порушенням національного або іноземного імміграційного законодавства, за статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції (*«Stamose проти Болгарії» (Stamose v. Bulgaria)*, 2012).

Е. Перехоплення, рятувальні операції та примусове повернення на морі за спрощеною процедурою³

14. У справі *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, заявники були частиною групи з близько 200 мігрантів, включаючи шукачів притулку та інших, яких перехопила берегова охорона Держави-відповідача у відкритому морі в межах пошуково-рятувального району іншої Договірної Сторони. Заявники були негайно повернуті до Лівії відповідно до угоди, укладеної між Італією та Лівією, і їм не було надано можливості подати заяву про надання притулку. Суд встановив, що заявники підпадали під юрисдикцію Держави-відповідача для цілей статті 1 Конвенції, оскільки вона здійснювала контроль над ними у відкритому морі, і вважав, що італійська влада знала або повинна була знати, що заявники після повернення до Лівії як нелегальні мігранти будуть піддані поведженню, що порушує Конвенцію, що їм не буде надано жодного захисту і що не було достатніх гарантій, які захищали б їх від ризику бути свавільно поверненими до країн їхнього походження. Він підтвердив, що той факт, що заявники не просили притулку і не описували ризики, з якими вони стикалися внаслідок відсутності системи притулку в Лівії, не звільняє Державу-відповідача від дотримання своїх зобов'язань за статтею 3 Конвенції. Суд також встановив порушення статті 4 Протоколу № 4 до Конвенції та статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 та статтею 4 Протоколу № 4 до Конвенції.

15. У справі *«Сафі та інші проти Греції» (Safi and Others v. Greece)*, 2022, заявники перебували на борту рибальського човна, що перевозив 27 мігрантів в Егейському морі, який перекинувся, коли грецька берегова охорона намагалася його відбуксирувати. Затоплення човна призвело до загибелі одинадцяти осіб, у тому числі близьких родичів заявників. Суд встановив, по-перше, порушення процесуального аспекту статті 2 у зв'язку з неефективним розслідуванням нещасного випадку зі смертельним наслідком. По-друге, зазначивши, що він не може висловити свою думку за відсутності ефективного розслідування щодо деяких деталей рятувальної операції, а також щодо питання про те, чи була, як стверджувалося, спроба відштовхнути заявників назад до турецьких вод, Суд дійшов висновку, беручи до уваги певні факти, які були безперечними або встановленими в інший спосіб, що грецька влада не виконала обов'язок за статтею 2 щодо вжиття превентивних оперативних заходів для захисту осіб, чиє життя перебувало під загрозою. Оскільки цей обов'язок стосується засобів, а не результату, не можна було очікувати, що береговій охороні вдасться врятувати всіх, чиє життя опинилося під загрозою на морі. Капітан і екіпаж судна, що бере участь у рятувальній операції на морі, часто повинні були приймати складні та швидкі рішення, і такі рішення, як правило, приймалися на розсуд капітана. Однак, необхідно було продемонструвати, що ці рішення були продиктовані необхідними зусиллями для забезпечення права на життя осіб, які перебували в небезпеці. Беручи до уваги низку упущень і затримок у проведенні та організації рятувальної операції, Суд встановив, що органи влади не зробили всього, що можна було розумно очікувати від них, щоб забезпечити всім заявникам та їхнім родичам необхідний рівень захисту.

16. У справі *«Алхатіб та інші проти Греції» (Alkhatib and Others v. Greece)*, 2024, член сім'ї заявників, який подорожував на човні з іншими мігрантами з метою нелегального в'їзду до Греції, отримав серйозне вогнепальне поранення в результаті пострілів, зроблених співробітниками берегової охорони. Суд встановив, по-перше, порушення процесуального

³ Див. також *Посібник зі статті 4 Протоколу № 4 (Заборона колективного вислання іноземців)*.

аспекту статті 2 з огляду на неефективне розслідування: через численні недоліки, серед іншого, було неможливо визначити, чи було застосування потенційно смертельної сили виправданим за конкретних обставин справи. По-друге, що стосується матеріального аспекту статті 2, Суд встановив, що Держава-відповідач не виконала свого зобов'язання створити належну правову й адміністративну базу, що регулює застосування потенційно смертоносною сили під час операцій з морського спостереження: він встановив, що берегова охорона, яка могла припустити наявність пасажирів, схованих на борту судна, не виявила належної обережності для мінімізації застосування смертоносною сили і можливих ризиків для життя, і дійшов висновку, що Уряд не довів, що застосування сили було «абсолютно необхідним» у розумінні пункту 2 статті 2 Конвенції.

Ф. Рятувальні операції на сухопутних кордонах

17. У справі *«Алговайс проти Угорщини» (Alhowais v. Hungary)*, 2023, брат заявника, сирійський мігрант, потонув під час операції прикордонного контролю в річці на угорсько-сербському кордоні. Що стосується твердження заявника про те, що до мігрантів була застосована сила, щоб перешкодити їм висадитися в Угорщині, Суд постановив, що ці твердження не можуть бути встановлені поза розумним сумнівом за відсутності ефективного розслідування (§§ 119-123). Однак органи влади Держави-відповідача повинні вважатися такими, що усвідомлювали реальний і неминучий ризик, з яким стикалися мігранти, оскільки вони проводили операцію з прикордонного контролю, коли стався нещасний випадок, знали про мігрантів, які прибули на угорський берег річки (оскільки вони були помічені на сербському березі, а їхня спроба перетнути річку була зафіксована), а також про попередній інцидент, який призвів до поранення мігрантів, що намагалися перетнути річку (§§ 127-130). Відзначивши, що позитивні зобов'язання Держави щодо захисту життя поширюються на планування і контроль операції з метою забезпечення мінімізації будь-якого ризику для життя, Суд встановив, що органи влади мали достатньо інформації для того, щоб оцінити небезпеку переправи через річку й організувати свої прикордонні операції відповідним чином, але не зробили цього. Отримавши інформацію про те, що один з мігрантів перебуває в біді, вони не вжили всіх оперативних заходів, яких можна було розумно очікувати від них для захисту життя брата заявника, таким чином не виконавши своє позитивне зобов'язання за статтею 2 Конвенції (§§ 131-144).

II. В'їзд на територію Держави-відповідача

Стаття 3 Конвенції

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 5 Конвенції

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- (a) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- (b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- (c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- (d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- (e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- (f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції

«1. Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території.

2. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною.

3. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

4. Права, викладені в пункті 1, також можуть у певних місцевостях підлягати обмеженням, що встановлені згідно із законом і виправдані суспільними інтересами в демократичному

суспільстві».

Стаття 4 Протоколу № 4 до Конвенції

«Колективне вислання іноземців заборонено».

А. Повернення на кордоні та/або незабаром після в'їзду на територію за спрощеною процедурою

18. Суд також розглядав справи, в яких прикордонники перешкождали особам в'їхати на територію Держави-відповідача в порту («*Кебе та інші проти України*» (*Kebe and Others v. Ukraine*), 2017), на пункті пропуску на сухопутному кордоні («*М.А. та інші проти Литви*» (*M.A. and Others v. Lithuania*), 2018; «*М.А. та інші проти Польщі*» (*M.K. and Others v. Poland*), 2020) або в аеропорту («*С.С. та інші проти Угорщини*» (*S.S. and Others v. Hungary*), 2023) і або перешкождали заявникам подати заяву про надання притулку, або, якщо вони подавали такі заяви, відмовлялися їх приймати й порушувати провадження у справі про надання притулку. Суд також розглянув низку справ щодо спрощеного повернення мігрантів та/або шукачів притулку, які нелегально в'їхали до Держави-відповідача або намагалися це зробити («*Н.Д. і Н.Т. проти Іспанії*» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], 2020; «*Шагзад проти Угорщини*» (*Shahzad v. Hungary*), 2021; «*Д проти Болгарії*» (*D v. Bulgaria*), 2021; «*М.Г. та інші проти Хорватії*» (*M.H. and Others v. Croatia*), 2021; «*А.А. та інші проти Північної Македонії*» (*A.A. and Others v. North Macedonia*), 2022), лише за статтею 3, за статтею 13 у поєднанні зі статтею 3 Конвенції та/або за статтею 4 Протоколу № 4, а також за статтею 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4.

1. Стаття 3 Конвенції окремо та/або у поєднанні зі статтею 13 Конвенції

19. У випадку, коли заявники, які з'явилися на кордоні з метою подати заяву про надання притулку та/або повідомити про побоювання за свою безпеку, були вислані в примусовому порядку до третьої країни, з якої вони намагалися в'їхати на територію Держави-відповідача, Суд застосував принципи, викладені ним у справі «*Іліас та Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, щодо зобов'язань за статтею 3 Конвенції стосовно вислання шукачів притулку до третіх країн-посередників без оцінки органами Держави, що висилає, суті їхніх клопотань про надання притулку (див. розділ «Вислання до третьої» нижче). Суд встановив порушення статті 3 Конвенції (а також, у певних справах, статті 13 у поєднанні зі статтею 3) у цих справах («*М.К. та інші проти Польщі*» (*M.K. and Others v. Poland*), 2020; «*Д.А. та інші проти Польщі*» (*D.A. and Others v. Poland*), 2021; «*О.М. та Д.С. проти України*» (*O.M. and D.S. v. Ukraine*), 2022; «*С.С. та інші проти Угорщини*» (*S.S. and Others v. Hungary*), 2023; щодо справ, які стосуються подібних фактичних обставин, але передували справі «*Іліас та Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, див. «*М.А. та інші проти Литви*» (*M.A. and Others v. Lithuania*), 2018, та «*Шаріфі та інші проти Італії та Греції*» (*Sharifi and Others v. Italy and Greece*), 2014), у тому числі, коли національне законодавство передбачало, що заяви про надання притулку не можуть бути подані в пункті перетину кордону (аеропорту), в якому з'явилися заявники, а можуть бути подані лише в транзитній зоні на сухопутному кордоні («*С.С. та інші проти Угорщини*» (*S.S. and Others v. Hungary*), 2023, §§ 62-63). Якщо заявники можуть аргументовано стверджувати, що немає жодних гарантій того, що їхні заяви про надання притулку будуть серйозно розглянуті органами влади сусідньої третьої країни, і що їхнє повернення до країни походження може порушити статтю 3 Конвенції, Держава-відповідач зобов'язана дозволити заявникам залишатися під своєю юрисдикцією доти, доки їхні заяви не будуть розглянуті компетентним національним органом, і не може відмовити в доступі на свою територію особам, які з'являються на прикордонному пункті

пропуску і стверджують, що вони можуть зазнати жорстокого поводження, якщо залишаться на території сусідньої держави, якщо не буде вжито належних заходів для усунення такого ризику (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 178-179). Суд додав, що оскаржувані заходи не підпадають під суворі міжнародно-правові зобов'язання Держави-відповідача, що випливають з її членства в Європейському Союзі, і що, отже, Держава-відповідач несе повну відповідальність за Конвенцією за оскаржувані дії. Зокрема, Суд встановив, що положення права Європейського Союзу охоплюють принцип недопущення примусового видворення чи повернення (non-refoulement) і застосовують його до осіб, які були піддані прикордонній перевірці перед допуском на територію Держави-члена (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 180-182; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 65-67).

20. Для визначення того, чи намагалися особи просити притулку та/або повідомляли органи влади Держави-відповідача про побоювання за свою безпеку в разі вислання, Суд бере до уваги не лише записи прикордонників, але й розповіді заявника, підтверджувальні документи, а також звіти про ситуацію на кордоні, якщо вони вказують на існування систематичної практики спотворення заяв, зроблених шукачами притулку в офіційних нотатках, та/або занепокоєння щодо доступу на територію та процедури надання притулку, щодо умов, які переважають у країні походження та/або третій країні, а також на подання заявників у їхніх попередніх справах у Суді (*«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, §§ 107-113; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 174-177; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 60-63; *«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, 2022, §§ 85-91; *«Д проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, §§ 120-128; *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 123-136; *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022, §§ 51-56). Особи не зобов'язані прямо просити притулку, а бажання подати заяву про надання притулку не обов'язково має бути виражене в певній формі (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, § 133; *«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, §§ 108-109; *«Д проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, §§ 120-128). У зв'язку з цим Суд підкреслив важливість усного перекладу для доступу до процедур надання притулку, а також навчання посадових осіб, що дозволяє їм виявляти й розуміти заяви про надання притулку (*«М.А. та інші проти Литви» (M.A. and Others v. Lithuania)*, 2018, §§ 108-109; *«Д проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, §§ 124-126). Суд також розглянув питання відсутності участі адвоката (*«Д проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, § 125).

21. Наразі Суд розглянув лише одну справу щодо примусового повернення до країни походження невдовзі після в'їзду заявника на територію Держави-відповідача (*«Д проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021). Заявник був частиною групи осіб, які нелегально в'їхали в Болгарію, сховавшись у вантажівці та бажаючи проїхати транзитом через країну на шляху до Західної Європи. Група була виявлена не при в'їзді, а лише тоді, коли вантажівка, перетнувши болгарську територію, спробувала перетнути кордон між Болгарією та Румунією. Румунські чиновники заарештували всіх пасажирів, заборонили їм в'їзд до Румунії і передали їх болгарським чиновникам, які їх затримали. Суд застосував дворівневий критерій щодо скарги заявника за статтями 3 і 13 Конвенції (§§ 107 і 118): По-перше, він розглянув, чи шукав заявник, принаймні по суті, міжнародного захисту, висловлюючи владі Держави-відповідача, до його вислання, свої побоювання щодо поводження, яке суперечить статті 3, якщо його повернуть до країни походження. Якщо на перше питання було отримано позитивну відповідь, на другому етапі необхідно було визначити, чи належним чином органи Держави-відповідача розглянули ці ризики в рамках процедури, передбаченої статтею 13 Конвенції, перед тим, як повернути заявника до країни походження. Це вимагає незалежного й ретельного розгляду скарги і можливості призупинення виконання рішення про вислання на час розгляду скарги (§ 116). У зв'язку з цим Суд підтвердив важливість гарантування кожному, до кого застосовано захід вислання, права на отримання достатньої інформації, що дозволить йому отримати

ефективний доступ до відповідних процедур і обґрунтувати свої скарги (там само). Визнавши, що заявник висловив болгарській прикордонній поліції свої побоювання, що він — як колишній журналіст турецької газети і з огляду на умови, що склалися в Туреччині після спроби державного перевороту — буде підданий поведженню, що суперечить статті 3, у разі повернення до Туреччини, Суд не вважав вирішальним той факт, що справа не містила письмового документа, в якому заявник прямо просив про надання міжнародного захисту. Він взяв до уваги мовні перешкоди — підкресливши важливість перекладу для доступу до процедур надання притулку — відсутність адвоката, зміст заяв заявника до прикордонної поліції, які не були оскаржені, а також умови, що переважали в Туреччині у відповідний час, в тому числі щодо журналістів (§§ 120-128). Суд дійшов висновку, що болгарські органи влади, які поспішно повернули заявника в Туреччину без порушення провадження про надання міжнародного захисту, вислали його, не розглянувши ризики за статтею 3, з якими він стикався, і зробили доступні засоби правового захисту неефективними на практиці, порушивши статті 3 і 13 Конвенції (§§ 129-137).

22. Суд, однак, розглядав низку справ, які стосувалися примусового вислання до країни походження, яке не відбулося незабаром після в'їзду заявників на територію Держави-відповідача, і в яких національні органи влади не розглянули будь-які передбачувані ризики поведження, що суперечить статті 3 Конвенції, перед тим, як вислати заявників до країни їхнього походження. Це включає справи, в яких заявники подали заяви про надання притулку (див., наприклад, *«Шентюрк та інші проти Азербайджану» (Shenturk and Others v. Azerbaijan)*, 2022, §§ 112-117, де Суд дійшов висновку, що це становило невиконання процесуального зобов'язання за статтею 3 Конвенції), або в яких їм навіть було надано статус тимчасового захисту в країні вислання (див. *«Аккад проти Туреччини» (Akkad v. Turkey)*, 2022, де Суд встановив, що вислання заявника до Сирії становило порушення статті 3, а також статті 13, розглянутої у сукупності зі статтею 3). Див. більш узагальнено «Сфера застосування та матеріальні аспекти оцінки Суду за статтями 2 і 3 у справах про вислання у зв'язку з наданням притулку».

2. Стаття 4 Протоколу № 4⁴

23. У своїй практиці за статтею 4 Протоколу № 4 про спрощене повернення та пов'язані з ним сценарії Суд виокремив низку фактичних ситуацій і відповідних тестів, які слід застосовувати. У справі *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 201 та 209–211, Суд встановив дворівневий критерій для визначення відповідності статті 4 Протоколу № 4 у випадках, коли особи перетинають сухопутний кордон незаконно, і коли їх невідкладно висилають, — критерій, який було застосовано у всіх наступних справах, які точно відповідають тому самому сценарію (*«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021, §§ 59 та далі; та *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021, §§ 294 та далі; *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022, §§ 112–123): по-перше, необхідно враховувати, чи дійсно надала Держава реальний доступ до засобів законного в'їзду, зокрема до прикордонних процедур, які дають змогу усім особам, що зазнають переслідувань, подати заяву про надання захисту відповідно до статті 3, зокрема, на умовах, які гарантують, що заяву буде опрацьовано згідно з міжнародними нормами, в тому числі згідно з Конвенцією. По-друге, якщо Держава надала такий доступ, але заявник ним не скористався, необхідно розглянути питання про те, чи були вагомі причини не робити цього, які ґрунтувалися б на об'єктивних фактах, за які несла б відповідальність Держава. Відсутність таких вагомих причин може призвести до того, що це розглядатиметься як наслідок власної поведінки заявників, чим обґрунтовується відсутність індивідуального вивчення обставин. Тягар доведення того, що дійсно заявники мали реальний доступ до процедур законного в'їзду, лежить на Державі-відповідачеві, а всі справи, за якими було винесено рішення до цього

⁴ Див. також *Посібник зі статті 4 Протоколу № 4 до Конвенції*.

часу, залежали від того, чи здійснила Держава таке доведення (розташування пунктів перетину кордону, умови подання заяв там, наявність перекладачів / правової допомоги, що давало б змогу шукачам притулку отримати інформацію про свої права та інформацію, яка підтверджувала б, що заяви дійсно подавалися на цих прикордонних пунктах: порівняйте *«Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (N.D. and N.T. v. Spain)* [ВП], 2020, §§ 212–217, *«А.А. та інші проти Північної Македонії» (A.A. and Others v. North Macedonia)*, 2022, §§ 116–122, та навпаки *«Шагзад проти Угорщини» (Shahzad v. Hungary)*, 2021, §§ 63–67; *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021, §§ 295–304).

24. У тих випадках, коли мігранти потрапляли на територію Держави-відповідача несанкціоновано та після затримання поблизу кордону отримували доступ до засобів законного в'їзду за відповідною прикордонною процедурою, Суд не застосовував зазначений дворівневий критерій, а замість цього оцінював (щоб визначити, чи було вислання «колективним» за своїм характером), чи була надана окремим особам реальна можливість представити аргументи проти їхнього видворення до прийняття відповідного рішення, і чи були достатніми гарантії, які свідчили б про те, що їхні особисті обставини дійсно були враховані в індивідуальному порядку (*«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020, § 62). Такий критерій, по суті, аналогічний тому, який застосовується до осіб, які прибувають в пункт законного в'їзду, наприклад до прикордонного контрольно-пропускного пункту (див. *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 204–211; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 81–84; та *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022, §§ 67–69, та *«Шеров та інші проти Польщі» (Sherov and Others v. Poland)*, 2024, §§ 59–61) або до аеропорту (див. *«С.С. та інші проти Угорщини» (S.S. and Others v. Hungary)*, 2023, §§ 48–51, де Суд визнав, що той факт, що заявники спочатку намагалися в'їхати до Держави-відповідача, використовуючи підроблені документи, не звільняє органи влади від їхнього зобов'язання за статтею 4 Протоколу № 4). Те, чи виконуються вимоги цього критерію, є питанням факту, яке має бути визначене з урахуванням підтверджувальних доказів, представлених сторонами, тією мірою, наскільки вони стосуються обставин справи, в тому числі щодо того, чи проводився процес ідентифікації та за яких умов (чи були особи підготовлені проводити співбесіди, чи була надана інформація зрозумілою особам мовою про можливість подати заяву про надання притулку та попросити про правову допомогу, чи були присутні перекладачі та чи мали особи можливість на практиці проконсультуватися з юристами та подати заяви про надання притулку), а також з урахуванням незалежних звітів (*«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, § 185; *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014, §§ 214–225; *«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, §§ 245–254; *«Асади та інші проти Словаччини» (Asady and Others v. Slovakia)*, 2020, §§ 63–71; *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 206–210; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 81–83; *«М.А. та інші проти Латвії» (M.A. and Others v. Latvia)* (ухв.), 2022, §§ 67–69). Приклад справи, коли особи, які не мали наміру шукати притулку в Державі-відповідачеві, були вислані з порушенням статті 4 Протоколу № 4 після того, як вони були затримані на десять днів на місці для реєстрації та ідентифікації мігрантів з моменту їхнього прибуття до Держави-відповідача, див. *«Дж.А. та інші проти Італії» (J.A. and Others v. Italy)*, 2023, §§ 47 і 106–116.

25. У контексті статті 4 Протоколу № 4 правове становище неповнолітніх пов'язане з правовим становищем дорослих, які їх супроводжують, у тому сенсі, що вимоги статті 4 Протоколу № 4 можуть бути дотримані, якщо така доросла особа зможе обґрунтовано й ефективно висунути свої аргументи проти їхнього спільного вислання (*«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020, §§ 134–135).

3. Стаття 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції та/або статтею 4 Протоколу № 4

26. Якщо особа має «обґрунтовану скаргу» на те, що її вислання може призвести до поведження, що суперечить статті 2 або 3 Конвенції, вона повинна мати ефективний засіб як практичного, так і юридичного захисту на національному рівні відповідно до статті 13 Конвенції, яка в обов'язковому порядку вимагає, серед іншого, незалежної та ретельної перевірки будь-якого твердження про наявність серйозних підстав побоюватися реального ризику поведження, що суперечить статтям 2 або 3, та автоматичного зупинення дії рішення (див. *«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, § 293, *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 142-148 і 212-220, а також розділ «Процесуальні аспекти» нижче). Що стосується статті 13 у поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4, Суд провів розмежування залежно від того, чи мали заявники принаймні обґрунтовану скаргу за статтею 2 або 3 Конвенції щодо ризиків, з якими вони зіткнулися після вислання. Якщо заявники мали таку обґрунтовану скаргу і їм було ефективно перешкоджено подати заяву про надання притулку й вони не мали доступу до засобу правового захисту з автоматичним ефектом тимчасового зупинення, Суд встановив порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4 (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 219-220; *«Д.А. та інші проти Польщі» (D.A. and Others v. Poland)*, 2021, §§ 89-90; *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, §§ 201-207; *«Шаріфі та інші проти Італії та Греції» (Sharifi and Others v. Italy and Greece)*, 2014, §§ 240-243). І навпаки, власне відсутність зупинення виконання рішення не становить порушення статті 13, взятої сукупно зі статтею 4 Протоколу № 4, якщо заявник не стверджує, що є реальний ризик порушення гарантованих статтями 2 або 3 прав у країні призначення (*«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 281). У такій ситуації Конвенція не накладає на Державу безумовне зобов'язання гарантувати засіб правового захисту з автоматичним зупиненням, а лише вимагає, щоб відповідна особа мала дійсну можливість оскаржити рішення про вислання шляхом достатньо ретельного вивчення її скарг, проведеного незалежним та безстороннім національним судом (*«Хлайфіа та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 279; *«Мустазі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020, §§ 156-164).

В. Утримання в транзитних зонах та приймальниках-розподільниках для ідентифікації та реєстрації мігрантів

1. Стаття 5 Конвенції

27. При визначенні різниці між обмеженням свободи пересування та позбавленням волі в контексті утримання іноземців у транзитних зонах і приймальниках-розподільниках для ідентифікації та реєстрації мігрантів, фактори, які бере до уваги Суд, можна підсумувати наступним чином: i) індивідуальна ситуація заявників та їхній вибір; ii) застосовний правовий режим відповідної країни та його мета; iii) відповідна тривалість, особливо у світлі мети і процесуального захисту, яким користуються заявники в очікуванні подій; та iv) характер і ступінь фактичних обмежень, накладених на заявників або яких вони зазнали (*«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 138; *«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, §§ 217-218). Суд постановив, що стаття 5 Конвенції застосовується до тривалого утримання в транзитних зонах аеропортів (див. *«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019), але не до одинадцятигодинного перебування заявників, які свідомо використовували фальшиві документи, що посвідчують особу (*«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. V. Ukraine)*, 2022, §§ 109-121). Що стосується перебування в транзитних зонах на сухопутному кордоні, де заявники очікували на результати розгляду їхніх заяв про надання притулку, Суд аналогічно розмежував справи за

їхніми обставинами. Він постановив, що стаття 5 не застосовується до перебування протягом двадцяти трьох днів, яке не перевищувало максимального строку, встановленого національним законодавством, і протягом якого прохання заявників про надання притулку розглядалися на адміністративному та судовому рівнях («*Ilias та Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, §§ 219-249). На противагу цьому, Суд визнав, що стаття 5 була застосовна і порушена у справі, де заявники перебували в транзитній зоні протягом майже чотирьох місяців, при цьому національне законодавство не передбачало ні чітко визначеної законодавчої підстави, ні максимальної тривалості утримання в транзитній зоні («*P.P. та інші проти Угорщини*» (*R.R. and Others v. Hungary*), 2021, §§ 74-84 і 89-92). У справі «*Дж.Р. та інші проти Греції*» (*J.R. and Others v. Greece*), 2018, заявники, громадяни Афганістану, прибули на острів Хіос, були заарештовані та поміщені до так званої «гарячої точки» (hotspot) Віал (центр прийому, ідентифікації та реєстрації мігрантів). Через місяць цей центр став напіввідкритим, і заявникам дозволили виходити з нього вдень. Суд вважав, що заявники були позбавлені свободи в розумінні статті 5 протягом першого місяця перебування в установі, але після того, як установа стала напіввідкритою, до них було застосовано лише обмеження пересування, а не позбавлення свободи. У справі «*Дж.А. та інші проти Італії*» (*J.A. and Others v. Italy*), 2023, Суд встановив, що утримання заявників у «гарячій точці» острова Лампедуза, закритій зоні, яку вони не могли покинути, протягом десяти днів становило позбавлення свободи у розумінні статті 5, для якого не було жодних правових підстав (§§ 84-97).

2. Стаття 3 Конвенції

28. Умови, в яких перебувають особи під час ув'язнення в транзитних зонах, можуть викликати питання за статтею 3, причому відповідні принципи відповідають принципам, що застосовуються у справах про умови затримання («*З.А. та інші проти Росії*» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], 2019, §§ 181-195; див. розділ «Стаття 3 Конвенції: Загальні принципи» нижче). Що стосується осіб, які утримуються в транзитних зонах аеропортів, Суд встановив порушення статті 3 у справах «*З.А. та інші проти Росії*» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], 2019, і «*Ріад та Ідіаб проти Бельгії*» (*Riad and Idiab v. Belgium*), 2008. Що стосується осіб, які утримуються в транзитних зонах сухопутного кордону, Суд встановив порушення цього положення у справі «*P.P. та інші проти Угорщини*» (*R.R. and Others v. Hungary*), 2021, §§ 48-65, оскільки влада, по-перше, не забезпечила дорослого шукача притулку достатньою кількістю їжі протягом його чотиримісячного перебування в транзитній зоні Рьошке і, по-друге, через умови життя, в яких перебували його дружина, яка була вагітною і мала проблеми зі здоров'ям, та їхні неповнолітні діти протягом цього періоду (див. також розділи «Умови прийому, процедури оцінки віку та свобода пересування» і «Діти та дорослі з особливих вразливих груп» нижче). На противагу цьому, Суд постановив, що поріг суворості, необхідний для того, щоб вважатися нелюдським поведінням у розумінні статті 3, не був досягнутий у справах «*Ilias та Ахмед проти Угорщини*» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], 2019, §§ 186-194, та «*Тіам проти Італії*» (*Thiam v. Italy*) (ухв.), 2022, §§ 32-41.

29. У справі «*Г.М. та інші проти Угорщини*» (*H.M. and Others v. Hungary*), 2022, Суд встановив порушення статті 3, коли на шукача притулку надягли наручники й прив'язали до повідка, коли його перевозили з транзитної зони, де він перебував, до лікарні, щоб допомогти його вагітній дружині з перекладом, а також протягом усього часу перебування в лікарні (§§ 13 і 21-27).

3. Стаття 13 у поєднанні зі статтею 3 Конвенції

30. Якщо особа утримується в транзитній зоні і їй відмовлено у в'їзді на територію, засіб правового захисту, за допомогою якого розглядається передбачуваний ризик за статтею 3 у разі вислання, повинен бути особливо швидким, щоб відповідати вимогам статті 13 у поєднанні зі статтею 3 Конвенції («*Е.Х. проти Франції*» (*E.H. v. France*), 2021, § 195).

С. Імміграційне затримання

1. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 Конвенції⁵: Загальні принципи

31. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 Конвенції дозволяє Державам контролювати свободу іноземців в контексті імміграції у двох різних ситуаціях: перша частина цього положення дозволяє затримання шукача притулку або іншого іммігранта до надання Державою дозволу на в'їзд (щодо другої частини див. розділ «Обмеження свободи пересування та затримання з метою вислання» нижче). Питання про те, коли перестає застосовуватися перша частина підпункту «f» пункту 1 статті 5, оскільки особа отримала офіційний дозвіл на в'їзд або перебування, значною мірою залежить від національного законодавства (*«Сусо Муса проти Мальти» (Suso Musa v. Malta)*, 2013, § 97). Якщо національне законодавство дозволяє в'їзд або перебування до розгляду заяви про надання притулку, затримання шукача притулку за певних обставин може бути дозволено відповідно до підпункту «b» пункту 1 статті 5 Конвенції (*«О.М. проти Угорщини» (O.M. v. Hungary)*, 2016).

32. Затримання відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5 має бути сумісним із загальною метою та вимогами статті 5, зокрема, з його законністю, включаючи обов'язок дотримуватися матеріальних і процесуальних норм національного законодавства (*«Сааді проти Сполученого Королівства» (Saadi v. the United Kingdom)* [ВП], 2008, § 67; приклад, коли вимога законності не була дотримана, див. у справі *«Хлайфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, §§ 97-108). Хоча перевірка необхідності затримання як така не вимагається підпунктом «f» пункту 1 статті 5, така перевірка може вимагатися національним законодавством, наприклад, при транспозиції права ЄС (*«Дж.Р. та інші проти Греції» (J.R. and Others v. Greece)*, 2018, § 111, і *«Мухаммад Сакават проти Бельгії» (Muhammad Saqawat v. Belgium)*, 2020, §§ 47-49). У випадку масового прибуття шукачів притулку на державні кордони, за умови заборони свавілля, вимога законності статті 5 може вважатися в цілому дотриманою внутрішнім правовим режимом, який передбачає, наприклад, не більше ніж назву органу, уповноваженого видавати рішення про позбавлення свободи в транзитній зоні, форму рішення, його можливі підстави та межі, максимальну тривалість утримання та, як того вимагає пункт 4 статті 5, застосовний спосіб судового оскарження (*«З.А. та інші проти Росії» (Z.A. and Others v. Russia)* [ВП], 2019, § 162).

33. Однак, дотримання національного законодавства не є достатнім, оскільки позбавлення свободи може бути законним з точки зору національного законодавства, але все одно вважатися свавільним (*«Сааді проти Сполученого Королівства» (Saadi v. the United Kingdom)* [ВП], 2008, § 67). Щодо дорослих осіб, які не є особливо вразливими, затримання відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5 не обов'язково має бути обґрунтовано необхідним, наприклад, щоб запобігти вчиненню правопорушення або втечі особи. Однак воно не повинно бути свавільним. «Свобода від свавілля» в контексті підпункту «f» пункту 1 статті 5 означає, що таке затримання повинно здійснюватися добросовісно; воно повинно бути тісно пов'язане з метою запобігання несанкціонованому в'їзду особи в країну; місце та умови затримання повинні бути належними, враховуючи, що цей захід застосовується не до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а до іноземців, які, часто побоюючись за своє життя, втекли з власної країни; тривалість затримання не повинна перевищувати розумно необхідну для переслідуваної мети (*«Сааді проти Сполученого Королівства» (Saadi v. the United Kingdom)* [ВП], 2008, §§ 72-74).

2. Стаття 3 Конвенції: Загальні принципи

34. Якщо місце та умови імміграційного затримання неналежні, це також може порушувати статтю 3 Конвенції (див., наприклад, *«Хлайфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others*

⁵ Див. також *Посібник зі статті 5 Конвенції (Право на свободу та особисту недоторканність)*.

v. Italy) [ВП], 2016, §§ 159-177 і 196; «Грузія проти Росії» (*I*) (*Georgia v. Russia (I)*) [ВП], 2014, §§ 192-205; «М.С.С. проти Бельгії та Греції» (*M.S.S. v. Belgium and Greece*) [ВП], 2011, §§ 216-234; «Сакір проти Греції» (*Sakir v. Greece*), 2016, §§ 50-58; «С.З. проти Греції» (*S.Z. v. Greece*), 2018, §§ 36-42; «Аден Ахмад проти Мальти» (*Aden Ahmad v. Malta*), 2013). Щоб оцінити, чи відповідають умови затримання іммігрантів статті 3, Суд застосував принципи, пов'язані з правами ув'язнених (див., наприклад, «Грузія проти Росії» (*I*) (*Georgia v. Russia (I)*) [ВП], 2014, §§ 192-205; «Хлайфіа та інші проти Італії» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, §§ 163-167; «Сакір проти Греції» (*Sakir v. Greece*), 2016, §§ 50-53).⁶

3. Діти та дорослі з особливих вразливих груп

а. Підпункт «f» пункту 1 статті 5 Конвенції

35. Імміграційне затримання дітей і дорослих з особливих вразливих груп не буде відповідати підпункту «f» пункту 1 статті 5, якщо мета, яку переслідує затримання, може бути досягнута іншими менш примусовими заходами, що вимагає від національних органів влади розглянути альтернативи затриманню у світлі конкретних обставин кожної окремої справи (щодо дітей: «А.Б. та інші проти Франції» (*A.B. and Others v. France*), 2016, § 123; «Нікогосян та інші проти Польщі» (*Nikoghosyan and Others v. Poland*), 2022, § 86; і «Рахімі проти Греції» (*Rahimi v. Greece*), 2011, §§ 108-110; щодо дорослої особи з медичними показаннями: «Йо-Екале Мвандже проти Бельгії» (*Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium*), 2011; див. також «О.М. проти Угорщини» (*O.M. v. Hungary*), 2016, § 53, з метою оцінки вразливості заявника, ЛГБТІ-шукача притулку, відповідно до підпункту «b» пункту 1 статті 5). Непроведення органами влади належної оцінки для визначення менш примусових альтернатив затриманню призвело до того, що Суд визнав порушення пункту 1 статті 5 щодо дітей («Рахімі проти Греції» (*Rahimi v. Greece*), 2011, §§ 109-110; «Попов проти Франції» (*Popov v. France*), 2012, § 119; «А.Б. та інші проти Франції» (*A.B. and Others v. France*), 2016, § 124; «Г.А. та інші проти Греції» (*H.A. and Others v. Greece*), 2019, §§ 206-207; «М.Д. та А.Д. проти Франції» (*M.D. and A.D. v. France*), 2021, § 89; «Нікогосян та інші проти Польщі» (*Nikoghosyan and Others v. Poland*), 2022, §§ 87-88) У деяких справах щодо супроводжуваних дітей, в яких органи влади відкинули можливість застосування менш примусового заходу через дії одного з батьків, що супроводжує дитину, Суд не встановив порушення пункту 1 статті 5 на підставі того, що органи влади ефективно дослідили, чи було затримання крайнім заходом, якому не було альтернативи («А.М. та інші проти Франції» (*A.M. and Others v. France*), 2016, §§ 67-69; «Р.К. і В.К. Проти Франції» (*R.C. and V.C. v. France*), 2016, §§ 55-57). Навіть якщо національні органи влади встановили, що не можна застосувати менш примусовий захід, а умови затримання задовільні, затримання дітей-мігрантів може бути виправдане підпунктом «f» пункту 1 статті 5 лише на короткий період («М.Г. та інші проти Хорватії» (*M.H. and Others v. Croatia*), 2021, § 237; «М.Г. та С.Б. проти Угорщини» (*M.H. and S.B. v. Hungary*), 2024, § 76). Якщо дітей утримують разом одним із батьків, що супроводжує дитину, а рішення про затримання виноситься лише проти такого дорослого, але не проти дітей, затримання дітей порушує пункт 1 статті 5 («Мінасян та інші проти Республіки Молдова» (*Minasian and Others v. the Republic of Moldova*), 2023, §§ 40-42). Тримання дітей у неналежних умовах у розумінні статті 3 саме по собі може призвести до порушення пункту 1 статті 5, незалежно від того, чи були діти у супроводі батьків чи ні («Г.Б. та інші проти Туреччини» (*G.B. and Others v. Turkey*), 2019, § 151; «М.Г. та інші проти Хорватії» (*M.H. and Others v. Croatia*), 2021, § 239). Залежно від обставин, Суд встановив порушення щодо дітей, але не щодо батьків, які їх супроводжували, в одних справах («Мусхаджієва та інші проти Бельгії» (*Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium*), 2010), тоді як в інших справах він також встановив порушення пункту 1 статті 5 щодо батьків, які їх супроводжували («Нікогосян та інші

⁶ Див. також *Посібник з прав ув'язнених*.

проти Польщі» (Nikoghosyan and Others v. Poland), 2022, «М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia), 2021).

36. Для того, щоб діти та дорослі з особливих вразливих груп могли скористатися додатковими гарантіями проти свавільного затримання, які застосовуються до них, вони повинні мати доступ до оцінки власної вразливості та бути поінформованими про відповідні процедури (див. *«Тімотавес проти Бельгії» (Thimothawes v. Belgium), 2017, і «Абді Махамуд проти Мальти» (Abdi Mahamud v. Malta), 2016).* Вважається, що особа неповнолітня — що робить ці додаткові гарантії застосовними — якщо вона стверджує, що вона неповнолітня, і немає жодних ознак того, що ця заява необґрунтована або безпідставна, до прийняття остаточного рішення щодо оцінки віку (*«А.Д. проти Мальти» (A.D. v. Malta), 2023, §§ 74 і 190, і див. «Умови прийому, процедури оцінки віку та свобода пересування»* нижче). Якщо особа спочатку стверджувала, що вона повнолітня, а згодом заявляє, що вона неповнолітня, органи влади можуть мати законні побоювання щодо достовірності заяв особи про те, що вона неповнолітня, і, таким чином, обґрунтовано утримуватися від поміщення особи до дитячого закладу одразу після того, як були зроблені ці заяви (*«М.Г. та С.Б. проти Угорщини» (M.H. and S.B. v. Hungary), 2024, § 75).* Однак той факт, що особа спочатку стверджувала, що вона повнолітня, не може виправдати відхилення її подальшої заяви про те, що вона неповнолітня, без вжиття належних заходів для перевірки її віку, оскільки можуть бути зрозумілі причини, які спонукають дитину-мігранта не розкривати свій справжній вік, наприклад, невпевненість у ньому або страх бути розлученою з групою або дорослим родичем (*«М.Г. та С.Б. проти Угорщини» (M.H. and S.B. v. Hungary), 2024, § 75).* Відсутність активних дій і затримки в проведенні оцінки вразливості можуть бути фактором, що викликає серйозні сумніви в добросовісності органів влади (*«Абдуллахі Елмі та Авейс Абубакар проти Мальти» (Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta), 2016; «Абді Махамуд проти Мальти» (Abdi Mahamud v. Malta), 2016).* Те ж саме стосується і випадків, коли тягар спростування презумпції повноліття покладається на затриманих шукачів притулку, оскільки отримання необхідних доказів для підтвердження їхнього віку може бути складним і потенційно неможливим (*«М.Г. та С.Б. проти Угорщини» (M.H. and S.B. v. Hungary), 2024, §§ 77-80).*

в. Стаття 3 Конвенції

37. Зобов'язання щодо захисту дітей-мігрантів можуть відрізнятися залежно від того, чи супроводжують їх дорослі (*«Рахімі проти Греції» (Rahimi v. Greece), 2011, § 63; «Абдуллахі Елмі та Авейс Абубакар проти Мальти» (Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta), 2016, § 112).* Однак той факт, що діти перебувають у супроводі батьків протягом усього періоду імміграційного затримання, не є достатнім для того, щоб звільнити органи влади від обов'язку захищати дітей та вживати відповідних заходів згідно з їхніми позитивними зобов'язаннями за статтю 3 (*«Мусхаджієва та інші проти Бельгії» (Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium), 2010, §§ 57-58; «Попов проти Франції» (Popov v. France), 2012, § 91; «Р.М. та інші проти Франції» (R.M. and Others v. France), 2016, § 71; «М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia), 2021, § 192).* Більше того, поведінка одного з батьків, що супроводжує дитину, не є вирішальною для питання про те, чи був досягнутий поріг суворості для застосування статті 3 Конвенції щодо дитини (*«М.Д. та А.Д. проти Франції» (M.D. and A.D. v. France), 2021, § 70).* У справах, що стосуються імміграційного затримання супроводжуваних дітей, Суд вважає релевантними для оцінки того, чи мало місце порушення статті 3 Конвенції, такі три фактори: (i) малолітній вік дітей; (ii) тривалість затримання; та (iii) пристосованість приміщень до особливих потреб дітей (*«А.Б. та інші проти Франції» (A.B. and Others v. France), 2016, § 109; «М.Д. та А.Д. проти Франції» (M.D. and A.D. v. France), 2021, § 63).* На додаток до трьох вищезазначених факторів, Суд також вважав важливим вразливість дітей з точки зору їхнього здоров'я або особистої історії (*«Мусхаджієва та інші проти Бельгії» (Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium), 2010, §§ 60-61 і 63, де психологічні проблеми дітей були підтверджені лікарями; «Канагаратнам та інші проти Бельгії» (Kanagaratnam and Others v. Belgium), 2011,*

§ 67, де діти пережили травматичну ситуацію в країні походження; і *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021, § 201, де діти стали свідками смерті своєї сестри біля кордону). Якщо супроводжувані діти утримувалися в поганих умовах, Суд визнав порушення статті 3, навіть якщо утримання було нетривалим (*«С.Ф. та інші проти Болгарії» (S.F. and Others v. Bulgaria)*, 2017: утримання від тридцяти двох до сорока однієї години). Якщо побутові умови задовільні, затримання супроводжуваних дітей на короткий період може не відповідати мінімальному рівню суворості, який би зачіпав статтю 3: у таких випадках тривалість утримання має першочергове значення, і це може призвести до порушення статті 3 (*«Р.М. та інші проти Франції» (R.M. and Others v. France)*, 2016, § 75 (порушення статті 3 щодо утримання семимісячної дитини протягом семи днів)]; *«Н.Б. та інші проти Франції» (N.B. and Others v. France)*, 2022, §§ 50-53 [порушення статті щодо утримання восьмирічної дитини протягом 14 днів]; *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021, § 199). У деяких справах Суд встановив порушення статті 3 щодо дітей, але не щодо батьків, які їх супроводжували (*«Мухаджієва та інші проти Бельгії» (Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium)*, 2010, §§ 64-66; *«Попов проти Франції» (Popov v. France)*, 2012, §§ 104-105; *«М.Г. та інші проти Хорватії» (M.H. and Others v. Croatia)*, 2021, §§ 205-213). В інших справах Суд також встановив порушення статті 3 щодо одного з батьків, який супроводжує дитину, зокрема з огляду на особливу вразливість такої дорослої людини (*«М.Д. та А.Д. проти Франції» (M.D. and A.D. v. France)*, 2021, § 71 (мати, яка годує грудьми); *«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, §§ 62-63 і 65 (вагітна жінка, яка мала проблеми зі здоров'ям); *«Г.М. та інші проти Угорщини» (H.M. and Others v. Hungary)*, 2022, § 18 (жінка на пізній стадії вагітності з високим ступенем ризику).

38. Що стосується дітей без супроводу дорослих, Суд встановив порушення статті 3 у справі *«Рахімі проти Греції» (Rahimi v. Greece)*, 2011, §§ 81-86) на підставі надзвичайно вразливого становища заявника та дуже поганих умов утримання, де п'ятнадцятирічний заявник перебував протягом двох днів (§§ 81-86). Суд дійшов такого ж висновку у справах *«Г.А. та інші проти Греції» (H.A. and Others v. Greece)*, 2019, §§ 166-170, щодо тримання під «захистом» заявників у віці 14 та 17 років у поліцейській дільниці протягом періодів від 21 до 33 днів, а також у справах *«Абдуллахі Елмі та Авейс Абубакар проти Мальти» (Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta)*, 2016, §§ 105-115, де 16/17-річні заявники утримувалися близько восьми місяців у поганих умовах в очікуванні результатів процедури оцінки віку; а також у справі *«Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії» (Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium)*, 2006, §§ 50-59, де п'ятирічна дитина утримувалася в центрі для дорослих протягом двох місяців.

39. Що стосується дорослих з особливих вразливих груп, Суд постановив, що імміграційне затримання вагітної жінки на пізньому строку вагітності порушило статтю 3 Конвенції у справі *«Махмунді та інші проти Греції» (Mahmundi and Others v. Greece)*, 2012 (див. також *«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, §§ 62-63 і 65, і *«Г.М. та інші проти Угорщини» (H.M. and Others v. Hungary)*, 2022, § 18, а також розділи «Утримання в транзитних зонах та приймальниках-розподільниках» вище і «Умови прийому, процедури оцінки віку та свобода пересування» нижче). Суд дійшов такого ж висновку щодо затримання з метою депортації жінки на пізній стадії ВІЛ-інфекції у справі *«Йо-Екале Мвандже проти Бельгії» (Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium)*, 2011.

с. Стаття 8 Конвенції

40. Затримання дітей у супроводі дорослих також може порушувати питання за статтею 8 Конвенції як щодо дітей, так і щодо дорослих, так само як і відмова у возз'єднанні одного з батьків з дітьми, яких *de facto* помістили під адміністративний арешт через свавільне об'єднання з дорослим, який не є їхнім родичем (*«Мустахі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020). Водночас, щодо аргументу про те, що добробут дітей був захищений, оскільки

вони були затримані разом з батьками, а не розлучені з ними, Суд зазначив, що не лише відповідно до статті 8, але й відповідно до пункту 1 статті 5, найкращі інтереси дитини не можуть обмежуватися збереженням сім'ї разом, і що органи влади повинні були вжити всіх необхідних заходів для обмеження, наскільки це можливо, затримання сімей разом з дітьми та ефективного захисту права на сімейне життя (*«Нікогосян та інші проти Польщі» (Nikoghosyan and Others v. Poland)*, 2022, § 84). Залежно від обставин, в одних справах Суд встановив порушення статті 8 щодо супроводжуваних дітей та їхніх батьків (*«Попов проти Франції» (Popov v. France)*, 2012; *«А.Б. та інші проти Франції» (A.B. and Others v. France)*, 2016; *«Р.К. та інші проти Франції» (R.K. and Others v. France)*, 2016; *«Бістієва та інші проти Польщі» (Bistieva and Others v. Poland)*, 2018); в інших справах він не встановив порушення статті 8 (*«А.М. та інші проти Франції» (A.M. and Others v. France)*, 2016; *«Р.К. та В.К. проти Франції» (R.C. and V.C. v. France)*, 2016).

4. Процедурні гарантії

41. Відповідно до пункту 2 статті 5 кожній заарештованій особі має бути повідомлено простою, нетехнічною мовою, зрозумілою для неї, основні юридичні та фактичні підстави її позбавлення свободи, щоб вона могла звернутися до суду з метою оскарження законності такого позбавлення відповідно до пункту 4 статті 5 (*«Хлайфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 115). Хоча ця інформація повинна бути передана «негайно», вона не обов'язково повинна бути передана в повному обсязі офіцером, який здійснює арешт, в момент арешту. Питання про те, чи були достатніми зміст і оперативність переданої інформації, має оцінюватися в кожній справі відповідно до її особливостей (*там само*; див. *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002; *«Сааді проти Сполученого Королівства» (Saadi v. the United Kingdom)* [ВП], 2008; *«Новак проти України» (Nowak v. Ukraine)*, 2011; *«Дбоуба проти Туреччини» (Dbouba v. Turkey)*, 2010).

42. Пункт 4 статті 5 надає затриманій особі право порушити провадження щодо перегляду судом процесуальних і матеріальних умов, які є суттєвими для «законності», у розумінні пункту 1 статті 5, її позбавлення свободи (*«Хлайфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 131; див., зокрема, *«А.М. проти Франції» (A.M. v. France)*, 2016, §§ 40-41, щодо необхідного обсягу судового перегляду згідно з підпунктом «f» пункту 1 статті 5). Провадження щодо оскарження законності за підпунктом «f» пункту 1 статті 5 адміністративного затримання в очікуванні депортації не повинно мати ефект зупинення виконання рішення про депортацію (*там само*, § 38). Якщо депортація прискорюється у спосіб, який не дозволяє затриманій особі або її адвокату порушити провадження за пунктом 4 статті 5, це положення порушується (*«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002). У випадках, коли затримані не були поінформовані про причини позбавлення свободи, їхнє право на оскарження затримання було позбавлене будь-якого ефективного змісту (*«Хлайфія та інші проти Італії» (Khlaifia and Others v. Italy)* [ВП], 2016, § 132). Те ж саме стосується і випадків, коли затриману особу інформують про наявні засоби правового захисту мовою, якої вона не розуміє, і вона не має можливості на практиці зв'язатися з адвокатом (*«Рахімі проти Греції» (Rahimi v. Greece)*, 2011, § 120). Провадження за пунктом 4 статті 5 має бути змагальним і забезпечувати рівність сторін *«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2009, §§ 203 і наступні; а також *«Аль Хусен проти Боснії та Герцеговини» (№ 2) (Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2))*, 2019, щодо справ про національну безпеку). Суд постановив, що вимоги пункту 4 статті 5 були дотримані у справі, в якій заявник не був заслуханий особисто або за допомогою теле- або відеоконференції в рамках провадження щодо оскарження його імміграційного затримання через інфраструктурні проблеми протягом перших тижнів карантину через пандемію Covid-19, враховуючи, що його адвокат подав письмові заяви та був заслуханий по телефону, а також з огляду на складні та непередбачувані практичні проблеми на початковому етапі пандемії Covid-19 (*«Баг проти Нідерландів» (Bah v. the Netherlands)*

(ухв.), 2021). Порухенням пункту 4 статті 5 є те, коли затриманий не може отримати судові рішення по суті щодо законності рішення про затримання, а отже, і звільнення з-під варти, оскільки апеляція вважається «безпредметною», оскільки за цей час було прийнято нове рішення про затримання («*Мухаммад Сакават проти Бельгії*» (*Muhammad Saqawat v. Belgium*), 2020), або якщо відсутній судовий засіб правового захисту для оскарження законності затримання, навіть якщо воно було коротким («*Мустагі проти Франції*» (*Moustahi v. France*), 2020). Аналогічно, є порушення пункту 4 статті 5, якщо дітей затримують разом з батьками, не надавши їм рішення про їхнє затримання, яке вони могли б оскаржити («*Мінасян та інші проти Республіки Молдова*» (*Minasian and Others v. the Republic of Moldova*), 2023, §§ 49-54).

43. Пункт 4 статті 5 також гарантує заарештованим або затриманим особам право на «негайний» розгляд судом законності їхнього затримання та на звільнення, якщо затримання незаконне («*Хлайфіа та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 131; стосовно судової практики щодо вимоги «негайного» розгляду справи про затримання за підпунктом «f» пункту 4 статті 5, хоча і з урахуванням першої частини цього положення, див. також «*Худякова проти Росії*» (*Khudyakova v. Russia*), 2009, §§ 92-100; «*Абдулхаков проти Росії*» (*Abdulkhakov v. Russia*), 2012, § 214; «*М.М. проти Болгарії*» (*M.M. v. Bulgaria*), 2017, щодо другої частини положення). Якщо національні органи влади вирішують у виняткових обставинах затримати дитину та її батьків у контексті імміграційного контролю, законність такого затримання повинна бути перевірена національними судами з особливою швидкістю та ретельністю на всіх рівнях («*Г.Б. та інші проти Туреччини*» (*G.B. and Others v. Turkey*), 2019, §§ 167 і 186). Якщо автоматичний перегляд не проводиться з дотриманням строків, передбачених національним законодавством, але, тим не менш, швидко з об'єктивної точки зору, порушення пункту 4 статті 5 немає («*Абоа Боа Жан проти Мальти*» (*Aboya Boa Jean v. Malta*), 2019).

44. Стаття 13 вимагає засіб правового захисту на національному рівні, за допомогою якого особи, які мають обґрунтоване твердження, що умови їхнього утримання порушують статтю 3, можуть поскаржитися на ці умови («*Хлайфіа та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, §§ 270-271)

D. Доступ до процедур та умов прийому

1. Доступ до процедури надання притулку або інших процедур для запобігання висланню

45. На додаток до справ, що стосуються відмови у прийнятті або розгляді заяв про надання притулку на кордоні (див. «Повернення на кордоні та/або незабаром після в'їзду на територію за спрощеною процедурою» вище), Суд розглядав справи за статтею 13 у поєднанні зі статтею 3, коли особа, яка перебувала на території, не могла подати заяву про надання притулку («*А.Е.А. проти Греції*» (*A.E.A. v. Greece*), 2018), або коли така заява не була серйозно розглянута («*М.С.С. проти Бельгії та Греції*» (*M.S.S. v. Belgium and Greece*) [ВП], 2011, §§ 265-322).

46. Суд постановив, що не було порушення статті 4 Протоколу № 4, якщо заявникам була надана реальна й ефективна можливість подати аргументи проти свого вислання («*Хлайфіа та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016).

2. Умови прийому, процедури оцінки віку та свобода пересування

47. Статтю 3 не можна тлумачити як таку, що зобов'язує Високі Договірні Сторони надати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, житло («*Чепмен проти Сполученого*

Королівства» (Chapman v. the United Kingdom) [ВП], 2001, § 99). Стаття 3 також не передбачає загальне зобов'язання надавати біженцям фінансову підтримку, щоб вони могли підтримувати певний рівень життя (*«Тарахель проти Швейцарії» (Tarakhel v. Switzerland)* [ВП], 2014, § 95). Однак шукачі притулку — представники особливо знедоленої та вразливої групи населення, яка потребує спеціального захисту, і на міжнародному та європейському рівні існує широкий консенсус щодо такої потреби в спеціальному захисті, про що свідчать Женевська конвенція, повноваження та діяльність УВКБ ООН, а також стандарти, викладені в Директиві про прийом біженців (*«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, § 251). Таким чином, може виникнути питання за статтею 3, якщо шукачам притулку, в тому числі особам, які мають намір подати заяву про надання притулку, не надається житло і, таким чином, вони змушені місяцями жити на вулиці, не маючи ресурсів і доступу до санітарно-гігієнічних умов, без будь-яких засобів забезпечення своїх основних потреб, під страхом нападу з боку третіх осіб і вислання (*там само*, §§ 235-264 і *«Н.Х. та інші проти Франції» (N.H. and Others v. France)*, 2020, щодо дорослих без проблем зі здоров'ям і без дітей, та *«О.Р. проти Греції» (O.R. v. Greece)*, 2024, щодо несупроводжуваної дорослими дитини-шукача притулку після того, як вона подала заяву про надання притулку; на противагу справа *«Н.Т.П. та інші проти Франції» (N.T.P. and Others v. France)*, 2018, де заявники були розміщені в приватному притулку, що фінансувався владою, їм надавали їжу та медичну допомогу, а діти відвідували школу, і *«Б.Г. та інші проти Франції» (B.G. and Others v. France)*, 2020, де заявники тимчасово проживали в наметовому таборі, встановленому на автомобільній стоянці, при цьому органи влади вжили заходів для поліпшення їхніх побутових умов життя, зокрема забезпечили медичне обслуговування, навчання дітей у школі та їхнє подальше поселення в квартиру). Відповідно до статті 3 Держави зобов'язані захищати дітей без супроводу дорослих і піклуватися про них, що вимагає від органів влади ідентифікувати їх як таких і вживати заходів для забезпечення їхнього розміщення в належних умовах, навіть якщо діти не подають заяву про надання притулку в Державі-відповідачеві, але мають намір зробити це в іншій Державі або приєднатися до членів сім'ї там (див. *«Хан проти Франції» (Khan v. France)*, 2019, щодо ситуації в імпровізованому таборі в Кале; і *«Ш.Д. та інші проти Греції, Австрії, Хорватії, Угорщини, північної Македонії, Сербії та Словенії» (Sh.D. and Others v. Greece, Austria, Croatia, Hungary, North Macedonia, Serbia and Slovenia)*, 2019, щодо ситуації в імпровізованому таборі в Ідомені; див. також *«М.Д. проти Франції» (M.D. v. France)*, 2019, щодо прийому шукача притулку, який ідентифікував себе як неповнолітній без супроводу дорослих, але щодо фактичного віку якого існували сумніви). У справі *«Рахімі проти Греції» (Rahimi v. Greece)*, 2011, §§ 87-94, Суд також встановив порушення статті 3, оскільки органи влади не запропонували заявнику, несупроводжуваній дитині-шукачу притулку, жодної допомоги з розміщенням після завершення затримання. У справі *«Р.Р. та інші проти Угорщини» (R.R. and Others v. Hungary)*, 2021, §§ 48-65, Суд встановив порушення статті 3 з огляду на умови, в яких заявники перебували під час перебування в транзитній зоні (див. також розділи «Утримання в транзитних зонах та приймальниках-розподільниках» і «Стаття 3 Конвенції: Загальні принципи» і «Діти та дорослі з особливих вразливих груп» вище). Суд встановив порушення статті 3 у випадках, коли неповнолітніх шукачів притулку без супроводу дорослих поміщали в приймальники для дорослих на кілька місяців (з огляду на тривалість і умови перебування у справі *«Дарбое та Камара проти Італії» (Darboe and Camara v. Italy)*, 2022; з огляду на те, що центр, в якому особливо вразлива заявниця, ймовірно, жертва сексуального насильства, перебувала протягом восьми місяців, не був обладнаний для надання їй належної психологічної допомоги, а також з огляду на тривалу бездіяльність національних органів влади стосовно її становища і потреб як особливо вразливої неповнолітньої особи у справі *«М.А. проти Італії» (M.A. v. Italy)*, 2023).

48. У справі *«Дарбое та Камара проти Італії» (Darboe and Camara v. Italy)*, 2022, Суд визнав статтю 8 застосовною до процедур оцінки віку мігрантів, які просять міжнародного захисту і стверджують, що вони неповнолітні (щодо вимог до застосування презумпції неповноліття

осіб, які стверджують, що вони неповнолітні, та тривалості її застосування див. «Діти та дорослі з особливих вразливих груп» вище). Вік особи є засобом ідентифікації особи, і процедура встановлення віку особи, яка стверджує, що вона неповнолітня, включаючи її процесуальні гарантії, має важливе значення для того, щоб гарантувати їй усі права, що випливають з її статусу неповнолітньої особи, особливо з огляду на важливість процедур встановлення віку в міграційному контексті. Визначення того, чи особа неповнолітня є першим кроком до визнання її прав і створення всіх необхідних механізмів догляду за нею. Якщо неповнолітню особу помилково визнають повнолітньою, до неї можуть бути застосовані серйозні заходи, що порушують її права (§§ 121-126). Хоча оцінка віку особи може бути необхідним кроком у разі виникнення сумнівів щодо її неповноліття, ця процедура повинна супроводжуватися достатніми процесуальними гарантіями, включаючи призначення законного представника або опікуна, доступ до адвоката, а також поінформовану участь особи, вік якої викликав сумніви, у процедурі (§§ 142-157). Суд встановив, що нездатність органів влади оперативно призначити законного опікуна або представника для заявника не дозволила йому належним чином і ефективно подати заяву про надання притулку, і що заявник, хоча він і заявив, що неповнолітній, був поміщений до переповненого центру для дорослих, більше чотирьох місяців перебував у переповненому приймальнику-розподільнику для дорослих, оскільки органи влади не застосували презумпцію неповноліття (ця презумпція є невід'ємним елементом захисту права на повагу до приватного життя іноземця без супроводу дорослих, який заявив, що він неповнолітній), а також через недоліки процесуальних гарантій, наданих заявнику в процесі оцінки його віку (не було надано інформації про тип процедури оцінки віку, яку він проходив, і про її можливі наслідки); не було надано медичного висновку, в якому не було зазначено допустиму похибку; не було судового рішення або адміністративного заходу, який би визнав заявника повнолітнім, що унеможливило подання ним апеляції). Таким чином, Суд визнав порушення статті 8 у зв'язку з тим, що органи влади не діяли з необхідною ретельністю для виконання своїх позитивних зобов'язань щодо захисту заявника як неповнолітнього без супроводу дорослих, який просив про міжнародний захист.

49. Якщо дитину-біженця розміщують у приймальному центрі в іншому місті, ніж її братів і сестер, органи влади несуть позитивне зобов'язання за статтею 8 Конвенції забезпечити регулярні контакти між братами і сестрами і діяти з метою підтримання і розвитку їхніх сімейних зв'язків й успішного возз'єднання («*А.Дж. проти Греції*» (*A.J. v. Greece*) (ухв.), 2022, §§ 82-85).

50. У справі «*Омвєньєке проти Німеччини*» (*Omwenyeke v. Germany*) (ухв.), 2007, заявник, який шукав притулку, мав дозвіл на тимчасове проживання на час процедури надання притулку, але втратив свій законний статус, порушивши умови, пов'язані з його тимчасовим проживанням — зобов'язання залишатися на території певного міста. Суд постановив, що він не може покладатися на статтю 2 Протоколу № 4.

3. Виконання національних рішень про надання житла

51. У справі «*М.К. та інші проти Франції*» (*M.K. and Others v. France*), 2022, Суд встановив, що рішення про надання або відмову в наданні шукачам притулку та їхнім дітям екстреного житла, право на яке передбачено національним законодавством, є «громадянським правом» для цілей пункту 1 статті 6 (§§ 104-118). Порушенням цього положення було те, що органи влади Держави-відповідача не виконали рішення національних судів, які зобов'язували їх знайти заявникам екстрене житло (§§ 151-164). Заявники були забезпечені житлом лише після того, як Суд вказав на тимчасові заходи відповідно до Правила 39 Регламенту Суду (§§ 23-25, 49-51 і 73-75 і див. розділ «Правило 39 / Тимчасові заходи» нижче). Аналогічним чином Суд встановив порушення пункту 1 статті 6 через відмову негайно виконати рішення, що підлягає виконанню, який зобов'язував органи влади надати шукачеві притулку житло та матеріальну підтримку, у справі «*Камара проти Бельгії*» (*Camara v. Belgium*), 2023. У цій справі Суд також вказав

відповідно до статті 46, що Держава-відповідач зобов'язана вирішити системну проблему, пов'язану зі спроможністю національних органів влади дотримуватися законного права шукачів притулку на житло, в тому числі за допомогою остаточних судових рішень, що зобов'язують до такого дотримання (§ 145).

III. Матеріальні та процесуальні аспекти справ про вислання, екстрадицію та пов'язані з ними сценарії

Стаття 2 Конвенції

«1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- (а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- (б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- (с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання».

Стаття 3 Конвенції

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 6 Конвенції

«1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи... »

Стаття 8 Конвенції

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, до свого житла та кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Стаття 13 Конвенції

«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

Стаття 4 Протоколу № 4 до Конвенції

«Колективне вислання іноземців заборонено».

Стаття 1 Протоколу № 6 до Конвенції

«Смертна кара скасовується. Нікого не може бути засуджено до такого покарання або страчено..

Стаття 1 Протоколу № 7 до Конвенції

«1. Іноземець, який законно проживає на території держави, не може бути висланий за її межі інакше ніж на виконання рішення, прийнятого відповідно до закону, і повинен мати можливість:

(а) наводити аргументи проти свого вислання;

(b) вимагати перегляду своєї справи; і

(с) бути представленим з цією метою перед компетентним органом або перед особою чи особами, призначеними цим органом.

2. Іноземець може бути висланий до здійснення своїх прав, передбачених у підпунктах (а), (b) і (с) пункту 1 цієї статті, якщо таке вислання є необхідним в інтересах публічного порядку або зумовлюється міркуваннями національної безпеки.

Стаття 1 Протоколу № 13 до Конвенції

«Смертна кара скасовується. Жодна людина не може бути засуджена до такого покарання або страчена».

А. Статті 2 і 3 Конвенції**1. Сфера застосування та матеріальні аспекти оцінки Суду за статтями 2 і 3 у справах про вислання у зв'язку з наданням притулку**

52. Право на політичний притулок не міститься ні в Конвенції, ні в Протоколах до неї, і Суд сам не розглядає фактичні заяви про надання притулку і не перевіряє, як Держави виконують свої зобов'язання за Женевською конвенцією 1951 року або правом Європейського Союзу («*Ф.Г. проти Швеції*» (*F.G. v. Sweden*) [ВП], 2016, § 117; «*Г.А. проти Сполученого Королівства*» (*H.A. v. the United Kingdom*), 2023, §§ 41-42; «*Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства*» (*Sufi and Elmi v. the United Kingdom*), 2011, §§ 212 і 226). Однак, висилка іноземця Договірною Державою може викликати питання за статтями 2 і 3 і, отже, передбачати відповідальність Держави згідно з Конвенцією, якщо було продемонстровано вагомі підстави вважати, що особа, про яку йдеться, у разі її депортації зіткнеться з реальним ризиком піддатися поведженню, яке суперечить статтям 2 і 3, у країні призначення. За таких обставин статті 2 і 3 передбачають зобов'язання не висилати особу до такої країни («*Ф.Г. проти Швеції*» (*F.G. v. Sweden*), §§ 110-111). Такий самий рівень ретельності застосовується до всіх заяв про реальний ризик поведження, що суперечить статті 3, незалежно від правової підстави для вислання («*Хасанов і Рахманов проти Росії*» (*Khasanov and Rakhmanov v. Russia*) [ВП], 2022, §94). Справи про вислання за статтею 2 — особливо щодо ризику застосування до заявника смертної кари — зазвичай також порушують питання за статтею 3 (див. розділ «Смертна кара: Стаття 1 Протоколу № 6 і стаття 1 Протоколу № 13» нижче): оскільки відповідні принципи є однаковими для оцінки за статтею 2 і статтею 3 у справах про вислання, Суд або визнає питання за обома статтями нерозривними і розглядає їх разом («*Ф.Г. проти Швеції*» (*F.G. v. Sweden*) [ВП], 2016, § 110; «*Л.М. та інші проти Росії*» (*L.M. and Others v. Russia*), 2015, § 108) або розглядає скаргу за статтею 2 в контексті пов'язаної з нею основної скарги за статтею 3 (див. «*Дж.Г. проти Сполученого Королівства*» (*J.H. v. the United Kingdom*), 2011, § 37).

53. Суд розглянув величезну кількість справ, в яких він повинен був оцінити, чи були продемонстровані вагомі підстави вважати, що особа, про яку йдеться, у разі депортації зіткнеться з реальним ризиком піддатися поведженню, що суперечить статтям 2 або 3, в країні призначення. Це рішення значною мірою закріпило відповідні принципи, викладені в рішеннях Великої Палати у справах «*Ф.Г. проти Швеції*» (*F.G. v. Sweden*) ([ВП], §§ 110-127), «*Дж.Г. проти*

Сполученого Королівства» (J.K. and Others v. Sweden) [ВП], 2016, §§ 77-105 і, зовсім нещодавно, *«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, §§ 93-116. Оцінка ризику повинна бути зосереджена на передбачуваних наслідках вислання заявника до країни призначення у світлі загальної ситуації в цій країні та його особистих обставин. Якщо існування такого ризику встановлено, вислання заявника обов'язково порушить статтю 3, незалежно від того, чи впливає цей ризик із загальної ситуації насильства, особистої характеристики заявника або з поєднання цих двох факторів (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 95). Оцінка наявності реального ризику обов'язково повинна бути суворою (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, §§ 113; *«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 109). В принципі, заявник повинен надати докази, здатні довести, що існують вагомі підстави вважати, що в разі застосування оскаржуваного заходу він або вона піддається реальному ризику бути підданим чи підданою поведженню, що суперечить статті 3; якщо такі докази були надані, Уряд повинен розвіяти будь-які сумніви, викликані ними (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 109). До цього загального принципу застосовуються певні специфічні параметри та модифікації, які викладені в пунктах нижче.

54. Якщо заявник ще не був депортований, суттєвим моментом для оцінки має бути момент розгляду справи Судом (для сценаріїв, коли особа вже була депортована, див. *«Р проти Франції» (R v. France)*, 2022; *«Х проти Швейцарії» (X v. Switzerland)*, 2017; і *«А.С. проти Франції» (A.S. v. France)*, 2018). Повна і «від цього моменту й надалі» (ex nunc) оцінка вимагається тоді, коли необхідно взяти до уваги інформацію, яка стала відома після прийняття остаточного рішення національними органами влади (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 106; *«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 115; *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, § 215). Така ситуація зазвичай виникає, коли депортація відкладається в результаті вказівки Суду про застосування тимчасового заходу відповідно до Правил 39 Регламенту Суду. Оскільки природа відповідальності Договірних Держав за статтею 3 у подібних випадках полягає в тому, що вони наражають особу на ризик жорстокого поведження, існування такого ризику має оцінюватися насамперед з урахуванням тих фактів, які були відомі або повинні були бути відомі Договірній Державі на момент вислання (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 115). Це застереження демонструє, що основна мета принципу «від цього моменту й надалі» полягає в тому, щоб служити запобіжним заходом у випадках, коли між ухваленням національного рішення та розглядом Судом скарги заявника за статтею 3 пройшов значний проміжок часу, а отже, коли ситуація в Державі, яка приймає, могла розвинути, тобто погіршитися або покращитися (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 106). Будь-який висновок у таких справах щодо загальної ситуації в певній країні та її динаміки, а також висновок щодо існування конкретної вразливої групи, по суті, становить фактичну оцінку «від цього моменту й надалі», виконану Судом на основі підручного матеріалу (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 107). У деяких справах Суду доводилося досліджувати, чи покращилася загальна ситуація в країні призначення щодо ризику жорстокого поведження з моменту винесення попередніх рішень, в яких він встановив наявність такого ризику. При цьому Суд не розглядав «покращення» як додатковий елемент або критерій, якому необхідно відповідати при оцінці загальної ситуації, а використовував це поняття лише для опису змін у відповідних країнах. Суд діяв таким же чином у випадках, коли він вважав поліпшення загальної ситуації в конкретній країні недостатнім. Відповідно, будь-яка перевірка того, чи відбулося покращення чи погіршення загальної ситуації в конкретній країні, становить фактичну оцінку і може бути переглянута Судом у світлі обставин, що змінюються. Таким чином, ніщо не перешкоджає повторному вивченню загальної ситуації Судом при розгляді індивідуальної справи (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 108).

55. Відправною точкою для оцінки реального ризику при висилці має бути вивчення загальної ситуації в країні призначення. У зв'язку з цим, і там, де це доречно, необхідно враховувати, чи існує в країні призначення загальна ситуація насильства (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 96; *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, § 216). Однак, загальна ситуація насильства, як правило, сама по собі не призведе до порушення статті 3 у разі вислання до відповідної країни, якщо тільки рівень інтенсивності насильства не є достатнім для того, щоб зробити висновок, що будь-яке вислання до цієї країни обов'язково порушує статтю 3 Конвенції. Суд застосовує такий підхід лише в самих крайніх випадках, коли існує реальний ризик жорстокого поводження просто через те, що відповідна особа може зазнати такого насильства після повернення до відповідної країни (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 96; *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, § 218; остання справа — приклад того, коли цього порогу було досягнуто). Дійсно, у справах, що стосуються місць призначення зі складною ситуацією з безпекою, Суд зазвичай також надає значення додатковим індивідуальним факторам ризику (таким як приналежність до вразливої групи, див. нещодавнє рішення щодо Сирії: *«М.Д. та інші проти Росії» (M.D. and Others v. Russia)*, 2021, §§ 104-111; і *«О.Д. проти Болгарії» (O.D. v. Bulgaria)*, 2019, §§ 50-55; на протипагу *«А.А. проти Швеції» (A.A. v. Sweden)*, 2023, де Суд встановив, що загальна ситуація в країні призначення, Лівії, була серйозною і нестабільною, але не настільки екстремальною, щоб досягти вищезгаданого порогу, і що не було ніяких додаткових індивідуальних факторів ризику).

56. У випадках, коли заявник стверджує, що він є членом групи, яка систематично піддається жорстокому поводженню, Суд вважає, що захист статті 3 Конвенції вступає в дію, коли заявник встановлює, за необхідності на основі наявних джерел, що існують серйозні підстави вважати, що існує відповідна практика і що він належить до відповідної групи. Оцінка таких заяв відрізняється від оцінки загальної ситуації з насильством у конкретній країні, з одного боку, та індивідуальних обставин, з іншого. *Першим кроком* такої оцінки має бути перевірка того, чи було встановлено існування групи, яка систематично зазнавала жорстокого поводження, що підпадає під частину «загальної ситуації» оцінки ризику. Заявники, які належать до ймовірно цільової вразливої групи, не повинні описувати загальну ситуацію, але повинні описувати наявність практики або підвищеного ризику жорстокого поводження для групи, до якої, як вони стверджують, вони належать. Як *наступний крок*, вони повинні встановити своє індивідуальне членство у відповідній групі, без необхідності демонструвати будь-які подальші індивідуальні обставини чи риси, які їх вирізняють (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, §§ 97-99). Висновок про існування певної вразливої групи за своєю суттю є фактичною оцінкою «від цього моменту й надалі», зробленою Судом на основі наявних матеріалів (§ 107), а встановлені принципи розподілу тягара доведення застосовуються до скарг, заснованих на приналежності до вразливої групи (§§ 109-112). У зв'язку з цим, враховуючи абсолютний характер прав, гарантованих статтями 2 і 3 Конвенції, і беручи до уваги вразливе становище, в якому часто опиняються шукачі притулку, якщо Договірній Державі стають відомі факти, що стосуються конкретної особи, які можуть наразити її на ризик жорстокого поводження в порушення зазначених положень після повернення до відповідної країни, зобов'язання за статтями 2 і 3 Конвенції передбачають, що органи влади повинні за власною ініціативою здійснити оцінку такого ризику (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 127; *«Амерханов проти Туреччини» (Amerkhanov v. Turkey)*, 2018, §§ 52-58; *«Батирхайров проти Туреччини» (Batyrkhairov v. Turkey)*, 2018, §§ 46-52; *«М.Д. та інші проти Росії» (M.D. and Others v. Russia)*, 2021). Це стосується, зокрема, ситуацій, коли національним органам влади стало відомо про те, що шукач притулку може бути членом групи, яка систематично піддається жорстокому поводженню, і є серйозні підстави вважати, що така практика існує, а також про його членство у відповідній групі (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 127).

57. У випадках, коли, незважаючи на можливі обґрунтовані побоювання переслідувань у зв'язку з певними обставинами, що підвищують ризик, неможливо встановити, що група систематично піддається жорстокому поводженню, заявники зобов'язані продемонструвати наявність інших особливих відмінних ознак, які ставлять їх під реальну загрозу жорстокого поводження. Неспроможність продемонструвати такі індивідуальні обставини призведе до того, що Суд не знайде порушення статті 3 Конвенції (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 100). Зокрема, якщо заявник вирішив не посылатися на конкретну індивідуальну підставу для надання притулку, навмисно утримуючись від її згадування, будь то релігійні чи політичні переконання, сексуальна орієнтація або інші підстави, не можна очікувати, що відповідна Держава виявить цю підставу самостійно (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 127).

58. Хоча деякі окремі фактори можуть не становити реального ризику, якщо їх розглядати окремо, ці ж фактори можуть створювати реальний ризик, якщо їх розглядати в сукупності та в ситуації загального насильства і підвищеної небезпеки (*«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 95; *«НА. проти Сполученого Королівства» (NA. v. the United Kingdom)*, 2008, § 130). Елементи, які можуть представляти такі фактори ризику, включають попередню судимість та/або ордер на арешт, вік, стать і походження репатріанта, а також попередню заяву про надання притулку, подану за кордоном (див. *«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 95; *«НА. проти Сполученого Королівства» (NA. v. the United Kingdom)*, 2008, §§ 143-144 і 146).

59. Стаття 3 Конвенції застосовується не лише до небезпеки, що походить від органів державної влади, але й тоді, коли небезпека походить від осіб або груп осіб, які не є державними посадовими особами. Однак має бути доведено, що ризик є реальним і що органи влади Держави, що приймає, не в змозі усунути цей ризик шляхом надання належного захисту (*«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 80). У цьому контексті можливість захисту або переселення заявника в Державі походження також має значення. Хоча стаття 3 Конвенції сама по собі не забороняє Державам покладатися на існування альтернативи внутрішньої втечі при оцінці твердження особи про те, що повернення в країну походження створить для неї реальний ризик піддатися поводженню, забороненому цим положенням, покладання на альтернативу внутрішньої втечі не впливає на відповідальність Держави, що висилає, за забезпечення того, щоб заявник в результаті її рішення про висилку не піддавався поводженню, що суперечить статті 3 Конвенції. Таким чином, передумовою використання альтернативи внутрішньої втечі є наявність певних гарантій: особа, яка підлягає висилці, повинна мати можливість дістатися до відповідної території, отримати допуск і оселитися там, інакше може виникнути питання за статтею 3, тим більше, якщо за відсутності таких гарантій існує ймовірність того, що вона може опинитися в тій частині країни походження, де вона може зазнати жорстокого поводження (*«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, §§ 81-82; *«Салах Шік проти Нідерландів» (Salah Sheekh v. the Netherlands)*, 2007, § 141; *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, § 266).

60. Що стосується розподілу тягаря доведення, Суд роз'яснив у справі *«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, §§ 91-98, що з'ясування та оцінка всіх відповідних фактів у процедурі надання притулку є спільним обов'язком шукача притулку та імміграційних властей. З одного боку, тягар з'ясування особистих обставин залишається на шукачах притулку, хоча Суд визнав, що важливо враховувати всі труднощі, з якими шукачі притулку можуть зіткнутися при зборі доказів, що часто призводить до необхідності надавати їм кредит довіри при оцінці достовірності їхніх заяв і документів, поданих на їхнє підтвердження. Проте, коли надається інформація, яка дає вагомі підстави поставити під сумнів правдивість поданих шукачем притулку документів, він повинен надати задовільне пояснення передбачуваних неточностей у цих документах. Навіть якщо розповідь заявника про деякі деталі може здатися

дещо неправдоподібною, Суд вважає, що це не обов'язково применшує загальну достовірність тверджень заявника. Суд також визнав, що відсутність допомоги законного представника, доступу до перекладача й незнання мови, якою велось провадження, суттєво вплинуло на здатність заявників представляти свою справу («*М.Д. та інші проти Росії*» (*M.D. and Others v. Russia*), 2021, § 92, де заявники згодом отримали допомогу законних представників, а потім подали обґрунтовані заяви, §§ 93-96). З іншого боку, загальна ситуація в іншій Державі, включаючи здатність її державних органів забезпечити захист, повинна була встановлюватися за власною ініціативою (*proprio motu*) компетентними національними імміграційними органами («*Дж.К. та інші проти Швеції*» (*J.K. and Others v. Sweden*) [ВП], 2016, § 98, див., наприклад, «*Б і К проти Швейцарії*» (*B and C v. Switzerland*), 2020, щодо обов'язку національних органів влади оцінити наявність державного захисту від шкоди, що походить від недержавних суб'єктів, і оцінку ризиків жорстокого поводження в країні походження для заявника як гомосексуаліста «*М.Д. та інші проти Росії*» (*M.D. and Others v. Russia*), 2021, §§ 97-101, де нездатність заявників представити свою справу, той факт, що вони втекли з країни, охопленої війною, та ризики для безпеки в цій країні привернули увагу національних судів, які, таким чином, були зобов'язані встановити та взяти до уваги інформацію, що стосується країни походження, з надійних та об'єктивних джерел і провести всебічний аналіз ризиків, з якими заявники зіткнулися після примусового повернення; та «*А. Д. та інші проти Швеції*» (*A.D. and Others v. Sweden*), 2024, §§ 67-78, де Суд не побачив підстав відступати від оцінки національних органів влади щодо здатності та готовності органів влади країни походження забезпечити захист від недержавних суб'єктів).

61. Що стосується значення встановленого в минулому жорстокого поводження, що суперечить статті 3, в Державі перебування, Суд вважав, що встановлене в минулому жорстоке поводження, що суперечить статті 3, буде вагомим свідченням майбутнього, реального ризику жорстокого поводження, хоча Суд поставив цей принцип в залежність від того, що заявник надав загалом послідовний і достовірний виклад подій, який узгоджується з інформацією з надійних і об'єктивних джерел про загальну ситуацію в країні, про яку йдеться. За таких обставин тягар розвіювання будь-яких сумнівів щодо цього ризику покладається на Уряд («*Дж.К. та інші проти Швеції*» (*J.K. and Others v. Sweden*) [ВП], 2016, §§ 99-102. Водночас відсутність переслідувань або жорстокого поводження в минулому не є вирішальним фактором в оцінці ризику жорстокого поводження в майбутньому («*Т.К. та інші проти Литви*» (*T.K. and Others v. Lithuania*), 2022, §§ 81-82).

62. Що стосується характеру оцінки Суду, то у справах про вислання шукачів притулку Суд не розглядає самі заяви про надання притулку і не перевіряє, як Держави дотримуються своїх зобов'язань за Конвенцією про статус біженців. Він здебільшого переймається питанням того, чи існують дієві гарантії для захисту заявника від свавільного вислання, прямого чи непрямого, до країни, з якої він або вона втік або втекла («*Ф.Г. проти Швеції*» (*F.G. v. Sweden*) [ВП], 2016, § 117). Відповідно до статті 1 Конвенції, основна відповідальність за реалізацію та забезпечення гарантованих прав і свобод покладається на національні органи влади. Таким чином, механізм подання скарг до Суду — це допоміжний захід до національних систем захисту прав людини. Цей допоміжний характер сформульований у статті 13 та в пункті 1 статті 35 Конвенції («*Хасанов і Рахманов проти Росії*» (*Khasanov and Rakhmanov v. Russia*) [ВП], 2022, § 102; «*Ф.Г. проти Швеції*» (*F.G. v. Sweden*) [ВП], 2016, § 117; «*М.С.С. проти Бельгії та Греції*» (*M.S.S. v. Belgium and Greece*) [ВП], 2011, §§ 286-287). Однак Суд повинен переконатися, що оцінка, зроблена органами влади Договірної Держави, є адекватною і достатньою мірою підтверджується національними матеріалами, а також матеріалами, що походять з інших надійних і об'єктивних джерел, таких як, наприклад, інші Договірні або не Договірні Держави, установи Організації Об'єднаних Націй та авторитетні неурядові організації («*Хасанов і Рахманов проти Росії*» (*Khasanov and Rakhmanov v. Russia*) [ВП], 2022, § 103; «*Ф.Г. проти Швеції*» (*F.G. v. Sweden*) [ВП], 2016, § 117; «*НА. проти Сполученого Королівства*» (*NA. v. the United Kingdom*), 2008, § 119). Ба більше, у випадках, коли відбулося національне провадження,

до завдань Суду не входить заміна оцінки національних судів своєю власною оцінкою фактів, і, як правило, саме ці суди повинні оцінювати надані їм докази. Це, однак, не повинно призводити до відмови Суду від своєї відповідальності і від будь-якого нагляду за результатами використання національних засобів правового захисту, інакше права, гарантовані Конвенцією, були б позбавлені будь-якого сенсу. Відповідно до статті 19 Конвенції, обов'язком Суду є забезпечення дотримання зобов'язань, взятих на себе Договірними Сторонами Конвенції (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 104). За загальним принципом, національні органи влади мають найкращі можливості для оцінки не лише фактів, але й, зокрема, достовірності показань свідків, оскільки саме вони мали можливість бачити, чути й оцінити поведінку відповідної особи (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 118). Однак їхня оцінка також підлягає ретельній перевірці Судом (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 105). Коли, навпаки, національні органи влади не розглянули будь-які передбачувані ризики поведіння, що суперечить статті 3 Конвенції, перш ніж вислати заявників, які подали заяви про надання притулку до країни походження, Суд дійшов висновку, що це становило невиконання процесуального зобов'язання за статтею 3 (*«Шентюрк та інші проти Азербайджану» (Shenturk and Others v. Azerbaijan)*, 2022, §§ 112-117; *«Дж.А. і А.А. проти Туреччини» (J.A. and A.A. v. Türkiye)*, 2024, §§ 65-75).

63. Що стосується оцінки доказів, то в практиці Суду чітко встановлено, що «існування ризику має оцінюватися насамперед з урахуванням тих фактів, які були відомі або повинні були бути відомі Договірній державі на момент висилки» (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 113; *«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 115). Договірна держава зобов'язана взяти до уваги не тільки докази, подані заявником, але й усі інші факти, які мають значення у справі, що розглядається (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 113; *«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 87). Оцінюючи вагу, яку слід надавати матеріалам з країн, Суд встановив, що необхідно враховувати джерело таких матеріалів, зокрема, їхню надійність та об'єктивність. Що стосується звітів, авторитет і репутація автора, серйозність розслідувань, за допомогою яких вони були складені, узгодженість їхніх висновків та їхнє підтвердження іншими джерелами становлять важливі фактори (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 114; *«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 88). Суд також визнає, що необхідно враховувати присутність автора матеріалу в країні, про яку йдеться, та його можливості подавати інформацію (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 115; *«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 89; *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, § 231). Суд усвідомлює численні труднощі, з якими стикаються уряди та НУО, збираючи інформацію в небезпечних і нестабільних ситуаціях: він визнає, що не завжди буде можливо проводити розслідування в безпосередній близькості від конфлікту і що в таких випадках, можливо, доведеться покладатися на інформацію, надану джерелами, які знають ситуацію з перших рук (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 115; *«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 89; *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, § 232). Оцінюючи заявлений ризик, Суд може отримати відповідні матеріали за власною ініціативою. Цей принцип міцно закріплений у практиці Суду (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 116; *«Дж.К. та інші проти Швеції» (J.K. and Others v. Sweden)* [ВП], 2016, § 90). Було б занадто вузьким підходом за статтею 3 у справах, що стосуються іноземців, яким загрожує вислання або екстрадиція, якби Суд, як міжнародний суд з прав людини, брав до уваги лише матеріали, надані національними органами відповідної Договірної держави, не порівнюючи їх з матеріалами з інших надійних та об'єктивних джерел (*«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 116; *«Дж.К. та інші проти*

Швеції» (J.K. and Others v. Sweden) [ВП], 2016, § 90; *«Салах Шік проти Нідерландів» (Salah Sheekh v. the Netherlands)*, 2007, §136).

64. Що стосується діяльності *sur place* (на місці), Суд визнав, що зазвичай дуже важко оцінити, чи дійсно особа зацікавлена в діяльності, про яку йдеться, чи то політична причина або релігійна, або ж вона долучилася до неї лише для того, щоб створити підстави після прибуття (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 123; *«А.А. проти Швейцарії» (A.A. v. Switzerland)*, 2014, § 41). Що стосується повернення *sur place* (на місці), національні органи влади спочатку повинні оцінити, чи було повернення заявника справжнім і чи досягло воно певного рівня переконливості, серйозності, узгодженості та важливості, перш ніж оцінювати, чи буде заявник піддаватися ризику поведження, що суперечить статтям 2 і 3 Конвенції, після його повернення до країни походження (*«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, § 144). У цьому відношенні Суд розглянув кілька різних сценаріїв. У справі *«Ф.Г. проти Швеції» (F.G. v. Sweden)* [ВП], 2016, національним органам влади було відомо про повернення заявника, але вони не оцінили ризики, що випливають з цього у разі вислання до країни походження, хоча знали, що заявник може належати до групи осіб, які, залежно від різних факторів, можуть наражатися на ризик жорстокого поведження: Суд постановив, що буде порушення статей 2 і 3 Конвенції, якщо заявника буде повернуто до Ірану без проведення шведськими органами влади оцінки наслідків його повернення на місці *ex nunc* («від цього моменту й надалі»). У справі *«А. проти Швейцарії» (A. v. Switzerland)*, 2017, національні органи влади визнали достовірним повернення заявника на місці, вивчили ризики, що випливають з нього, і дійшли висновку, що йому не загрожує реальний ризик жорстокого поведження після повернення, і Суд не визнав цю оцінку неадекватною. У справі *«М.А.М. проти Швейцарії» (M.A.M. v. Switzerland)*, 2022, національні органи влади визнали достовірним повернення заявника *sur place* (на місці), але недостатньо дослідили його, в тому числі способ, у який заявник сповідував і мав намір сповідувати свою віру, а також ризики, що випливають з цього (§§ 78-79). Справа *«М.Н. та інші проти Туреччини» (M.N. and Others v. Turkey)*, 2022, не стосувалася повернення, а стосувалася іншого типу заяви, пов'язаної з передбачуваними ризиками діяльності *sur place* (на місці): заявники стверджували про ризик жорстокого поведження після вислання, що впливав з їхнього арешту в мусульманській школі в Державі, що висилає, висвітлення цього арешту в засобах масової інформації та подальшого візиту консульських посадових осіб їхньої країни походження до центру тимчасового утримання, в якому вони перебували.

65. Суд розробив широку судову практику щодо всіх вищезазначених принципів. Наприклад, щодо значення, яке надається матеріалам з країни, див. *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, §§ 230-234; щодо оцінки достовірності показань заявника див. *«Н. проти Фінляндії» (N. v. Finland)*, 2005; *«А.Ф. проти Франції» (A.F. v. France)*, 2015, і *«М.О. проти Швейцарії» (M.O. v. Switzerland)*, 2017; щодо обов'язку національних органів влади оцінювати релевантність, автентичність та доказову цінність документів, наданих заявником — з самого початку або пізніше — які стосуються суті його вимог про захист, див. *«М.Д. та М.А. проти Бельгії» (M.D. and M.A. v. Belgium)*, 2016; *«Сінгх та інші проти Бельгії» (Singh and Others v. Belgium)*, 2012, і *«М.А. проти Швейцарії» (M.A. v. Switzerland)*, 2014; про сукупність елементів, що призвели до висновку про недостатність оцінки індивідуального ризику журналіста див. *«С.Г. проти Мальти» (S.H. v. Malta)*, 2022. Знову ж таки, як приклад, див. *«Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (Sufi and Elmi v. the United Kingdom)*, 2011, де Суд визначив ситуацію в країні призначення такою, що вислання порушить статтю 3, беручи до уваги ситуацію загального насильства в Могадішо та відсутність безпечного доступу до таборів для ВПО та жахливі умови в них; див. *«Салах Шік проти Нідерландів» (Salah Sheekh v. the Netherlands)*, 2007, щодо оцінки ризику стосовно заявника, який належав до групи, що систематично піддається ризику, та *«Т.К. та інші проти Литви» (T.K. and Others v. Lithuania)*, 2022, у справі, в якій Суд вважав, що національні органи влади не провели належної оцінки існування практики жорстокого поведження з особами, які були рядовими членами забороненої опозиційної політичної партії (групи, членом якої був

один із заявників (чоловік / батько сім'ї) і яка, за твердженнями заявників, систематично піддавалася ризику жорстокого поводження), а також у справі *«Р. проти Франції» (R v. France)*, 2022, де Суд відхилив підхід вразливої групи щодо висилки чеченця, засудженого за терористичні злочини у Франції (§ 122); щодо справи про передбачуваний ризик через спроби вербування заявника до екстремістських збройних угруповань у разі його повернення до табору біженців див. *«Г.А. проти Сполученого Королівства» (H.A. v. the United Kingdom)*, 2023; щодо різних форм і сценаріїв переслідування за ознакою статі, таких як поширене сексуальне насильство (*«М.М.Р. проти Нідерландів» (M.M.R. v. the Netherlands)* (ухв.), 2016), передбачувана відсутність мережі підтримки чоловіків (*«Р.Г. проти Швеції» (R.H. v. Sweden)*, 2015), жорстоке поводження з розлученою жінкою (*«Н. проти Швеції» (N. v. Sweden)*, 2010), жорстоке поводження з боку членів сім'ї через родинні стосунки (*«Р.Д. проти Франції» (R.D. v. France)*, 2016, §§ 36-45), вбивства честі та примусові шлюби (*«А.А. та інші проти Швеції» (A.A. and Others v. Sweden)*, 2012), і каліцтва жіночих статевих органів (*«Р.Б.А.Б. проти Нідерландів» (R.B.A.B. v. the Netherlands)*, 2016; *«Соу проти Бельгії» (Sow v. Belgium)*, 2016). Щодо примусу до проституції та/або повернення до мережі торгівлі людьми див. *«Л.О. проти Франції» (L.O. v. France)* (ухв.), 2015. У справі *«В.Ф. проти Франції» (V.F. v. France)* (ухв.), 2011, Суд оцінив ризик за статтею 4, залишивши відкритим питання про екстериторіальну застосовність цієї статті: у цьому останньому відношенні справа *«М.О. проти Швейцарії» (M.O. v. Switzerland)*, 2017, стосувалася ризику примусової праці після вислання, і скарга за статтею 4 була неприйнятною через невичерпання національних засобів правового захисту.

66. Якщо ризик жорстокого поводження пов'язаний із сексуальною орієнтацією особи, від неї не можна вимагати приховувати її з метою уникнення жорстокого поводження, оскільки це стосується основоположного аспекту ідентичності особи (*«І.К. проти Швейцарії» (I.K. v. Switzerland)* (ухв.), 2017; *«Б і К проти Швейцарії» (B and C v. Switzerland)*, 2020).⁷ Аналогічні питання можуть виникати щодо релігійних переконань особи (див. *«А. проти Швейцарії» (A. v. Switzerland)*, 2017, § 44, і *«А.А. проти Швейцарії» (A.A. v. Switzerland)*, 2019, § 55).

2. Вислання до третьої країни

67. Хоча більшість справ про вислання, що розглядаються Судом за статтями 2 або 3, стосуються вислання до країни, з якої заявник втік, такі справи можуть також виникати у зв'язку з висланням заявника до третьої країни. У справі *«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, Суд зазначив, що коли Договірна Держава намагається вислати шукача притулку до третьої країни, не розглядаючи його прохання про притулок по суті, обов'язок Держави не наражати особу на реальний ризик поводження, що суперечить статті 3, виконується у спосіб, відмінний від того, що застосовується у випадках повернення до країни походження. У першій ситуації основним питанням була адекватність процедури надання притулку в третій країні, що приймає. Хоча Держава, яка висилає шукачів притулку до третьої країни, може на законних підставах вирішити не розглядати прохання про притулок по суті, не можна знати, чи ризикують ці особи зазнати поводження, що суперечить статті 3, в країні походження, або ж вони є просто економічними мігрантами, які не потребують захисту. Держава, що висилає, зобов'язана ретельно дослідити, чи існує реальний ризик того, що шукачеві притулку буде відмовлено в доступі в третій країні, що приймає, до адекватної процедури надання притулку, що захищає його від примусового повернення (*refoulement*), а саме, від повернення, прямого чи опосередкованого, до країни його походження без належної оцінки ризиків, з якими він стикається з точки зору статті 3. Якщо буде встановлено, що існуючі гарантії в цьому відношенні недостатні, стаття 3 зобов'язує не вислати шукачів притулку до відповідної третьої країни (§§ 130-138). Щоб визначити, чи виконала Держава, що висилає, своє процесуальне зобов'язання оцінити процедури надання притулку в третій Державі, що приймає, необхідно з'ясувати, чи належним чином і з власної ініціативи органи влади

⁷ Див. також *Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини - Права ЛГБТІ-осіб*.

Держави, що висилає, взяли до уваги наявну загальну інформацію про третю країну, що приймає, та її систему надання притулку; і чи була заявнику надана достатня можливість продемонструвати, що Держава, яка приймає, не є безпечною третьою країною в його конкретному випадку. Застосовуючи цей критерій, Суд вказав, що будь-яка презумпція «безпечності» певної країни, якщо на неї спираються в рішеннях щодо окремого шукача притулку, повинна бути достатньою мірою підкріплена і самого початку наведеним вище аналізом (§§ 139-141, 148 і 152). Важливо, що у справах про вислання до третьої країни на підставі концепції «безпечної третьої країни», тобто коли органи влади Держави, що висилає, не розглядали по суті заяву заявника про надання притулку, до завдань Суду не належить оцінка того, чи існувало обґрунтоване твердження про ризики за статтею 3 в країні походження заявника; це питання актуальне лише в тому випадку, коли Держава, що висилає, розглядала ці ризики (§ 147). Суд додав, що право Європейського Союзу не накладає суворих правових зобов'язань оголошувати іншу країну (яка не є членом ЄС) безпечною третьою країною або уникати оцінки заяв про надання притулку по суті, покладаючись на наявність безпечної третьої країни, тому Держави-члени ЄС несуть повну відповідальність за Конвенцією, якщо вони висилають осіб до третьої країни, не оцінюючи їхні заяви про надання притулку по суті, покладаючись на концепцію «безпечної третьої країни» (§ 97).

68. Окрім основного питання, чи матиме особа доступ до адекватної процедури надання притулку в третій країні, яка приймає, якщо передбачуваний ризик зазнати поведження, що суперечить статті 3, стосується, наприклад, умов затримання або житлових умов шукачів притулку в третій країні, яка приймає, цей ризик також повинен бути оцінений Державою, що висилає (*«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (Ilias and Ahmed v. Hungary)* [ВП], 2019, § 131). Вислання шукачів притулку до третьої країни може порушувати статтю 3 через неналежні умови прийому в Державі, яка приймає (*«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, §§ 362-368) або через те, що їм не буде гарантовано доступ до приймальних установ, пристосованих до їхньої конкретної вразливості, що може вимагати від Держави, яка висилає, отримання відповідних запевнень від Держави, яка приймає (див. *«Тарахель проти Швейцарії» (Tarakhel v. Switzerland)* [ВП], 2014, §§ 100-122; *«Алі та інші проти Швейцарії та Італії» (Ali and Others v. Switzerland and Italy)* (ухв.), 2016; *«Оей проти Нідерландів» (Ojei v. the Netherlands)* (ухв.), 2017).

3. Процесуальні аспекти⁸

69. Якщо особа має «обґрунтовану скаргу» на те, що її вислання може призвести до поведження, що суперечить статті 2 або 3 Конвенції, вона повинна мати ефективний засіб правового захисту на національному рівні відповідно до статті 13 Конвенції, яка імперативно вимагає, серед іншого, незалежної та ретельної перевірки будь-якого твердження про наявність серйозних підстав побоюватися реального ризику поведження, що суперечить статтям 2 або 3, та автоматичного зупинення дії рішення (*«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, § 293: огляд практики Суду щодо вимог статті 13 у поєднанні зі статтями 2 або 3 у справах про вислання див., зокрема, *там само*, §§ 286-322; *«Абдолхані та Карімнія проти Туреччини» (Abdolkhani and Karimnia v. Turkey)*, 2009, §§ 107-117; *«Габремедін [Габерамадьєн] проти Франції» (Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France)*, 2007, §§ 53-67; *«І.М. проти Франції» (I.M. v. France)*, 2012; *«Чагал проти Сполученого Королівства» (Chahal v. the United Kingdom)* [ВП], 1996, §§ 147-154; *«Шамаяєв та інші проти Грузії та Росії» (Shamayev and Others v. Georgia and Russia)*, 2005, § 460). Ті ж принципи застосовуються при розгляді питання про ефективність засобів правового захисту, які повинні бути вичерпані для цілей пункту 1 статті 35 Конвенції у справах про надання притулку (*«А.М. Проти Нідерландів» (A.M. v. the Netherlands)*, 2016, §§ 63 and 65-69; див. також *«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, §§ 142-148 і 212-220, щодо негайного

⁸ Див. також *Посібник зі статті 13 Конвенції (Право на ефективний засіб правового захисту)*.

вислання на пункті перетину кордону). Стосовно шукачів притулку Суд встановив, зокрема, що особи повинні мати адекватну інформацію про процедуру надання притулку та свої права зрозумілою для них мовою, а також мати доступ до надійної системи зв'язку з органами влади: Суд також враховує наявність перекладачів, те, чи проводяться співбесіди підготовленим персоналом, чи мають шукачі притулку доступ до правової допомоги, а також вимагає, щоб шукачам притулку повідомлялися причини прийнятого рішення (див. *«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, §§ 300-302, 304, і 306-310; див. також *«Абдолхані та Карімнія проти Туреччини» (Abdolkhani and Karimnia v. Turkey)*, 2009; *«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)* [ВП], 2012, § 204; і *«Д проти Болгарії» (D v. Bulgaria)*, 2021, §§ 120-137).

70. Адекватний характер засобу юридичного захисту за статтею 13 може бути підірваний його надмірною тривалістю (*«М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece)* [ВП], 2011, § 292). Якщо особа утримується в транзитній зоні і їй відмовлено у в'їзді на територію, засіб правового захисту, за допомогою якого розглядається передбачуваний ризик за статтею 3 у разі вислання, повинен бути особливо швидким, щоб відповідати вимогам статті 13 у поєднанні зі статтею 3 Конвенції (*«Е.Х. проти Франції» (E.H. v. France)*, 2021, § 195). З іншого боку, швидкий розгляд заяви про надання притулку не повинен мати пріоритет над ефективністю основних процесуальних гарантій захисту від свавільного вислання. Необґрунтовано короткий строк для подання заяви, наприклад, у контексті прискореної процедури надання притулку та/або для оскарження подальшого рішення про вислання, може зробити засіб правового захисту практично неефективним, що суперечить вимогам статті 13 у поєднанні зі статтею 3 Конвенції (див. *«І.М. проти Франції» (I.M. v. France)*, 2012, у якому п'ятиденний строк для подання заяви про надання притулку та 48-годинний строк для оскарження були визнані такими, що порушують ці положення; див. також огляд прискорених процедур надання притулку у справі *«Р.Д. проти Франції» (R.D. v. France)*, 2016, §§ 55-64; щодо існування різних засобів правового захисту з обмеженими строками, які в сукупності задовольняють вимоги статті 13 у поєднанні зі статтею 3 див. *«Е.Х. проти Франції» (E.H. v. France)*, 2021, §§ 180-207).

71. Щодо статті 13 у поєднанні зі статтею 4 Протоколу № 4 у зв'язку з примусовим поверненням в спрощеному порядку, див. розділ «Стаття 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції та/або статтею 4 Протоколу № 4» вище).

72. Якщо особа скаржиться на порушення статті 13 у поєднанні зі статтями 2 або 3 Конвенції у випадку її вислання, і згодом їй більше не загрожує вислання, це не обов'язково робить цю скаргу необґрунтованою або позбавляє заявника статусу жертви для цілей цієї скарги, враховуючи, що стверджуване порушення статті 13 вже мало місце, коли загроза вислання була знята (*«Габремедін [Габерамадьєн] проти Франції» (Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France)*, 2007, § 56; *«І.М. проти Франції» (I.M. v. France)*, 2012, § 100; *«М.А. проти Кіпру» (M.A. v. Cyprus)*, 2013, § 118; *«Саккал і Фарес проти Туреччини» (Sakkal and Fares v. Turkey)* (ухв.), 2016, § 63; на противагу *«Мір Ісфазані проти Нідерландів» (Mir Isfahani v. the Netherlands)* (ухв.), 2008).

73. Стаття 6 Конвенції не застосовується за предметною юрисдикцією (*ratione materiae*) до процедур надання притулку, депортації та пов'язаних з ними проваджень (*«Маауя проти Франції» (Maouiya v. France)* [ВП], 2000, §§ 38-40; *«Он'єєкве проти Австрії» (Onyejekwe v. Austria)* (ухв.), 2012, § 34; див. *«Пан'єгейґалегей проти Данії» (Panjeighalehei v. Denmark)* (ухв.), 2009, щодо позову про відшкодування збитків, поданого шукачем притулку у зв'язку з відмовою в наданні притулку).

74. Позитивні зобов'язання за статтею 8 Конвенції включають обов'язок встановити ефективну й доступну процедуру захисту права на приватне життя за допомогою відповідних правил, що гарантують розгляд заяви заявника про надання притулку протягом розумного строку з метою

забезпечення того, щоб ситуація незахищеності заявника була якомога коротшою (*«Б.А.К. проти Греції» (B.A.C. v. Greece)*, 2016, §§ 36-46, де Суд встановив, що національні органи влади не дотрималися цього зобов'язання; див., навпаки, *«А.Дж. проти Греції» (A.J. v. Greece)* (ухв.), 2022, §§ 73-74, де рішення про повернення заявника застаріло, і невизначеності більше не існувало, що призвело до висновку Суду про відсутність необхідності розглядати скарги заявника за статтю 8, що стосуються процедур, яких дотримувалися національні органи влади).

75. Засіб захисту, передбачений статтею 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, не повинен мати автоматичного зупинення дії рішення (*«Де Суза Рібейро проти Франції» (De Souza Ribeiro v. France)* [ВП], 2012, §§ 82-83). Однак, є порушення статті 13 у поєднанні зі статтею 8, якщо час між винесенням рішення про видворення та його виконанням настільки короткий, що виключає будь-яку можливість подання позову до суду, а тим більше належного розгляду судом обставин і правових аргументів відповідно до Конвенції (*«Де Суза Рібейро проти Франції» (De Souza Ribeiro v. France)* [ВП], 2012, §§ 86-100; *«Мустагі проти Франції» (Moustahi v. France)*, 2020, §§ 156-164).

4. Справи, що стосуються національної безпеки

76. Суд часто розглядав справи про вислання осіб, які, як вважається, становлять загрозу національній безпеці, (див., наприклад, *«А.М. проти Франції» (A.M. v. France)*, 2019). Він неодноразово зазначав, що стаття 3 є абсолютною, і що неможливо зважити ризик жорстокого поводження з причинами, висунутими для вислання (*«Сааді проти Італії» (Saadi v. Italy)* [ВП], 2008, §§ 125 і 138; *«Отмен (Абу Катада) проти Сполученого Королівства» (Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom)*, 2012, §§ 183-185). Відповідний критерій Конвенції, зокрема, вимога провести повну та «від цього моменту й надалі» оцінку того, чи буде особа наражатися на реальний ризик поводження, що суперечить статті 3, у Державі, яка приймає, якщо вона буде вислана туди, вважається незмінним у зв'язку з позбавленням особи статусу біженця, згідно з відповідними нормами права ЄС, після винесення кримінального вироку за вчинення терористичних актів і встановлення того, що особа становить небезпеку для суспільства Держави, яка приймає (див. *«К.І. проти Франції» (K.I. v. France)*, 2021). Суд не може покладатися на висновки національних органів влади, якщо вони не мали в своєму розпорядженні всієї необхідної інформації — наприклад, з міркувань національної безпеки — при винесенні рішення про вислання (див. *«Х проти Швеції» (X v. Sweden)*, 2018). Приклад справи, в якій заявник надав докази того, що він піддається реальному ризику бути підданим поводженню, що суперечить статті 3, виходячи з індивідуальних обставин його справи в контексті тероризму, і в якій Уряд не зміг розвіяти висловлені ним сумніви, див. у справі *«В. проти Франції» (W v. France)*, 2022.

5. Екстрадиція

77. Екстрадиція Договірною Державою може викликати питання за статтею 3 і, отже, передбачати відповідальність Держави згідно з Конвенцією, якщо було продемонстровано вагомі підстави вважати, що особа, про яку йдеться, у разі її екстрадиції зіткнеться з реальним ризиком піддатися поводженню, яке суперечить статті 3, у країні, що приймає (*«Сорінг проти Сполученого Королівства» (Soering v. the United Kingdom)*, 1989, §§ 88-91). Такий самий рівень ретельності застосовується до всіх заяв про реальний ризик поводження, що суперечить статті 3, незалежно від правової підстави для вислання (чи то екстрадиція, чи то вислання, *«Хасанов і Рахманов проти Росії» (Khasanov and Rakhmanov v. Russia)* [ВП], 2022, § 94). Можливі випадки, коли Держава задовольняє запит про екстрадицію, якщо особа, яка звернулася за притулком, звинувачується в політично мотивованих злочинах (див. *«Мамажонов проти Росії» (Mamazhonov v. Russia)*, 2014), або коли екстрадиція стосується особи, визнаної біженцем в іншій країні (*«М.Г. проти Болгарії» (M.G. v. Bulgaria)*, 2014).

78. Статті 2 та 3 Конвенції, а також стаття 1 Протоколу № 6 або стаття 1 Протоколу № 13 (див. розділ «Смертна кара: Стаття 1 Протоколу № 6 і стаття 1 Протоколу № 13» нижче) забороняють екстрадицію, депортацію чи іншу передачу особи іншій Державі, якщо було продемонстровано вагомі підстави вважати, що там йому чи їй загрожуватиме реальний ризик застосування смертної кари (*«Аль-Саадун і Муфді проти Сполученого Королівства» (Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom)*, 2010, §§ 123 і 140-143; *«А.Л. (Кс.В.) проти Росії» (A.L.(X.W.) v. Russia)*, 2015, §§ 63-66; *«Шамаєв та інші проти Грузії та Росії» (Shamayev and Others v. Georgia and Russia)*, 2005, § 333).

79. Якщо особі може загрозувати довічне позбавлення волі в Державі, яка запитує її екстрадицію, для визначення відповідності екстрадиції статті 3 має застосовуватися двоступенева перевірка (*«Санчез-Санчез проти Сполученого Королівства» (Sanchez-Sanchez v. the United Kingdom)* [ВП], 2022, §§ 95-99): На першому етапі необхідно встановити, чи надав заявник докази, здатні довести, що існують серйозні підстави вважати, що в разі його екстрадиції та засудження існує реальний ризик призначення йому покарання у вигляді довічного позбавлення волі без права на умовно-дострокове звільнення. У зв'язку з цим на заявника покладається обов'язок довести, що таке покарання буде застосовано. Такий ризик буде легше встановити, якщо заявнику загрожує обов'язкове покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Якщо зазначений ризик встановлено в рамках першого етапу з'ясування, то відповідні органи Держави, що висилає особу, до надання дозволу на екстрадицію повинні встановити, що в Державі, яка звертається із запитом, існує механізм перегляду вироку, який дозволяє компетентним органам розглянути питання про те, чи є будь-які зміни в житті особи, довічно позбавленої волі, настільки значними і чи був досягнутий такий прогрес у реабілітації під час відбування покарання, що це означає, що подальше ув'язнення більше не може бути виправданим на законних пенологічних підставах. Іншими словами, необхідно з'ясувати, чи існує з моменту винесення вироку механізм перегляду, який дозволяє розглянути прогрес ув'язненого на шляху до реабілітації або будь-яку іншу підставу для звільнення, виходячи з його або її поведінки або інших відповідних особистих обставин. Неможливо провести різницю між внутрішнім та екстериторіальним контекстами щодо мінімального рівня суворості, необхідного для досягнення порогового рівня за статтею 3. Важливо, однак, що наявність процесуальних гарантій, які надаються «довічно ув'язненим» у правовій системі Держави, яка звертається із запитом, не є обов'язковою умовою дотримання Договірною Державою, що висилає, статті 3. Застосовуючи цей критерій у справі *«Санчез-Санчез проти Сполученого Королівства» (Sanchez-Sanchez v. the United Kingdom)* [ВП], 2022, до ситуації, коли заявнику не загрозувало обов'язкове покарання у вигляді довічного позбавлення волі в Державі, яка вимагала його екстрадиції, Суд встановив, що заявник не надав доказів, які б свідчили про те, що йому загрожує реальний ризик бути засудженим до довічного позбавлення волі без права умовно-дострокового звільнення (§§ 100-110). Він дійшов такого ж висновку у справах *«Маккаллум проти Італії» (McCallum v. Italy)* (ухв.) [ВП], 2022, *«Біджан Балаган проти Швеції» (Bijan Balahan v. Sweden)*, 2023, і *«Карваял Барріос проти Іспанії» (Carvajal Barrios v. Spain)* (ухв.), 2023, *«Метьюз і Джонсон проти Румунії» (Matthews and Johnson v. Romania)*, 2024, та *«Лазар проти Румунії» (Lazăr v. Romania)*, 2024.

80. Жорстоке поводження, що суперечить статті 3, у Державі, яка звертається із запитом, може набувати різних форм, включаючи погані умови ув'язнення (*«Ліу проти Польщі» (Liu v. Poland)*, 2022), жорстоке поводження під час ув'язнення (див. *«Алланазарова проти Росії» (Allanazarova v. Russia)*, 2017) або умови ув'язнення, які не відповідають особливій вразливості відповідної особи (*«Асват проти Сполученого Королівства» (Aswat v. the United Kingdom)*, 2013, щодо екстрадиції психічно хворої особи).

81. У випадках, коли є серйозні підстави вважати, що конкретній особі — у разі депортації — загрожує поводження, яке суперечить статті 3, і де були отримані дипломатичні запевнення, Суд розглядав, чи отриманих у конкретному випадку запевнень достатньо для усунення

реальної загрози неналежного поводження. Однак самих по собі запевнень недостатньо для забезпечення адекватного захисту від неналежного поводження. Існує зобов'язання перевіряти, чи забезпечують запевнення, при їх практичному застосуванні, достатню впевненість у тому, що заявник буде захищений від неналежного поводження. Значення, яке слід надавати запевненням Держави, що приймає, залежить у кожній справі від обставин, що переважають у відповідний момент часу («Хасанов і Рахманов проти Росії» (*Khasanov and Rakhmanov v. Russia*) [ВП], 2022, § 101; «Оммен (Абу Катада) проти Сполученого Королівства» (*Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*), 2012, § 187). Оцінюючи практичне застосування запевнень і визначаючи, яке значення їм слід надавати, попереднє питання полягає в тому, чи не виключає загальна ситуація з правами людини в Державі, що приймає, прийняття будь-яких запевнень взагалі. Однак лише в рідкісних випадках загальна ситуація в країні означає, що запевненням взагалі не можна надавати жодного значення («Оммен (Абу Катада) проти Сполученого Королівства» (*Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*), 2012, § 188). Зазвичай, як зазначено у справі «Оммен (Абу Катада) проти Сполученого Королівства» (*Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*), 2012, § 189, Суд оцінює, по-перше, якість наданих запевнень і, по-друге, чи можна на них покладатися у світлі практики Держави, яка приймає. При цьому Суд буде враховувати, *inter alia*, такі фактори:

- (i) чи були умови запевнень доведені до відома Суду;
- (ii) чи запевнення конкретні або загальні й розпливчасті;
- (iii) хто надав запевнення і чи може ця особа зобов'язати Державу, яка приймає;
- (iv) якщо запевнення були надані центральним урядом Держави, яка приймає, чи можна очікувати, що місцеві органи влади будуть їх дотримуватися;
- (v) чи стосуються запевнення поводження, яке є законним або незаконним у Державі, що приймає, чи ні;
- (vi) чи були вони надані Договірною Державою;
- (vii) тривалість і міцність двосторонніх відносин між Державою, яка висилає, і Державою, яка приймає, включаючи досвід Держави, яка приймає, у дотриманні подібних запевнень;
- (viii) чи можна об'єктивно перевірити дотримання запевнень за допомогою дипломатичних або інших механізмів моніторингу, включаючи надання безперешкодного доступу до адвокатів заявника;
- (ix) чи існує в Державі, яка приймає, ефективна система захисту від катувань, в тому числі чи готова вона співпрацювати з міжнародними моніторинговими механізмами (в тому числі з міжнародними правозахисними НУО), а також чи готова вона розслідувати заяви про катування і покарати винних;
- (x) чи піддавався заявник раніше жорсткому поводженню в Державі, яка приймає; та
- (xi) чи була перевірена надійність запевнень національними судами Держави, що висилає / Договірної Держави.

82. У справі «Ансарі проти Португалії» (*Ansari v. Portugal*) (ухв.), 2023, Суд розглянув ситуацію, коли заявник був екстрадований після дипломатичних запевнень, які згодом нібито не були дотримані, а національні суди Держави-відповідача пізніше скасували рішення про екстрадицію, оскільки влада Держави, до якої був екстрадований заявник, переслідувала його за звинуваченнями, відмінними від тих, у зв'язку з якими було надано дозвіл на екстрадицію. Заявник був ув'язнений в Державі, до якої його було екстрадовано, коли він подав заяву до Суду, в якій скаржився на те, що влада Держави-відповідача не вжила необхідних заходів, щоб допомогти йому повернутися до Держави-відповідача або забезпечити дотримання дипломатичних запевнень. Суд встановив, що національні органи влади вжили наявних у

їхньому розпорядженні заходів для перевірки тверджень заявника (див. також *«Бумедьєне та інші проти Боснії та Герцеговини» (Boumediene and Others v. Bosnia and Herzegovina)* (ухв.), 2008, де заявники, які були передані владою Держави-відповідача американським військам і пізніше були ув'язнені у в'язниці Гуантанамо, стверджували, що влада Держави-відповідача не забезпечила виконання судових рішень, які зобов'язували владу захистити права заявників і домогтися їхнього повернення).

83. У конкретному контексті видачі на виконання Європейських ордерів на арешт з метою відбуття покарання у вигляді позбавлення волі в країні, в якій умови ув'язнення є системною проблемою, Суд встановив, що застосовується презумпція еквівалентного захисту в правовій системі Європейського Союзу (*«Біволару та Молдован проти Франції» (Bivolaru and Moldovan v. France)*, 2021). Однак він визнав цю презумпцію спростованою, оскільки захист прав, передбачених Конвенцією, вважався явно недостатнім за конкретних обставин справи одного заявника, але не щодо іншого. Суд постановив, що судовий орган, який виконував рішення, мав у своєму розпорядженні достатню фактичну інформацію, щоб встановити, що виконання Європейського ордеру на арешт спричинить реальний та індивідуальний ризик того, що один заявник буде підданий поводженню, яке суперечить статті 3, з огляду на умови його ув'язнення в Державі, яка видала ордер, але не мав достатньої фактичної інформації з цього приводу щодо іншого заявника. Таким чином Суд визначив, як виконавчий судовий орган має підходити до оцінки індивідуального реального ризику поводження, яке суперечить положенням статті 3, у разі системної проблеми (умови ув'язнення) в Державі, що видала Європейський ордер на арешт, а також відповідне зобов'язання заявника обґрунтувати такий ризик.

84. Стаття 6 Конвенції не застосовується *ratione materiae* (за предметною юрисдикцією) до процедури екстрадиції (*«Маматкулов і Аскарров проти Туреччини» (Mamatkulov and Askarov v. Turkey)* [ВП], 2005, §§ 81-83).

6. Вислання тяжкохворих осіб

85. Суд узагальнив і роз'яснив відповідні принципи щодо того, коли гуманітарні міркування переважатимуть або не переважатимуть інші інтереси при розгляді питання про вислання тяжкохворих осіб у справі *«Папошвілі проти Бельгії» (Paposhvili v. Belgium)* [ВП], 2016, і потім у справі *«Савран проти Данії» (Savran v. Denmark)* [ВП], 2021. Окрім ситуації неминучої смерті у справі *«Д. проти Сполученого Королівства» (D. v. the United Kingdom)*, 1997, пізніше у справі *«Н. проти Сполученого Королівства» (N. v. the United Kingdom)* [ВП], 2008, рішення стосувалися «інших дуже виняткових випадків», які можуть призвести до порушення питання за статтею 3 у таких контекстах. У справі *«Папошвілі проти Бельгії» (Paposhvili v. Belgium)* [ВП], 2016, Велика Палата вказала, як слід розуміти «інші дуже виняткові випадки», посилаючись на «ситуації, пов'язані з вивезенням важкохворої особи, у яких були продемонстровані вагомні підстави вважати, що такій особі хоч і не загрожує неминуча смерть, але загрожуватиме реальна небезпека через відсутність належного лікування в країні, яка її приймає, або через відсутність доступу до такого лікування, можливість серйозного, швидкого і незворотного погіршення стану її здоров'я, що призведе до сильних страждань або значного скорочення тривалості життя», що відповідає високому порогу для застосування статті 3 Конвенції в таких випадках (*там само*, § 183). У справі *«Савран проти Данії» (Savran v. Denmark)* [ВП], 2021, Суд підтвердив, що критерій у справі *«Папошвілі» (Paposhvili)* пропонує всеосяжний стандарт, який враховує всі міркування, що мають значення для цілей статті 3 Конвенції в цьому контексті, і що він застосовується до всіх ситуацій, пов'язаних з висилкою тяжкохворої особи, яка становитиме поводження, заборонене статтею 3 Конвенції, незалежно від характеру хвороби (*там само*, §§ 133, 137 і 139). Він роз'яснив, що пороговий критерій, встановлений у справі *«Папошвілі проти Бельгії» (Paposhvili v. Belgium)* [ВП], 2016, § 183, повинен систематично застосовуватися для з'ясування того, чи підпадають обставини іноземця, який підлягає висилці, під дію статті 3, і

що тільки після того, як цей поріг буде досягнутий, і, отже, стаття 3 буде застосовна, можна буде оцінити дотримання Державою, що висилає, своїх зобов'язань, передбачених цим положенням (*там само*, §§ 134-135). Що стосується способу застосування порогового критерію, Суд роз'яснив, що було б неправильно відокремлювати різні фрагменти критерію один від одного, враховуючи, що «погіршення стану здоров'я» пов'язане з «інтенсивними стражданнями», і що саме на основі всіх цих елементів, взятих разом і розглянутих як єдине ціле, повинна проводитися оцінка конкретної справи (*там само*, § 138).

86. Якщо високий поріг, необхідний для застосування статті 3, дотримано, зобов'язання Держави, що повертає, за статтею 3 має бути виконано насамперед за допомогою відповідних національних процедур («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, §§ 184-185; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 136). У контексті цих процедур (а) заявники повинні надати докази, здатні продемонструвати, що існують вагомі підстави вважати, що, якщо оскаржуваний захід буде застосовано, вони будуть піддані реальному ризику зазнати поведження, що суперечить статті 3 («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, § 186; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 130); (b) якщо такі докази надані, саме Держава, що повертає, повинна розвіяти будь-які сумніви, що виникли у неї, і піддати передбачуваний ризик ретельній перевірці шляхом розгляду передбачуваних наслідків вислання для відповідної особи в Державі перебування у світлі загальної ситуації в цій Державі та особистих обставин цієї особи; така оцінка повинна враховувати загальні джерела, такі як звіти Всесвітньої організації охорони здоров'я або авторитетних неурядових організацій, а також медичні довідки, що стосуються цієї особи («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, § 187; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 130); вплив вислання повинен оцінюватися шляхом порівняння стану здоров'я заявника до вислання і того, як він буде розвиватися після передачі до Держави, яка приймає («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, § 188; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 130); (c) Держава, що повертає, повинна перевіряти в кожному конкретному випадку, чи доступна в Державі, яка приймає, медична допомога достатня і відповідна на практиці для лікування хвороби заявника, щоб не допустити, аби заявник зазнав поведження, яке суперечить статті 3 («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, § 189; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 130); (d) Держава, що повертає, повинна також розглянути, якою мірою заявник фактично матиме доступ до лікування, в тому числі з урахуванням його вартості, наявності соціальної та сімейної мережі, а також відстані, яку необхідно подолати, щоб отримати доступ до необхідної допомоги («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, § 190; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 130); (e) якщо після вивчення відповідної інформації залишаються серйозні сумніви щодо впливу вислання на заявника — з огляду на загальну ситуацію в країні, що приймає, та/або його індивідуальну ситуацію — Держава, що повертає, повинна отримати індивідуальні та достатні запевнення від Держави, яка приймає, як передумову для вислання, що відповідне лікування буде наявним і доступним для відповідних осіб, щоб вони не опинилися в ситуації, що суперечить статті 3 («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, § 191; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 130). У зв'язку з цим Суд підкреслив, що критерієм не є рівень медичної допомоги, що існує в Державі, яка повертає; мова не йде про встановлення того, чи буде медична допомога в Державі, яка приймає, еквівалентною або гіршою, ніж та, що надається системою охорони здоров'я в Державі, яка повертає. Неможливо також вивести зі статті 3 право на отримання особливого лікування в Державі, яка приймає, яке не є доступним для решти населення («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, § 189; «*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 131).

87. Вислання особи, яка страждає на серйозну хворобу, також може порушувати статтю 8 («*Папошвілі проти Бельгії*» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], 2016, §§ 221-226) а психічне

захворювання особи має бути належним чином враховане при розгляді пропорційності її вислання з огляду на вчинене нею кримінальне правопорушення («*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, §§ 184, 191-197 і 201; «*Аззакві проти Нідерландів*» (*Azzaqui v. the Netherlands*), 2023, §§ 48, 50 і 54-62; і див. розділ «Вислання» нижче).

В. Смертна кара: Стаття 1 Протоколу № 6 і стаття 1 Протоколу № 13

88. Протоколи № 6 і 13 до Конвенції, які були ратифіковані майже всіма Державами-членами Ради Європи, сприяли тлумаченню статті 2 Конвенції як такої, що забороняє смертну кару за будь-яких обставин, так що більше не існує жодних перешкод для того, щоб вважати смертну кару, яка спричиняє не тільки фізичний біль, але й сильні психологічні страждання внаслідок передчуття смерті, нелюдським і таким, що принижує гідність, поведженням або покаранням у розумінні статті 3 (див. «*Аль-Саадун і Муфді проти Сполученого Королівства*» (*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*), 2010, §§ 115 і наступні). Водночас Суд встановив, що стаття 1 Протоколу № 13 забороняє екстрадицію або депортацію особи до іншої Держави, якщо існують вагомі підстави вважати, що їй там загрожуватиме реальна небезпека бути підданою смертній карі (*там само*, § 123). Однак, у справі «*Аль-Саадун і Муфді проти Сполученого Королівства*» (*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*), 2010, яка стосувалася передачі владою Сполученого Королівства, що діяла в Іраку, іракських цивільних осіб іракській кримінальній адміністрації за обставин, коли цивільним особам загрожувала смертна кара, Суд, встановивши порушення статті 3, не вважав за необхідне розглядати питання про те, чи мали місце також порушення прав заявників за статтею 2 Конвенції та статтею 1 Протоколу № 13 (*там само*, §§ 144-145). У справі «*Аль Нашірі проти Польщі*» (*Al Nashiri v. Poland*), 2014, яка стосувалася екстраординарної видачі на військово-морську базу США в Гуантанамо підозрюваного терориста, якому загрожувала смертна кара, Суд встановив, що на момент передачі заявника з Польщі існував істотний і передбачуваний ризик того, що він може бути підданий смертній карі після суду над ним у військовій комісії, що є порушенням статей 2 і 3 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 6 (*там само*, §§ 576-579).

С. Відверта відмова у справедливому судочинстві: Статті 5 і 6

89. Якщо особа ризикує постраждати від грубого порушення статей 5 або 6 Конвенції в країні призначення, ці положення у виняткових випадках можуть стати перешкодою для вислання, екстрадиції або іншої форми передачі особи. Хоча від Суду ще не вимагалось більш точного визначення терміну «відверта відмова у справедливому судочинстві», він вказав, що певні форми несправедливості можуть бути прирівняні до такого поведження (див. огляд у справі «*Гаркінс проти Сполученого Королівства*» (*Harkins v. the United Kingdom*) (ухв.) [ВП], 2017, §§ 62-65): заочне засудження без подальшої можливості нового розгляду по суті обвинувачення; спрощений за своєю суттю судовий розгляд, який проводиться з повним ігноруванням прав захисту; ув'язнення без будь-якого доступу до незалежного й неупередженого суду для перегляду його законності; умисна й систематична відмова в доступі до адвоката, особливо для особи, затриманої в іноземній країні; використання в кримінальному провадженні показань, отриманих в результаті катувань обвинуваченого або третьої особи, що є порушенням статті 3 Конвенції.

D. Стаття 8⁹

1. Вислання

90. Іноземці, яким вже було офіційно надано право на проживання в країні перебування, кваліфікуються як «осілі мігранти». Якщо таке право згодом відкликається і приймається рішення про вислання особи, наприклад, у зв'язку з тим, що відповідна особа була засуджена за вчинення кримінального злочину, Суд встановив відповідні критерії для оцінки сумісності зі статтею 8 Конвенції у справі *«Унер проти Нідерландів» (Üner v. the Netherlands)* [ВП], 2006, §§ 54-60: характер і тяжкість правопорушення, вчиненого заявником; тривалість перебування заявника в країні, з якої він має бути висланий; час, що минув з моменту вчинення правопорушення, і поведінка заявника протягом цього періоду; громадянство різних зацікавлених осіб; сімейний стан заявника, наприклад, тривалість шлюбу та інші фактори, що виражають ефективність сімейного життя пари; чи знав чоловік або дружина про правопорушення на момент вступу в сімейні відносини; чи є діти від шлюбу і, якщо так, то їхній вік; серйозність труднощів, з якими може зіткнутися подружжя в країні, до якої заявник має бути висланий; найкращі інтереси і добробут дітей, зокрема, серйозність труднощів, з якими можуть зіткнутися діти заявника в країні, до якої заявник має бути висланий; міцність соціальних, культурних і сімейних зв'язків з країною перебування і країною призначення. Крім того, важливе значення має тривалість дії рішення про видворення, зокрема, чи заборона на повторний в'їзд обмежена або необмежена (*«Савран проти Данії» (Savran v. Denmark)* [ВП], 2021, § 182). За необхідності, слід також брати до уваги інші елементи, що стосуються справи, такі як, наприклад, її медичні аспекти (*там само*, § 184, також див. розділ «Вислання тяжкохворих осіб» вище).

91. Суд застосовував ці критерії в численних справах після справи *«Унер проти Нідерландів» (Üner v. the Netherlands)* [ВП], 2006, хоча вага, яку слід надавати кожному критерію, може варіюватися залежно від конкретних обставин справи (*«Маслов проти Австрії» (Maslov v. Austria)* [ВП], 2008, § 70). Важливо, що той факт, що злочин, вчинений заявником, належить до більш тяжких злочинів, сам по собі не є визначальним для справи; скоріше, це лише один з факторів, який повинен бути зважений на терезах разом з іншими критеріями (*«Унуане проти Сполученого Королівства» (Unuane v. the United Kingdom)*, 2020, § 87). Якщо кримінальна відповідальність заявника була виключена через його психічне захворювання на момент вчинення злочинного діяння, цей факт повинен бути належним чином врахований, оскільки він може мати наслідком обмеження значення, що надається критерію «характеру та тяжкості» злочину в загальному балансі інтересів і, отже, ступеня, до якого Держава може законно покладатися на злочинні діяння заявника як на підставу для вислання та заборони на повторний в'їзд (*«Савран проти Данії» (Savran v. Denmark)* [ВП], 2021, §§ 193-194). Суд встановив, що той факт, що повнолітній «іноземець» народився і прожив все своє життя в Державі-відповідачі, з якої він мав бути висланий, не перешкоджає його висланню (*«Кая проти Німеччини» (Kaya v. Germany)*, 2007, § 64). Однак для виправдання вислання у справах, що стосуються осілих мігрантів, які на законних підставах провели все або більшу частину свого дитинства та юності в країні перебування, потрібні дуже серйозні причини (*«Левакович проти Данії» (Levakovic v. Denmark)*, 2018, § 45). Щодо вислання молодих людей, які були засуджені за кримінальні правопорушення, вчинені у неповнолітньому віці, див. справи *«Маслов проти Австрії» (Maslov v. Austria)* [ВП], 2008, і *«А.А. проти Сполученого Королівства» (A.A. v. the United Kingdom)*, 2011. Якщо між відмовою у видачі дозволу на проживання — або остаточним рішенням про вислання — і фактичною депортацією пройшов значний проміжок часу, можуть бути взяті до уваги події, що відбулися протягом цього періоду (*«Т.К.Е. проти Німеччини» (T.C.E. v. Germany)*, 2018, § 61). У справі *«Хасанбасік проти Швейцарії» (Hasanbasic*

⁹ Див. також *Посібник зі статті 8 Конвенції (Право на повагу до приватного і сімейного життя)*.

v. Switzerland), 2013, Суд розглянув ситуацію, коли відмова у видачі дозволу на проживання та рішення про вислання стосувалися насамперед економічного добробуту країни, а не запобігання заворушенням і злочинам. У нещодавніх справах щодо вислання «осілих мігрантів» та статті 8 Суд підкреслив, що якщо національні суди ретельно дослідили факти, застосувавши практику Конвенції, та належним чином збалансували особисті інтереси заявника з більш загальним суспільним інтересом у справі, Суд не повинен підмінити власну оцінку суті справи (включаючи, зокрема, власну оцінку фактичних деталей пропорційності) оцінкою компетентних національних органів, за винятком випадків, коли для цього є вагомі підстави («*Савран проти Данії*» (*Savran v. Denmark*) [ВП], 2021, § 189; «*Ндіді проти Сполученого Королівства*» (*Ndidi v. the United Kingdom*), 2017, § 76; «*Левакович проти Данії*» (*Levakovic v. Denmark*), 2018). І навпаки, якщо національні суди не мотивують належним чином свої рішення і розглядають пропорційність рішення про вислання поверхнево, не дозволяючи Суду виконувати свою субсидіарну роль, вислання на підставі такого рішення порушуватиме статтю 8 («*І.М. проти Швейцарії*» (*I.M. v. Switzerland*), 2019; див. також «*М.М. проти Швейцарії*» (*M.M. v. Switzerland*), 2020, § 54, щодо вимоги судового контролю пропорційності рішення про вислання, в тому числі в ситуаціях, коли законодавчий орган може намагатися запропонувати ситуації «обов'язкового» вислання). Це також стосується випадків, коли національні суди не беруть до уваги всі відповідні факти, такі як батьківство заявника щодо дитини в Державі-відповідачі («*Макдуді проти Бельгії*» (*Makdoudi v. Belgium*), 2020).

92. Якщо іноземці не кваліфікуються як «осілі мігранти», оскільки їхня присутність на території Держави-відповідача із самого початку була ненадійною, незаконною або заснованою на порушеннях імміграційного законодавства, їхнє видворення з Держави-відповідача, ймовірно, порушуватиме статтю 8 лише за виняткових обставин (див., наприклад, «*Бутт проти Норвегії*» (*Butt v. Norway*), 2012, і «*Аллекс та інші проти Норвегії*» (*Alleleh and Others v. Norway*), 2022, § 90). Суд також розглядав справи за статтею 8 щодо відмови у наданні дозволу на проживання особам, які вже перебувають на території Держави-відповідача (див. «*Джунесс проти Нідерландів*» (*Jeunesse v. the Netherlands*) [ВП], 2014; «*Родригес да Сільва і Хоогкамер проти Нідерландів*» (*Rodrigues da Silva and Hoogkamer v. the Netherlands*), 2006; див. також «*Пормес проти Нідерландів*» (*Pormes v. the Netherlands*), 2020, щодо відмови у видачі дозволу на проживання іноземцю, який незаконно перебував у Державі, котра приймає, з раннього віку і дізнався про свій ненадійний імміграційний статус лише у повнолітньому віці, та «*Т.К.Е. проти Німеччини*» (*T.C.E. v. Germany*), 2018, щодо особи, яка була засуджена за кримінальні злочини, а також «*Гадаміан проти Швейцарії*» (*Ghadamian v. Switzerland*), 2023, щодо відмови у видачі посвідки на проживання іноземцю похилого віку, який на момент винесення остаточного національного рішення проживав у Державі-відповідачі протягом 49 років, хоча і незаконно протягом останніх шістнадцяти років, через невиконане рішення про його видворення після засудження за тяжкі кримінальні злочини).

93. У конкретному контексті національної безпеки Суд також розглядав справи, в яких заявники стверджували, що вони не скористалися достатніми процесуальними гарантіями щодо анулювання дозволу на проживання («*Гаспар проти Росії*» (*Gaspar v. Russia*), 2018), відмови продовжити або надати дозвіл на проживання («*Мірзоян проти Чеської Республіки*» (*Mirzoyan v. the Czech Republic*), 2024) або заборони іноземцю в'їжджати до країни, де він проживав на законних підставах, на підставі рішення про видворення («*С.Л. проти Румунії*» (*S.L. v. Romania*) (ухв.), 2022). У справі «*Мірзоян проти Чеської Республіки*» (*Mirzoyan v. the Czech Republic*), 2024, §§ 82-84, Суд постановив, що відповідно до принципу гармонійного тлумачення Конвенції процесуальні гарантії, передбачені статтею 8, повинні тлумачитися у світлі гарантій, передбачених статтею 1 Протоколу № 7 (яка не застосовується за відсутності рішення про вислання, див. «Стаття 1 Протоколу № 7» нижче), настільки, наскільки це доречно, у справах, що стосуються заходів, які впливають на дозвіл на проживання іноземця таким чином, що це може потенційно призвести до його або її вислання. З огляду на факти цієї справи, Суд визнав, що національне судове провадження надало достатні гарантії, які

врівноважували обмеження процесуальних прав заявника у провадженні в адміністративних органах, і не позбавило його можливості ефективно оскаржити твердження виконавчої влади про те, що на карту поставлені інтереси національної безпеки та громадського порядку (§§ 87-97).

2. Дозвіл на проживання та можливість врегулювати свій правовий статус

94. Суд також розглянув, відповідно до статті 13, у зв'язку з адміністративними зборами, які необхідно сплатити як передумову для розгляду заяви про надання дозволу на проживання, чи мав іноземець ефективний доступ до адміністративної процедури, за допомогою якої він міг би, за умов виконання умов, передбачених національним законодавством, отримати дозвіл на проживання, який дозволив би йому законно проживати в Державі-відповідачі («*Г.Р. проти Нідерландів*» (*G.R. v. the Netherlands*), 2012). Щодо захисту приватних інтересів мігранта тією мірою, якою на них впливає невизначеність його статусу та перебування в іноземній країні, див. «*Абухмаїд проти України*» (*Abuhmaid v. Ukraine*), 2017 (див. також «*Б.А.К. проти Греції*» (*B.A.C. v. Greece*), 2016, щодо особи, яка шукає притулку). У справі «*Готі проти Хорватії*» (*Hoti v. Croatia*), 2018, і у справі «*Судіма Кейта проти Угорщини*» (*Sudita Keita v. Hungary*), 2020, Суд встановив порушення статті 8 через тривалі труднощі заявників, осіб без громадянства, у врегулюванні їхнього правового статусу й статусу перебування і відповідні негативні наслідки для їхнього приватного життя. Розгляд заяви про видачу дозволу на проживання на підставі стану здоров'я заявника дискримінаційний і порушує статтю 14 у поєднанні зі статтею 8 («*Кіюмін проти Росії*» (*Kiyutin v. Russia*), 2011; «*Новрук та інші проти Росії*» (*Novruk and Others v. Russia*), 2016, щодо відмови у видачі дозволу на проживання через те, що заявники були ВІЛ-позитивними; див. також «*Хачатрян і Коновалова проти Росії*» (*Khachatryan and Konovalova v. Russia*), 2021, де Суд встановив порушення статті 8 у зв'язку з відмовою продовжити дозвіл на проживання довгострокового мігранта на формальних процедурних підставах, оскільки він не надав вчасно запитувану медичну довідку).

3. Громадянство

95. Стаття 8 не гарантує права на набуття певної національності або громадянства, але свавільна відмова у наданні громадянства може за певних обставин порушити питання за статтею 8 Конвенції через вплив такої відмови на приватне життя особи («*Слівенко та інші проти Латвії*» (*Slivenko and Others v. Latvia*) (ухв.) [ВП], 2002, § 77; «*Геновезе проти Мальти*» (*Genovese v. Malta*, 2011, § 30). Те ж саме стосується і позбавлення вже отриманого громадянства, причому тест вимагає оцінки того, чи було позбавлення довільним, а також наслідків позбавлення для заявника (див. «*Рамадан проти Мальти*» (*Ramadan v. Malta*), 2016, § 85, щодо особи, яка, тим не менш, залишилася в країні-відповідачі; і «*К2 проти Сполученого Королівства*» (*K2 v. the United Kingdom*) (ухв.), 2017, щодо особи, яка, перебуваючи за кордоном, була позбавлена громадянства і не допущена на територію Держави-відповідача, оскільки її було визнано такою, що становить загрозу для національної безпеки). Відповідні принципи також застосовуються до вилучення та відмови в обміні паспортів («*Алпеева та Джалагонія проти Росії*» (*Alpeyeva and Dzhalogoniya v. Russia*), 2018, щодо практики визнання недійсними паспортів, виданих громадянам колишнього Радянського Союзу). У справі «*Усманов проти Росії*» (*Usmanov v. Russia*), 2020, Суд узагальнив різні підходи у своїй практиці у цій сфері та обрав підхід, заснований на наслідках, для визначення того, чи було анулювання громадянства заявника втручанням у його права за статтею 8 Конвенції: він дослідив (i) які були наслідки оскаржуваного заходу для заявника, а потім (ii) чи був цей захід свавільним (§§ 53 та 58 і наступні). Згодом цей підхід був також застосований у справі «*Хашемі та інші проти Азербайджану*» (*Hashemi and Others v. Azerbaijan*), 2022, яка стосувалася відмови у видачі

посвідчень особи і, таким чином, у визнанні громадянства дітей, народжених біженцями на території Держави-відповідача, незважаючи на внутрішнє законодавство, що передбачає принцип права ґрунту (*jus soli*) (порівняйте і протиставте методологічний підхід у справі *«Йогансен проти Данії» (Johansen v. Denmark)* (ухв.), 2022, § 45).

96. Право мати паспорт і право на громадянство не є цивільними правами для цілей статті 6 Конвенції (*«Сергей Смірнов проти Росії» (Sergey Smirnov v. Russia)* (ухв.), 2006).

Е. Стаття 9¹⁰

97. Оскільки захід, пов'язаний з продовженням проживання заявника в певній Державі, накладається у зв'язку з реалізацією права на свободу віросповідання, такий захід може свідчити про втручання у статтю 9 Конвенції *«Нолан і К. проти Росії» (Nolan and K. v. Russia)*, 2009, § 62). Примусовий виїзд законно іноземних релігійних працівників, які проживають законно, з причин, пов'язаних з їхньою релігійною діяльністю, був визнаний порушенням статті 9 Конвенції (*«Корлі та інші проти Росії» (Corley and Others v. Russia)*, 2021, §§ 79-89). Коли особа стверджувала, що після повернення до власної країни їй будуть перешкоджати у відправленні релігійних обрядів, Суд не виключав можливості того, що відповідальність Держави, яка повертає особу, може за виняткових обставин наставати за статтею 9 Конвенції, якщо відповідна особа наражається на реальний ризик грубого порушення цієї статті в Державі перебування, але постановив, що було б важко уявити випадок, коли достатньо грубе порушення статті 9 не було б пов'язане з поведінням, яке порушувало б статтю 3 Конвенції (*«Зет і Ті проти Сполученого Королівства» (Z and T v. the United Kingdom)* (ухв.), 2006, і див. *«М.А.М. проти Швейцарії» (M.A.M. v. Switzerland)*, 2022, § 84).

Ф. Стаття 1 Протоколу № 7¹¹

98. Усвідомлюючи, що стаття 6 Конвенції не застосовується до процедур вислання іноземців, Держави прийняли статтю 1 Протоколу № 7, яка визначає процесуальні гарантії, що застосовуються до цього типу процедур (*«Маауя проти Франції» (Maoui v. France)* [ВП], 2000, § 36). У нещодавньому рішенні Великої Палати у справі *«Мухаммад і Мухаммад проти Румунії» (Muhammad and Muhammad v. Romania)* [ВП], 2020, §§ 114 і наступні, Суд узагальнив свою судову практику щодо положення, яке застосовується у разі вислання «іноземців, які законно проживають на території Держави». Першою основною гарантією є те, що відповідна особа може бути вислана лише «на виконання рішення, прийнятого відповідно до закону». На додаток до цієї загальної умови законності, пункт 1 статті 1 Протоколу № 7 передбачає три конкретні процесуальні гарантії: іноземці повинні мати можливість подати аргументи проти свого вислання, мати право на перегляд своєї справи і, нарешті, бути представленими для цих цілей в компетентному органі. Пункт 2 статті 1 Протоколу № 7 передбачає виняток, який дозволяє Державі вислати іноземця, який законно проживає на її території, навіть до того, як він скористається правами, передбаченими пунктом 1 статті 1, у випадках, коли таке вислання необхідне в інтересах громадського порядку або з міркувань національної безпеки. За фактами справи Суд встановив, що депортація заявників, громадян Пакистану, які проживали в Румунії за студентськими візами, з міркувань національної безпеки порушила статтю 1 Протоколу № 7: заявники не мали доступу до секретних документів, на яких ґрунтувалося це рішення, і їм не було надано жодної конкретної інформації щодо основних фактів і підстав для депортації. Таким чином вони зазнали значного обмеження свого права бути поінформованими про фактичні елементи, подані на підтримку їхнього вислання, та про зміст відповідних документів, і це обмеження не було компенсовано в ході національного провадження. Стаття 1 Протоколу

¹⁰ Див. також *Посібник зі статті 9 Конвенції (Свобода думки, совісті та релігії)*.

¹¹ Див. також *Посібник зі статті 1 Протоколу № 7 (Процесуальні гарантії щодо вислання іноземців)*.

№ 7 застосовується, навіть якщо рішення, що зобов'язує заявника покинути країну, не було виконано (див. *«Л'ятіфі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (Ljlatifi v. the former Yugoslav Republic of Macedonia)*, 2018).

Г. Стаття 4 Протоколу № 4¹²

99. Окрім примусового повернення морем (див. розділ «Перехоплення, рятувальні операції та примусове повернення та спрощеною процедурою» вище), на кордонах або поблизу кордонів, як описано вище (див. розділ «Повернення на кордоні та/або незабаром після в'їзду на територію» вище), Суд розглядав справи про колективне вислання іноземців, які перебували на території Держави-відповідача (шукачі притулку у справах *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002, і *«Султані проти Франції» (Sultani v. France)*, 2007; мігранти у справі *«Грузія проти Росії» (I) (Georgia v. Russia (I))* [ВП], 2014, § 170), незважаючи на те, перебували вони на законних підставах на території Держави-відповідача чи ні. У справі *«Чонка проти Бельгії» (Čonka v. Belgium)*, 2002, і у справі *«Грузія проти Росії» (I) (Georgia v. Russia (I))* [ВП], 2014, в яких Суд встановив порушення статті 4 Протоколу № 4, особи, які підлягали висланню в кожній справі, мали однакове походження (ромські сім'ї зі Словаччини в першій справі та громадяни Грузії в другій справі).

¹² Див. також *Посібник зі статті 4 Протоколу № 4 (Заборона колективного вислання іноземців)*.

IV. До вислання і саме вислання

Стаття 3 Конвенції

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 5 Конвенції

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

- (а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
- (b) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;
- (c) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;
- (d) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;
- (e) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;
- (f) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 8 Конвенції

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, до свого житла та кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Правило 39 Регламенту

1. На прохання однієї зі сторін справи або будь-якої іншої зацікавленої особи, чи за власною ініціативою, Палата або, за потреби, Голова Секції чи черговий суддя, призначений на підставі пункту 4 цього Правила, можуть зазначити сторонам, які тимчасові заходи слід на їхню думку вжити в інтересах сторін або належного провадження у справі.
2. За потреби про вжиті у справі тимчасові заходи має бути невідкладно повідомлений Комітет Міністрів.
3. Палата або, за потреби, Голова Секції чи черговий суддя, призначений на підставі пункту 4 цього Правила, можуть запропонувати сторонам надати їм відомості з будь-якого питання, що стосується здійснення зазначених тимчасових заходів.
4. Голова Суду може призначити заступників Голів Секцій черговими суддями для розгляду запитів про тимчасові заходи.

А. Обмеження свободи пересування та затримання з метою вислання¹³

100. Після вручення іноземцю остаточного рішення про вислання його присутність більше не є «законною» і він не може покладатися на право на свободу пересування, гарантоване статтею 2 Протоколу № 4 (*«П'єрмон проти Франції» (Piermont v. France)*, 1995, § 44).

101. Відповідно до другої частини підпункту «f» пункту 1 статті 5 Держави мають право затримати з метою її депортації або екстрадиції. Це включає затримання з метою передачі на підставі Європейського ордеру на арешт (*«Де Суза проти Португалії» (De Sousa v. Portugal)* (ухв.), 2021, § 69). Щоб не бути затаврованим як свавільне, затримання відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5 повинно здійснюватися добросовісно; воно повинно бути тісно пов'язане з підставою затримання, на яку посилається уряд; місце та умови утримання повинні бути належними; а тривалість утримання не повинна перевищувати розумно необхідну для переслідуваної мети (*«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2009, § 164). Затримання не обов'язково має бути обґрунтовано необхідним, наприклад, щоб запобігти вчиненню злочину або втечі особи, але воно буде виправданим лише доти, доки триває процедура депортації або екстрадиції (*там само*). Відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5 не має значення, чи можна обґрунтувати рішення про вислання або передачу національним законодавством або законодавством Конвенції (*«М та інші проти Болгарії» (M and Others v. Bulgaria)*, 2011, § 63; *«Де Суза проти Португалії» (De Sousa v. Portugal)* (ухв.), 2021, § 79), але затримання перестане бути допустимим відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5, якщо процедура депортації, екстрадиції або передачі не була проведена з належною ретельністю (*«А. та інші проти Сполученого Королівства» (A. and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2009, § 164, *«Шіксайтов проти Словаччини» (Shiksaitov v. Slovakia)*, 2020, § 56, і *«Де Суза проти Португалії» (De Sousa v. Portugal)* (ухв.), 2021, § 79; див. також §§ 80-85 останнього рішення щодо поняття комплексної перевірки та застосування еквівалентного захисту в праві ЄС у контексті передачі на підставі європейського ордеру на арешт). Оскільки шукачі притулку не можуть бути депортовані до прийняття рішення за їхньою заявою про надання притулку, у низці справ Суд встановив відсутність тісного зв'язку між затриманням заявника, який подав заяву про надання притулку, рішення за якою ще не було прийнято, і можливістю його депортації, а також відсутність добросовісності з боку національних органів влади (*«Р.Ю. проти Греції» (R.U. v. Greece)*, 2011, §§ 94-95; див. також

¹³ Див. також *Посібник зі статті 5 Конвенції (Право на свободу та особисту недоторканність)* і *Посібник зі статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (Свобода пересування)*.

«Лонга Йонкеу проти Латвії» (*Longa Yonkeu v. Latvia*), 2011, § 143; і «Чонка проти Бельгії» (*Čonka v. Belgium*), 2002, § 42, як приклади несумлінного ставлення). У справі «Комісаров проти Чеської Республіки» (*Komissarov v. the Czech Republic*), 2022, Суд розглянув ситуацію, коли заявник був поміщений під варту в очікуванні екстрадиції, а наступного дня він подав заяву про надання притулку, що перешкоджало його екстрадиції та призвело до зупинення цього процесу в очікуванні розгляду справи про надання притулку: розгляд останнього значно затягнувся і призвів до того, що утримання заявника в очікуванні екстрадиції не було «відповідно до закону» (§§ 45-53). Затримання з метою екстрадиції може бути свавільним з самого початку через статус біженця, який забороняє екстрадицію («Емінбейлі проти Росії» (*Eminbeyli v. Russia*), 2009, § 48; див. також «Дубовик проти України» (*Dubovik v. Ukraine*), 2009, де заявник подав заяву і отримав статус біженця після того, як був поміщений під варту з метою екстрадиції; і «Шіксайтов проти Словаччини» (*Shiksaitov v. Slovakia*), 2020, де заявник, який був визнаний біженцем в одній Державі-члені ЄС, був затриманий в іншій Державі-члені ЄС з метою перевірки допустимості його екстрадиції до країни походження). Якщо іноземець не може бути висланий на певний момент, наприклад, через те, що вислання порушило б статтю 3, політика тримання можливої депортації особи «під активним контролем» не є достатньо визначеною або рішучою, щоб вважатися «дією, що вживається з метою депортації» («А. та інші проти Сполученого Королівства» (*A. and Others v. the United Kingdom*) [ВП], 2009, §§ 166-167), у тому числі у справах, пов'язаних з національною безпекою (*там само*, §§ 162-190; див. також «Аль Хусен проти Боснії та Герцеговини» (№ 2) (*Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2)*), 2019, де Суд встановив, що підстава для затримання заявника втратила свою чинність після того, як стало зрозуміло, що жодна безпечна третя країна не прийме заявника; про випадок, коли Суд визнав, що затримання мігранта, який вважався загрозою безпеці, відповідало вимогам підпункту «f» пункту 1Статті 5, див. «К.Г. проти Бельгії» (*K.G. v. Belgium*), 2018).

102. Держави повинні докладати активних зусиль для організації видворення, вживати конкретних заходів і надавати докази зусиль, докладених для забезпечення допуску з метою дотримання вимоги комплексної перевірки, наприклад, якщо органи влади держави, що приймає, особливо повільно ідентифікують своїх громадян (див., наприклад, справу «Сінх проти Чеської Республіки» (*Singh v. the Czech Republic*), 2005), або якщо існують труднощі у зв'язку з документами, що посвідчують особу («М та інші проти Болгарії» (*M and Others v. Bulgaria*), 2011). Щоб затримання відповідало другій частині підпункту «f» пункту 1статті 5, повинна існувати реальна перспектива того, що депортація або екстрадиція буде здійснена; не можна стверджувати, що затримання здійснюється з метою депортації іноземця, якщо депортація є або стає нездійсненою через те, що необхідна співпраця з боку іноземця, а він не бажає її надавати (див. справу «Міколенко проти Естонії» (*Mikolenko v. Estonia*), 2009, в якій Суд також вважав, що органи влади мали в своєму розпорядженні інші заходи, крім тривалого утримання заявника в депортаційному центрі за відсутності будь-якої найближчої перспективи його вислання; див. також «Лулед Массуд проти Мальти» (*Louled Massoud v. Malta*), 2010, §§ 48-74; «Кім проти Росії» (*Kim v. Russia*), 2014, і «Аль Хусен проти Боснії та Герцеговини» (№ 2) (*Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2)*), 2019; і розділ «

Зловживання правом на індивідуальну заяву» щодо справи «Беншерєф проти Швеції» (*Bencheref v. Sweden*) (ухв.), 2017, де заявник стверджував, що має інше громадянство, і відмовився співпрацювати з метою з'ясування його особи). Також може не існувати реальної перспективи депортації з огляду на ситуацію в країні призначення («С.З. проти Греції» (*S.Z. v. Greece*), 2018, де сирійське громадянство заявника було встановлено під час подання ним паспорта, а про загострення збройного конфлікту в Сирії було добре відомо).

103. Вказівка на застосування Судом тимчасового заходу відповідно до правила 39 Регламенту Суду (див. розділ «Правило 39 / Тимчасові заходи» нижче) сама по собі не має жодного відношення до того, чи відповідає позбавлення свободи, якому може бути піддана ця особа,

пункту 1 статті 5 Конвенції («Гебрмедін [Габерамадхєн] проти Франції» (*Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France*), 2007, § 74). Якщо Держави-відповідачі утримувалися від депортації заявників відповідно до тимчасового заходу, визначеного Судом, Суд у ряді випадків був готовий визнати, що процедура депортації або екстрадиції була тимчасово зупинена, але все ж таки «тривала», а отже, порушення підпункту «f» пункту 1 статті 5 не відбулося (див. справу «Азімов проти Росії» (*Azimov v. Russia*), 2013, § 170, та «Метьюз і Джонсон проти Румунії» (*Matthews and Johnson v. Romania*), 2024, § 128). Водночас тимчасова зупинка національного провадження у зв'язку із зазначенням Судом запобіжного заходу не повинно призводити до ситуації, коли заявник перебуває у в'язниці протягом невинновданого тривалого періоду (*там само*, § 171). Підпункт «f» пункту 1 статті 5 не містить максимальних строків; таким чином, питання про те, чи може тривалість процедури депортації вплинути на законність утримання відповідно до цього положення, залежить виключно від конкретних обставин кожної справи («Ауад проти Болгарії» (*Auad v. Bulgaria*), 2011, § 128, і «Дж.Н. проти Сполученого Королівства» (*J.N. v. the United Kingdom*), 2016). Однак у випадках, коли існують фіксовані строки, їх недотримання може мати відношення до питання «законності», оскільки утримання понад строк, дозволений національним законодавством, навряд чи буде вважатися таким, що «відповідає закону» («Комісаров проти Чеської Республіки» (*Komissarov v. the Czech Republic*), 2022, §§ 50-52). Суд також постановив, що автоматичний судовий перегляд рішень про імміграційне затримання не є основною вимогою пункту 1 статті 5 Конвенції («Дж.Н. проти Сполученого Королівства» (*J.N. v. the United Kingdom*), 2016, § 96). Якщо органи влади докладають зусиль для організації видворення до третьої країни з огляду на тимчасовий захід, вказаний Судом, затримання може підпадати під дію підпункту «f» пункту 1 статті 5 («М та інші проти Болгарії» (*M and Others v. Bulgaria*), 2011, § 73). Повторний арешт та затримання особи з метою її екстрадиції після того, як Суд скасував тимчасовий захід у її справі, було визнано виправданим відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5 у справі «Лазар проти Румунії» (*Lazăr v. Romania*), 2024, §§ 102-111.

104. Що стосується затримання осіб з особливих вразливих категорій, то до другої частини підпункту «f» пункту 1 статті 5 застосовуються ті ж самі міркування, що й до першої частини (див. розділи «Стаття 3 Конвенції: Загальні принципи» і «Діти та дорослі з особливих вразливих груп» вище, а також як приклад «Рахімі проти Греції» (*Rahimi v. Greece*), 2011, і «Йо-Екале Мвандже проти Бельгії» (*Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium*), 2011). Щодо медичного лікування під час голодування під час утримання в очікуванні депортації, див. «Чеесей проти Австрії» (*Ceesay v. Austria*), 2017.

105. Що стосується процесуальних гарантій, передбачених пунктами 2 і 4 статті 5, див. розділ «Процедурні гарантії» вище. Однак існує низка справ, що стосуються саме недоліків національного законодавства щодо ефективності судового контролю за утриманням в очікуванні вислання та вимог пункту 4 статті 5 (див., наприклад, «С.Д. проти Греції» (*S.D. v. Greece*), 2009, §§ 68-77; «Лулед Массуд проти Мальти» (*Louled Massoud v. Malta*), 2010, §§ 29-47; і «А.Б. та інші проти Франції» (*A.B. and Others v. France*), 2016, §§ 126-138).

В. Допомога, яка повинна надаватися особам, які підлягають висланням

106. Щодо існування та обсягу позитивного зобов'язання за статтею 3 щодо надання медичної, соціальної допомоги або інших форм допомоги іноземцям, які підлягають висланням, див. «Гунде проти Нідерландів» (*Hunde v. the Netherlands*) (ухв.), 2016, і «Шіошвілі та інші проти Росії» (*Shioshvili and Others v. Russia*), 2016 (щодо вагітної заявниці на пізньому строкові та її малолітніх дітей, чие залишення у зв'язку з висланням було спричинене органами влади).

С. Переміщення, що передують висланню, і саме вислання

107. Суд визнав статтю 5 застосовною та порушеною у випадку арешту на кордоні й подальшого вивезення автобусом («*Аккад проти Туреччини*» (*Akkad v. Turkey*), 2022, §§ 40 і 101-103). Він також визнав застосовною і порушеною статтю 5 у справі, що стосувалася автобусних перевезень заявників між центрами утримання в контексті їхньої спроби вислання владою («*А.Е. та інші проти Італії*» (*A.E. and Others v. Italy*), 2023, §§ 104-106). В обох справах Суд також встановив порушення статті 3 з огляду на умови, в яких перебували заявники під час арешту та/або перевезень.

108. Передача особи, стан здоров'я якої особливо поганий, сама по собі може призвести до того, що відповідна особа зіткнеться з реальним ризиком бути підданою поведженню, що суперечить статті 3 («*Хачатуров проти Вірменії*» (*Khachaturov v. Armenia*), 2021, § 90, щодо передачі з метою екстрадиції), навіть якщо передача здійснювалася під медичним наглядом (див. *там само*, § 108). Оцінка впливу певної передачі на відповідну особу повинна ґрунтуватися на конкретних медичних доказах, що підтверджують конкретні медичні ризики, на які здійснюється посилання. Це вимагатиме оцінки стану здоров'я особи в кожному конкретному випадку та конкретних медичних ризиків у світлі умов цієї конкретної передачі. Крім того, така оцінка повинна проводитися стосовно стану здоров'я відповідної особи в конкретний момент часу, враховуючи, що конкретні ризики, обґрунтовані на певний момент, можуть, залежно від того, чи мають вони тимчасовий або постійний характер, бути усунені з плином часу з огляду на розвиток стану здоров'я цієї особи (*там само*, § 91). Суд підкреслив важливість існування відповідної внутрішньодержавної правової бази та процедури, згідно з якою виконання рішення про вислання залежало б від оцінки стану здоров'я відповідної особи (*там само*, § 104). Той факт, що особа, щодо якої було прийнято рішення про вислання, погрожувала вчинити самогубство, не вимагає від Держави утримуватися від виконання передбаченого заходу, за умови, що будуть вжиті конкретні заходи для запобігання реалізації цих погроз, у тому числі щодо заявників, які раніше вже робили спроби самогубства (див. «*Аль-Заватія проти Швеції*» (*Al-Zawatia v. Sweden*) (ухв.), 2010, §§ 57-58).

109. У справі «*Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії*» (*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*), 2006, §§ 64-71, Суд встановив порушення статті 3 у зв'язку з тим, що п'ятирічну дитину без супроводу дорослих вивезли до країни походження, не забезпечивши їй там належного догляду.

110. Суд встановив порушення матеріального аспекту статті 3 у зв'язку з жорстоким поведженням, застосованим державними посадовими особами у зв'язку зі (спробою) депортації або під час депортації (див. «*А.Е. та інші проти Італії*» (*A.E. and Others v. Italy*), 2023, §§ 91-94, і «*Шагзад проти Угорщини*» (№ 2) (*Shahzad v. Hungary (no. 2)*), 2023, §§ 72-80). Суд також встановив порушення процесуального аспекту статті 3 через нездатність органів влади ефективно розслідувати скарги заявників на передбачуване жорстоке поведження у зв'язку з депортацією або під час процесу депортації (див. «*Тьо проти Кіпру*» (*Thuo v. Cyprus*), 2017, і «*Шагзад проти Угорщини*» (№ 2) (*Shahzad v. Hungary (no. 2)*), 2023, §§ 55-65; див. також розділ «Зобов'язання щодо запобігання шкоді та проведення ефективного розслідування в інших ситуаціях, пов'язаних з мігрантами» нижче).

111. Крім того, порушення конфіденційності в процесі вислання, яке саме по собі може викликати питання за статтею 8, можуть призвести до ризику жорстокого поведження, що суперечить статті 3, після повернення (див. «*Х проти Швеції*» (*X v. Sweden*), 2018, де шведська влада повідомила своїх марокканських колег про те, що заявник підозрюється у тероризмі).

D. Згода на «сприяння добровільному поверненню» у справах про вислання за статтями 2 і 3

112. У справі *«М.А. проти Бельгії» (M.A. v. Belgium)*, 2020, Суд встановив, що заявник, проти якого існувало рішення про видворення, що підлягало виконанню, і який був затриманий з метою депортації та супроводжувався поліцією до літака, не відмовився від своїх прав за статтею 3 і не втратив свого статусу жертви, підписавши документ про «добровільне повернення» в аеропорту без допомоги перекладача (§§ 60-61).

E. Правило 39 / Тимчасові заходи¹⁴

113. Коли Суд отримує заяву, він може вказати Державі-відповідачу відповідно до Правила 39 Регламенту Суду певні тимчасові заходи, які, на його думку, мають бути вжиті до розгляду справи Судом. Відповідно до свого усталеного судового права та практики, Суд вказує на тимчасові заходи лише тоді, коли існує реальний і неминучий ризик заподіяння серйозної та непоправної шкоди. Ці заходи найчастіше полягають у вимозі до держави утриматися від вислання осіб до країн, де, як стверджується, їм загрожує смерть, катування або інше жорстоке поводження, і можуть включати вимогу до Держави-відповідача приймати й розглядати заяви про надання притулку від осіб, які подають їх на прикордонному контрольно-пропускному пункті (*«М.К. та інші проти Польщі» (M.K. and Others v. Poland)*, 2020, § 235). У багатьох випадках тимчасові заходи стосуються шукачів притулку або осіб, які підлягають екстрадиції, чиї заяви були остаточно відхилені та які не мають у своєму розпорядженні жодного подальшого оскарження з ефектом тимчасової зупинки на національному рівні, щоб запобігти їхньому видворенню або екстрадиції (див. розділ «Процесуальні аспекти» вище). Суд, однак, також вказував на тимчасові заходи в інших справах, пов'язаних з імміграцією, в тому числі щодо затримання дітей. Невиконання Державою-відповідачем будь-якого заходу за Правилем 39, зазначеним Судом, становить порушення статті 34 Конвенції (щодо випадків, коли вислання або екстрадиція заявників порушувала статтю 34, див. *«Маматкулов і Аскарів проти Туреччини» (Mamatkulov and Askarov v. Turkey)* [ВП], 2005, §§ 99-129; див. також *«Савриддін Джуряєв проти Росії» (Savriddin Dzhurayev v. Russia)*, 2013, *«М.А. проти Франції» (M.A. v. France)*, 2018, і *«О.М. та Д.С. проти України» (O.M. and D.S. v. Ukraine)*, 2022, у справі, в якій зазначений тимчасовий захід мав припинити імміграційне затримання сім'ї заявника, а Держави-відповідач відмовилася звільнити сім'ю до їх вислання з Держави-відповідача через сім днів, що є порушенням статті 34, див. *«Н.Б. та інші проти Франції» (N.B. and Others v. France)*, 2022, §§ 62-65).

V. Інші сценарії розгляду справ

Стаття 4 Конвенції

- «1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.
3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:
 - (а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;

14. *Правило 39 / Тимчасові заходи*

(b) на будь-яку службу військового характеру або — у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань у країнах, де така відмова визнається, — службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

(c) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи добробуту суспільства;

(d) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків».

Стаття 8 Конвенції

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, до свого житла та кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Стаття 12 Конвенції

«Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права».

Стаття 14 Конвенції

«Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою — статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою».

Стаття 2 Протоколу № 4 до Конвенції

«1. Кожен, хто законно перебуває на території будь-якої держави, має право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання в межах цієї території .

2. Кожен є вільним залишати будь-яку країну, включно зі своєю власною.

3. На здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб.

4. Права, викладені в пункті 1, також можуть у певних місцевостях підлягати обмеженням, що встановлені згідно із законом і виправдані суспільними інтересами в демократичному суспільстві».

А. Економічні та соціальні права¹⁵

114. Крім контексту умов прийому та допомоги, яка повинна надаватися особам, що підлягають видворенню (див. розділи «Умови прийому, процедури оцінки віку та свобода пересування» і «Допомога, яка повинна надаватися особам, які підлягають » вище), Суд розглянув низку справ, що стосуються економічних і соціальних прав мігрантів, шукачів притулку і біженців, насамперед під кутом зору статті 14 з огляду на той факт, що, коли Договірна Держава вирішує надавати соціальні виплати, вона повинна робити це у спосіб, що відповідає статті 14. У зв'язку з цим Суд встановив, що Держава може мати законні підстави для обмеження використання ресурсоємних державних послуг, таких як програми соціального

¹⁵ Див. також *Посібник зі статті 14 Конвенції (Заборона дискримінації)*.

забезпечення, державні пільги та охорона здоров'я, короткостроковими і нелегальними іммігрантами, які, як правило, не беруть участі в їхньому фінансуванні, і що вона також може, за певних обставин, обґрунтовано проводити різницю між різними категоріями іноземців, які проживають на її території («*Пономарйові проти Болгарії*» (*Ponomaryovi v. Bulgaria*), 2011, § 54).

115. Таким чином, диференційоване ставлення на підставі імміграційного статусу до дитини іноземця, чия заява про надання статусу біженця була відхилена, але якій було надано безстроковий дозвіл на проживання, при розподілі соціального житла може бути виправданим («*Баг проти Сполученого Королівства*» (*Bah v. the United Kingdom*), 2011). У справі «*Пономарйові проти Болгарії*» (*Ponomaryovi v. Bulgaria*), 2011, Суд встановив, що вимога сплачувати за навчання в середній школі на підставі імміграційного статусу й громадянства заявників не була обґрунтованою. У справі «*Бігаєва проти Греції*» (*Bigaeva v. Greece*), 2009, Суд встановив, що виключення іноземців з адвокатської професії саме собою не дискримінаційне, але мало місце порушення права заявниці на повагу до її приватного життя з огляду на непослідовний підхід органів влади, які дозволили заявниці розпочати 18-місячне стажування з метою допуску до адвокатської діяльності, але після його завершення відмовили їй у допуску до адвокатських іспитів на тій підставі, що вона іноземка. Інші справи, розглянуті Судом, стосувалися виплат на дітей («*Недзвєцькі проти Німеччини*» (*Niedzwiecki v. Germany*), 2005; «*Веллер проти Угорщини*» (*Weller v. Hungary*), 2009; «*Сайдун проти Греції*» (*Saidoun v. Greece*), 2010), допомоги по безробіттю («*Гайгусуз проти Австрії*» (*Gaygusuz v. Austria*), 1996), допомоги по інвалідності («*Куа Пуаррез проти Франції*» (*Koua Poirrez v. France*), 2003), виплат, що базуються на внесках, включаючи пенсію («*Андреєва проти Латвії*» (*Andrejeva v. Latvia*) [ВП], 2009), а також допуску до системи соціального забезпечення, що базується на внесках («*Лучак проти Польщі*» (*Luczak v. Poland*), 2007).

116. Суд також встановив, що вимога до осіб, які перебувають під імміграційним контролем, подавати заяву на отримання сертифікату схвалення перед тим, як отримати дозвіл на шлюб у Сполученому Королівстві, порушує статтю 12 («*О'Доноге та інші проти Сполученого Королівства*» (*O'Donoghue and Others v. the United Kingdom*), 2010).

В. Свобода залишити будь-яку країну¹⁶

117. У справі «*Л.Б. проти Литви*» (*L.B. v. Lithuania*), 2022, Суд розглянув відмову у видачі проїзного документа іноземному громадянину, який постійно проживав і був колишнім отримувачем додаткового захисту в Державі-відповідачі. Він визнав застосовним пункт 2 статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції і встановив порушення цього положення. Оскаржувана відмова ґрунтувалася на формальних підставах без належного вивчення ситуації в країні його походження та без належної оцінки доступності для заявника отримання паспорта цієї країни, враховуючи, що він стверджував, що боїться контактувати з її органами влади. У справі «*С.Е. проти Сербії*» (*S.E. v. Serbia*), 2023, Суд встановив порушення пункту 2 статті 2 Протоколу № 4 у зв'язку з відмовою видати визнаному біженцю проїзний документ для біженців протягом семи років через відсутність нормативно-правових актів, що впроваджують національне законодавство про притулок. Суд також вказав відповідно до статті 46 Конвенції, що Державі-відповідачу необхідно завершити розробку законодавчої бази та підзаконних актів для забезпечення ефективного права на виїзд з країни (§§ 97-98).

¹⁶ Див. також *Посібник зі статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції (Свобода пересування)*.

С. Торгівля людьми¹⁷

118. Ряд справ, розглянутих Судом за статтею 4 в контексті торгівлі людьми, стосувалися іноземців у зв'язку з домашнім рабством («Сілядін проти Франції» (*Siliadin v. France*), 2005; «К.Н. і в. проти Франції» (*C.N. and v. v. France*), 2012; «К.Н. проти Сполученого Королівства» (*C.N. v. the United Kingdom*), 2012), сексуальною експлуатацією («Ранцев проти Кіпру та Росії» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), 2021; «Л.Е. проти Греції» (*L.E. v. Greece*), 2016; «Т.І. та інші проти Греції» (*T.I. and Others v. Greece*), 2019), роботою в сільському господарстві («Чоудурі та інші проти Греції» (*Chowdury and Others v. Greece*), 2017).

Д. Зобов'язання щодо запобігання шкоді та проведення ефективного розслідування в інших ситуаціях, пов'язаних з мігрантами¹⁸

119. У справі «М.Г. та інші проти Хорватії» (*M.H. and Others v. Croatia*), 2021, Суд встановив порушення процесуального аспекту статті 2 Конвенції, оскільки хорватська влада не провела ефективного розслідування смерті шестирічної афганської дівчинки, яка потрапила під потяг і померла на сербській стороні хорватсько-сербського кордону після того, як хорватські поліцейські, як стверджується, відмовили їй у наданні притулку й наказали повернутися до Сербії по залізничним коліям (§§ 127-131 і 148-166). У справі «Алговайс проти Угорщини» (*Alhowsais v. Hungary*), 2023, Суд встановив порушення процесуального аспекту статей 2 і 3, оскільки угорська влада не провела ефективного розслідування смерті брата заявника, який потонув під час операції прикордонного контролю на річці на угорсько-сербському кордоні, а також спірних тверджень про жорстоке поводження з боку поліції (§§ 78-94 і розділ «Рятувальні операції на сухопутних кордонах» вище). Щодо зобов'язання провести ефективне розслідування нещасного випадку зі смертельним наслідком, який призвів до загибелі мігрантів у морі, див. розділ «» вище. Щодо справи про зобов'язання провести ефективне розслідування передбачуваного жорстокого поводження під час процесу депортації, див. розділ «Переміщення, що передують висланню, і саме висланню» вище. Щодо процесуальних зобов'язань за статтею 3 при розслідуванні нападу на мігранта на ґрунті расизму, див. справу «Сакір проти Греції» (*Sakir v. Greece*), 2016.

¹⁷ Див. також *Посібник зі статті 4 Конвенції (Заборона рабства та примусової праці)*.

¹⁸ Див. також *Посібник зі статті 2 Конвенції (Право на життя)*, *Посібник зі статті 4 Конвенції (Заборона рабства та примусової праці)* і *Посібник зі статті 3 (Заборона катувань)*.

VI. Процесуальні аспекти подання заяв до Суду

Стаття 37 Конвенції

«1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

(a) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або

(b) що спір уже вирішено; або

(c) що, на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї.

2. Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами».

А. Заявники з поганим психічним здоров'ям

120. Справа *«Теграні та інші проти Туреччини» (Tehrani and Others v. Turkey)*, 2010, стосувалася, серед іншого, вислання заявників, громадян Ірану та колишніх членів Організації моджахедів іранського народу (ОМІН), визнаних УВКБ ООН біженцями. Після того, як один із заявників написав до Суду, що бажає відкликати свою заяву, його представник повідомив Суду, що він бажає продовжити розгляд заяви і що заявник має поганий психічний стан та потребує лікування. Уряд стверджував, що заявник не страждав на психічне захворювання, але подальша діагностика не могла бути проведена через його відмову від співпраці. Суд зазначив, що одне з тверджень заявника стосувалося можливого ризику смерті або жорстокого поводження, і вважав, що виключення справи з реєстру позбавить захисту, наданого Судом з такого важливого питання, як право на життя і фізичний добробут особи, що існують сумніви щодо психічного стану заявника та розбіжностей у медичних висновках, і дійшов висновку, що повага до прав людини, як вони визначені в Конвенції та Протоколах до неї, вимагає продовження розгляду заяви (§§ 56-57).

В. Точка відліку чотиримісячного строку у справах про вислання за статтею 2 або 3

121. Хоча дата прийняття остаточного національного рішення, що забезпечує ефективний засіб правового захисту, зазвичай слугує відправною точкою для обчислення чотиримісячного строку, передбаченого пунктом 1 статті 35 Конвенції, відповідальність Держави, що висилає, за статтею 2 або статтею 3 Конвенції, як правило, настає лише тоді, коли вживаються заходи з метою видворення особи з її території. Дата настання відповідальності держави за статтею 2 або 3 відповідає даті, коли починає відраховуватися чотиримісячний строк для заявника. Отже, якщо рішення про вислання не було виконано й особа залишається на території Держави, яка бажає її вислати, чотиримісячний строк ще не розпочався (див. *«М.І.Г. та інші проти Швеції» (M.Y.H. and Others v. Sweden)*, 2013, §§ 38-41; *«Дж.А. і А.А. проти Туреччини» (J.A. and A.A. v. Türkiye)*, 2024, § 41). Те ж саме стосується вислання, пов'язаного з відповідальністю Держави, що висилає за передбачуваний ризик грубого порушення прав, передбачених статтями 5 і 6, у Державі перебування (див. розділ «Відверта відмова у справедливому судочинстві: Статті 5 і 6» вище).

122. До набрання чинності Протоколом № 15 до Конвенції (01 серпня 2021 року) у пункті 1 статті 35 Конвенції йшлося про шестимісячний строк. Стаття 4 Протоколу № 15 внесла зміни до пункту 1 статті 35, скоротивши цей строк з шести до чотирьох місяців. Хоча в рішеннях та ухвалах, винесених до прийняття Протоколу № 15, згаданих у цьому посібнику, згадувався «шестимісячний строк» або «правило шести місяців», у цьому посібнику цей термін замінено на термін «чотиримісячний строк», щоб відобразити новий строк, встановлений Конвенцією. Загальні принципи практики Суду щодо того, як діяло попереднє правило, залишаються чинними і для нового строку (*«Саакашвілі проти Грузії» (Saakashvili v. Georgia)* (ухв.), 2022, § 46).

С. Відсутність неминучого ризику вислання

123. У справах про вислання, в яких заявник більше не стикається з будь-яким ризиком бути висланим на даний момент або протягом значного часу в майбутньому, і в яких він має можливість оскаржити будь-який новий рішення про вислання в національних органах влади і, якщо необхідно, до Суду, Суд, як правило, вважає, що продовження розгляду заяви у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 37 Конвенції більше не є виправданим, і вилучає її зі списку справ, за винятком випадків, коли існують особливі обставини, пов'язані з повагою до прав людини, як вони визначені в Конвенції та протоколах до неї, що вимагають продовження розгляду заяви (див. *«Хан проти Німеччини» (Khan v. Germany)* [ВП], 2016). Після того, як Суд викреслив заяву зі списку справ, він може в будь-який час прийняти рішення про її відновлення, якщо вважатиме, що обставини виправдовують такий крок відповідно до пункту 2 статті 37 Конвенції.

Д. Правоздатність подавати заяву від імені заявника

124. У справі *«Г.Дж. проти Іспанії» (G.J. v. Spain)* (ухв.), 2016, Суд встановив, що неурядова організація не мала права подавати заяву від імені заявника, шукача притулку, після його вислання, оскільки вона не надала письмових повноважень діяти в ролі його представника, всупереч вимогам пункту 1 Правила 36 Регламенту Суду. Справа *«Н. і М. проти Росії» (N. and M. v. Russia)* (ухв.), 2016, стосувалася передбачуваного зникнення заявників, двох громадян Узбекистану, екстрадиції яких вимагала влада Узбекистану. Суд вказав Уряду-відповідачу, відповідно до Правила 39 Регламенту Суду, що вони не повинні бути вивезені до Узбекистану або будь-якої іншої країни на час розгляду справи в Суді. Пізніше Суд встановив, що адвокат, який подав заяву до Суду від імені заявників, не мав на це повноважень: адвокат не надав конкретних повноважень представляти заявників; не було жодних виняткових обставин, які б дозволили адвокату діяти від імені та за дорученням заявників. Не існувало ризику того, що заявники будуть позбавлені ефективного захисту своїх прав, оскільки вони мали близьких родичів в Узбекистані, з якими вони підтримували регулярний контакт і які, в свою чергу, контактували з адвокатом після передбачуваного викрадення заявників: найближчі родичі заявників могли подати скаргу до Суду від свого імені, і не було жодної інформації про те, що вони не змогли подати заяву до Суду.

Е. Слідчі заходи для з'ясування обставин справи

125. У справі *«В.А. та інші проти Італії» (W.A. and Others v. Italy)*, 2023, Уряд стверджував, що заявники насправді не були, як вони стверджували, частиною групи осіб, висланих з Держави-відповідача. Відповідно до пунктів 1 та 2 Правила А1 Регламенту Суду, Суд запросив у поліції іншої Держави-члена експертний висновок щодо порівняння обличчя, щоб оцінити, чи були заявники, як вони були названі в заявах і зображені на фотографіях і відеоматеріалах, наданих

їхніми представниками, серед осіб, висланих з Держави-відповідача, з огляду на фотографії та імена висланих осіб, надані Урядом.

F. Зловживання правом на індивідуальну заяву

126. У справі *«Н.А. проти Фінляндії» (N.A. v. Finland)* (перегляд), 2021, Суд переглянув і скасував своє попереднє рішення у цій справі, в якому він встановив, що вислання батька заявника до Іраку порушило статті 2 і 3 Конвенції, повністю і відхилив заяву як зловживання правом на індивідуальну заяву відповідно до підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції, після того, як згодом з'ясувалося, що документи про смерть батька заявника були підроблені, а сам заявник перебував в Іраку живим. Суд аналогічним чином встановив, що це рівноцінно зловживанню правом на подання заяви, коли заявник, який стверджував, що його тривале затримання з метою депортації до країни походження не було виправданим відповідно до підпункту «f» пункту 1 статті 5, заявляв, що він має інше громадянство, і відмовлявся співпрацювати з метою з'ясування його особи, в той час як органи влади, які мали намір його вислати, протягом тривалого періоду часу контактували з колегами в передбачуваній країні громадянства, а також намагався ввести Суд в оману стосовно його громадянства (див. *«Беншерєф проти Швеції» (Bencheref v. Sweden)* (ухв.), 2017).

Перелік цитованих справ

Цитована в цьому Посібнику судова практика включає постановлені Судом рішення або ухвали, а також ухвали або доповіді Європейської комісії з прав людини (надалі — «Комісія»).

Якщо не вказано інше, усі посилання стосуються рішень по суті справи, що були постановлені Палатою Суду. Скорочення «(ухв.)» вказує на те, що наводиться цитата з ухвали Суду, а аббревіатура «[ВП]» — на те, що справа розглядалася Великою Палатою.

Рішення Палати, які не є остаточними у розумінні статті 44 Конвенції, позначені зірочкою у переліку нижче. У пункті 2 статті 44 Конвенції зазначено: «Рішення Палати стає остаточним: (а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на перегляд Великої Палати; або (b) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на перегляд Великої Палати не було заявлено; або (c) якщо колегія Великої Палати відхиляє клопотання про передання справи на перегляд Великої Палати згідно зі статтею 43». У випадках, коли клопотання про передання справи приймається колегією Великої Палати, рішення Палати не стає остаточним і, отже, не має законної сили; остаточним стає подальше рішення Великої Палати.

Гіперпосилання на цитовані справи в електронній версії Посібника ведуть до бази даних HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>), яка забезпечує доступ до практики Суду (Великої Палати, рішень та ухвал Палати та Комітету, консультативних висновків і правових оглядів з Інформаційного бюлетеня про судову практику) та Комісії (ухвали та доповіді), а також резолюцій Комітету міністрів.

Суд постановляє свої рішення та ухвали англійською та/або французькою мовою — двома офіційними мовами Суду. База даних HUDOC також містить переклади багатьох важливих справ на більш ніж тридцять неофіційних мов, а також посилання на близько сотню онлайн-зібрань судової практики, підготовлених третіми сторонами. Усі мовні версії, що доступні для наведених справ, доступні через вкладку «Мовні версії» у базі даних HUDOC, яку можна знайти після натискання на гіперпосилання на справу.

—А—

- «*А. проти Швейцарії*» (*A. v. Switzerland*), № 60342/16, 19 грудня 2017 року
- «*А. та інші проти Сполученого Королівства*» (*A. and Others v. the United Kingdom*) [ВП], № 3455/05, ЄСПЛ 2009
- «*А.А. проти Сполученого Королівства*» (*A.A. v. the United Kingdom*), № 8000/08, 20 вересня 2011 року
- «*А.А. проти Швейцарії*» (*A.A. v. Switzerland*), № 32218/17, 05 листопада 2019
- «*А.А. проти Швейцарії*» (*A.A. v. Switzerland*), № 58802/12, 07 січня 2014 року
- «*А.А. проти Швеції*» (*A.A. v. Sweden*), № 4677/20, 13 липня 2023 року
- «*А.А. та інші проти Північної Македонії*» (*A.A. and Others v. North Macedonia*), №№ 55798/16 та 4 інші, 05 квітня 2022 року
- «*А.А. та інші проти Швеції*» (*A.A. and Others v. Sweden*), № 14499/09, 28 червня 2012 року
- «*А.Б. та інші проти Франції*» (*A.B. and Others v. France*), № 11593/12, 12 липня 2016 року
- «*А.Д. проти Мальти*» (*A.D. v. Malta*), № 12427/22, 17 жовтня 2023 року
- «*А. Д. та інші проти Швеції*» (*A.D. and Others v. Sweden*), № 22283/21, 07 травня 2024 року
- «*А.Дж. проти Греції*» (*A.J. v. Greece*) (ухв.), № 34298/18, 26 квітня 2022 року

- «А.Е. та інші проти Італії» (*A.E. and Others v. Italy*), №№ 18911/17 та 2 інших, 16 листопада 2023 року
- «А.Е.А. проти Греції» (*A.E.A. v. Greece*), № 39034/12, 15 березня 2018 року
- «А.Л.(Кс.В.) проти Росії» (*A.L. (X.W.) v. Russia*), № 44095/14, 29 жовтня 2015
- «А.М. проти Нідерландів» (*A.M. v. the Netherlands*), № 29094/09, 05 липня 2016 року
- «А.М. проти Франції» (*A.M. v. France*), № 12148/18, 29 квітня 2019 року
- «А.М. проти Франції» (*A.M. v. France*), № 56324/13, 12 липня 2016 року
- «А.М. та інші проти Франції» (*A.M. and Others v. France*), № 24587/12, 12 липня 2016 року
- «А.С. проти Франції» (*A.S. v. France*), № 46240/15, 19 квітня 2018 року
- «А.Ф. проти Франції» (*A.F. v. France*), № 80086/13, 15 січня 2015 року
- «Абді Махамуд проти Мальти» (*Abdi Mahamud v. Malta*), № 56796/13, 03 травня 2016 року
- «Абдолхані та Карімнія проти Туреччини» (*Abdolkhani and Karimnia v. Turkey*), № 30471/08, 22 вересня 2009 року
- «Абдуллахі Елмі та Авейс Абубакар проти Мальти» (*Abdullahi Elmi and Aweys Abubakar v. Malta*), №№ 25794/13 і 28151/13, 22 листопада 2016 року
- «Абдулхаков проти Росії» (*Abdulkhakov v. Russia*), № 14743/11, 02 жовтня 2012 року
- «Абоа Боа Жан проти Мальти» (*Aboya Boa Jean v. Malta*), № 62676/16, 2 квітня 2019 року
- «Абухмаїд проти України» (*Abuhmaid v. Ukraine*), № 31183/13, 12 січня 2017 року
- «Аден Ахмад проти Мальти» (*Aden Ahmad v. Malta*), № 55352/12, 23 липня 2013 року
- «Аззакві проти Нідерландів» (*Azzaqui v. the Netherlands*), № 8757/20, 30 травня 2023 року
- «Азімов проти Росії» (*Azimov v. Russia*), № 67474/11, 18 квітня 2013 року
- «Аккад проти Туреччини» (*Akkad v. Turkey*), № 1557/19, 21 червня 2022 року
- «Алговайс проти Угорщини» (*Alhowais v. Hungary*), № 59435/17, 02 лютого 2023 року
- «Алі та інші проти Швейцарії та Італії» (*Ali and Others v. Switzerland and Italy*) (ухв.), № 30474/14, 04 жовтня 2016 року
- «Алланазарова проти Росії» (*Allanazarova v. Russia*), № 46721/15, 14 лютого 2017 року
- «Аллекс та інші проти Норвегії» (*Alleleh and Others v. Norway*), № 569/20, 23 червня 2022 року
- «Алпеева та Джалагонія проти Росії» (*Alpeyeva and Dzhalagiya v. Russia*), №№ 7549/09 та 33330/11, 12 червня 2018 року
- «Алхатіб та інші проти Греції» (*Alkhatib and Others v. Greece*), № 3566/16, 16 січня 2024 року
- «Аль Нашірі проти Польщі» (*Al Nashiri v. Poland*), № 28761/11, 24 липня 2014 року
- «Аль Хусен проти Боснії та Герцеговини» (№ 2) (*Al Husin v. Bosnia and Herzegovina (no. 2)*), № 10112/16, 25 червня 2019 року
- «Аль-Заватія проти Швеції» (*Al-Zawatia v. Sweden*) (ухв.), № 50068/08, 22 червня 2010 року
- «Аль-Саадун і Муфді проти Сполученого Королівства» (*Al-Saadoon and Mufdhi v. the United Kingdom*), № 61498/08, ЄСПЛ 2010
- «Амерханов проти Туреччини» (*Amerkhanov v. Turkey*), № 16026/12, 05 червня 2018 року
- «Амуур проти Франції» (*Amuur v. France*), 25 червня 1996 року, *Збірник рішень та ухвал 1996-III*
- «Андреєва проти Латвії» (*Andrejeva v. Latvia*) [ВП], № 55707/00, ЄСПЛ 2009
- «Ансарі проти Португалії» (*Ansari v. Portugal*) (ухв.), № 4262/17, 11 квітня 2023 року
- «Асади та інші проти Словаччини» (*Asady and Others v. Slovakia*), № 24917/15, 24 березня 2020 року
- «Асват проти Сполученого Королівства» (*Aswat v. the United Kingdom*), № 17299/12, 16 квітня 2013 року
- «Ауад проти Болгарії» (*Auad v. Bulgaria*), № 46390/10, 11 жовтня 2011 року

—Б—

- «Б і К проти Швейцарії» (*B and C v. Switzerland*), №№ 889/19 та 43987/16, 17 листопада 2020 року
- «Б.А.К. проти Греції» (*B.A.C. v. Greece*), № 11981/15, 13 жовтня 2016 року
- «Б.Г. та інші проти Франції» (*B.G. and Others v. France*), № 63141/13, 10 вересня 2020 року
- «Б.Ф. та інші проти Швейцарії» (*B.F. and Others v. Switzerland*), №№ 13258/18 та 3 інших, 04 липня 2023 року
- «Баг проти Нідерландів» (*Bah v. the Netherlands*) (ухв.), № 35751/20, 22 червня 2021 року
- «Баг проти Сполученого Королівства» (*Bah v. the United Kingdom*), № 56328/07, ЄСПЛ 2011
- «Батирхайров проти Туреччини» (*Batyrkhairov v. Turkey*), № 69929/12, 5 червня 2018 року
- «Беншерєф проти Швеції» (*Bencheref v. Sweden*) (ухв.), № 9602/15, 05 грудня 2017 року
- «Біао проти Данії» (*Biao v. Denmark*) [ВП], № 38590/10, 24 травня 2016 року
- «Біволару та Молдован проти Франції» (*Bivolaru and Moldovan v. France*), №№ 40324/16 та 12623/17, 25 березня 2021 року
- «Бігаєва проти Греції» (*Bigaeva v. Greece*), № 26713/05, 28 травня 2009 року
- «Біджан Балаган проти Швеції» (*Bijan Balahan v. Sweden*), № 9839/22, 29 червня 2023 року
- «Бістієва та інші проти Польщі» (*Bistieva and Others v. Poland*), № 75157/14, 10 квітня 2018 року
- «Бумедьєне та інші проти Боснії та Герцеговини» (*Boumediene and Others v. Bosnia and Herzegovina*) (ухв.), №№ 38703/06 та 5 інших, 18 листопада 2008 року
- «Бутт проти Норвегії» (*Butt v. Norway*), № 47017/09, 04 грудня 2012 року

—В—

- «В. проти Франції» (*W v. France*), № 1348/21, 30 серпня 2022 року
- «В.А. та інші проти Італії» (*W.A. and Others v. Italy*), № 18787/17, 16 листопада 2023 року
- «В.Ф. проти Франції» (*V.F. v. France*) (ухв.), № 7196/10, 29 листопада 2011 року
- «Веллер проти Угорщини» (*Weller v. Hungary*), № 44399/05, 31 березня 2009 року

—Г—

- «Г.А. проти Сполученого Королівства» (*H.A. v. the United Kingdom*), № 30919/20, 05 грудня 2023 року
- «Г.А. та інші проти Греції» (*H.A. and Others v. Greece*), № 19951/16, 28 лютого 2019 року
- «Г.Б. та інші проти Туреччини» (*G.B. and Others v. Turkey*), № 4633/15, 17 жовтня 2019
- «Г.Дж. проти Іспанії» (*G.J. v. Spain*) (ухв.), № 59172/12, 21 червня 2016 року
- «Г.М. та інші проти Угорщини» (*H.M. and Others v. Hungary*), № 38967/17, 02 червня 2022 року
- «Г.Р. проти Нідерландів» (*G.R. v. the Netherlands*), № 22251/07, 10 січня 2012 року
- «Гадаміан проти Швейцарії» (*Ghadamian v. Switzerland*), № 21768/19, 09 травня 2023 року
- «Гайгусуз проти Австрії» (*Gaugusuz v. Austria*), 16 вересня 1996 року, *Збірник рішень та ухвал 1996-IV*
- «Гаркінс проти Сполученого Королівства» (*Harkins v. the United Kingdom*) (ухв.) [ВП], № 71537/14, 15 червня 2017 року
- «Гаспар проти Росії» (*Gaspar v. Russia*), № 23038/15, 12 червня 2018 року
- «Гебремедін [Габерамадьєн] проти Франції» (*Gebremedhin [Gaberamadhien] v. France*), № 25389/05, ЄСПЛ 2007-II
- «Геновезе проти Мальти» (*Genovese v. Malta*), № 53124/09, 11 жовтня 2011 року
- «Годе та Абді проти Сполученого Королівства» (*Hode and Abdi v. the United Kingdom*), № 22341/09, 06 листопада 2012 року

«Готі проти Хорватії» (*Hoti v. Croatia*), № 63311/14, 26 квітня 2018 року
«Грузія проти Росії» (I) (*Georgia v. Russia (I)*) [ВП], № 13255/07, ЄСПЛ 2014 (витяги)
«Гунде проти Нідерландів» (*Hunde v. the Netherlands*) (ухв.), № 17931/16, 05 липня 2016 року

—Д—

«Д проти Болгарії» (*D v. Bulgaria*), № 29447/17, 20 липня 2021 року
«Д. проти Сполученого Королівства» (*D. v. the United Kingdom*), 02 травня 1997 року, *Збірник рішень та ухвал 1997-III*
«Д.А. та інші проти Польщі» (*D.A. and Others v. Poland*), № 51246/17, 08 липня 2021 року
«Дабо проти Швеції» (*Dabo v. Sweden*), № 12510/18, 18 січня 2024 року
«Далеа проти Франції» (*Dalea v. France*) (ухв.), № 964/07, 02 лютого 2010 року
«Дарбое та Камара проти Італії» (*Darboe and Camara v. Italy*), № 5797/17, 21 липня 2022 року
«Дбоуба проти Туреччини» (*Dbouba v. Turkey*), № 15916/09, 13 липня 2010 року
«Де Суза Рібейро проти Франції» (*De Souza Ribeiro v. France*) [ВП], № 22689/07, ЄСПЛ 2012
«Де Суза проти Португалії» (*De Sousa v. Portugal*) (ухв.), № 28/17, 07 грудня 2021 року
«Дж.А. і А.А. проти Туреччини» (*J.A. and A.A. v. Türkiye*), № 80206/17, 06 лютого 2024 року
«Дж.А. та інші проти Італії» (*J.A. and Others v. Italy*), № 21329/18, 30 березня 2023 року
«Дж.Г. проти Сполученого Королівства» (*J.H. v. the United Kingdom*), № 48839/09, 20 грудня 2011 року
«Дж.К. та інші проти Швеції» (*J.K. and Others v. Sweden*) [ВП], № 59166/12, 23 серпня 2016 року
«Дж.Н. проти Сполученого Королівства» (*J.N. v. the United Kingdom*), № 37289/12, 19 травня 2016 року
«Дж.Р. та інші проти Греції» (*J.R. and Others v. Greece*), № 22696/16, 25 січня 2018 року
«Джунесс проти Нідерландів» (*Jeunesse v. the Netherlands*) [ВП], № 12738/10, 03 жовтня 2014 року
«Дубовик проти України» (*Dubovik v. Ukraine*), №№ 33210/07 та 41866/08, 15 жовтня 2009 року
«Д.Х. та інші проти Швеції» (*D.H. and Others v. Sweden*)*, № 34210/19, 25 червня 2024 року

—Е—

«Е.Х. проти Франції» (*E.H. v. France*), № 39126/17, 22 липня 2021 року
«Ель Гатет проти Швейцарії» (*El Ghatet v. Switzerland*), № 56971/10, 08 листопада 2016 року
«Емінбейлі проти Росії» (*Eminbeyli v. Russia*), № 42443/02, 26 лютого 2009 року

—З—

«З.А. та інші проти Росії» (*Z.A. and Others v. Russia*) [ВП], № 61411/15 та 3 інших, 21 листопада 2019 року
«Зет і Ті проти Сполученого Королівства» (*Z and T v. the United Kingdom*) (ухв.), № 27034/05, 28 лютого 2006 року

—І—

«І.К. проти Швейцарії» (*I.K. v. Switzerland*) (ухв.), № 21417/17, 19 грудня 2017 року
«І.М. проти Франції» (*I.M. v. France*), № 9152/09, 02 лютого 2012 року
«І.М. проти Швейцарії» (*I.M. v. Switzerland*), № 23887/16, 09 квітня 2019 року

«Іліас та Ахмед проти Угорщини» (*Ilias and Ahmed v. Hungary*) [ВП], № 47287/15, 21 листопада 2019 року

—Й—

«Йогансен проти Данії» (*Johansen v. Denmark*) (ухв.), № 27801/19, 01 лютого 2022 року
«Йо-Екале Мвандже проти Бельгії» (*Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium*), № 10486/10, 20 грудня 2011 року

—К—

«К.Г. проти Бельгії» (*K.G. v. Belgium*), № 52548/15, 06 листопада 2018 року
«К.І. проти Франції» (*K.I. v. France*), № 5560/19, 15 квітня 2021 року
«К.Н. і в. проти Франції» (*C.N. and v. v. France*), № 67724/09, 11 жовтня 2012
«К.Н. проти Сполученого Королівства» (*C.N. v. the United Kingdom*), № 4239/08, 13 листопада 2012 року
«К2 проти Сполученого Королівства» (*K2 v. the United Kingdom*) (ухв.), № 42387/13, 07 лютого 2017 року
«Камара проти Бельгії» (*Samara v. Belgium*), № 49255/22, 18 липня 2023 року
«Канагаратнам та інші проти Бельгії» (*Kanagaratnam and Others v. Belgium*), № 15297/09, 13 грудня 2011 року
«Карваля Барріос проти Іспанії» (*Carvajal Barrios v. Spain*) (ухв.), № 13869/22, 04 липня 2023 року
«Кая проти Німеччини» (*Kaya v. Germany*), № 31753/02, 28 червня 2007 року
«Кебе та інші проти України» (*Kebe and Others v. Ukraine*), № 12552/12, 12 січня 2017 року
«Кім проти Росії» (*Kim v. Russia*), № 44260/13, 17 липня 2014 року
«Кіютін проти Росії» (*Kiyutin v. Russia*), № 2700/10, ЄСПЛ 2011
«Комісаров проти Чеської Республіки» (*Komissarov v. the Czech Republic*), № 20611/17, 03 лютого 2022 року
«Корлі та інші проти Росії» (*Corley and Others v. Russia*), №№ 292/06 і 43490/06, 23 листопада 2021 року
«Куа Пуаррез проти Франції» (*Koua Poirrez v. France*), № 40892/98, ЄСПЛ 2003-Х

—Л—

«Л.Б. проти Литви» (*L.B. v. Lithuania*), № 38121/20, 14 червня 2022 року
«Л.Е. проти Греції» (*L.E. v. Greece*), № 71545/12, 21 січня 2016 року
«Л.М. та інші проти Росії» (*L.M. and Others v. Russia*), №№ 40081/14 та 2 інших, 15 жовтня 2015
«Л.О. проти Франції» (*L.O. v. France*) (ухв.), № 4455/14, 26 травня 2015 року
«Лазар проти Румунії» (*Lazăr v. Romania*), № 20183/21, 09 квітня 2024 року
«Л'ятіфі проти Колишньої Югославської Республіки Македонія» (*Ljatifij v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*), № 19017/16, 17 травня 2018 року
«Левакович проти Данії» (*Levakovic v. Denmark*), № 7841/14, 23 жовтня 2018
«Ліу проти Польщі» (*Liu v. Poland*), № 37610/18, 06 жовтня 2022 року
«Лонга Йонкеу проти Латвії» (*Longa Yonkeu v. Latvia*), № 57229/09, 15 листопада 2011 року
«Лулед Массуд проти Мальти» (*Louled Massoud v. Malta*), № 24340/08, 27 липня 2010 року
«Лучак проти Польщі» (*Luczak v. Poland*), № 77782/01, 27 листопада 2007 року

—М—

- «*М. та інші проти Болгарії*» (*M. and Others v. Bulgaria*), № 41416/08, 26 липня 2011 року
- «*М.А. проти Бельгії*» (*M.A. v. Belgium*), № 19656/18, 27 жовтня 2020
- «*М.А. проти Данії*» (*M.A. v. Denmark*) [ВП], № 6697/18, 09 липня 2021 року
- «*М.А. проти Італії*» (*M.A. v. Italy*), № 70583/17, 31 серпня 2023 року
- «*М.А. проти Кіпру*» (*M.A. v. Cyprus*), № 41872/10, ЄСПЛ 2013
- «*М.А. проти Франції*» (*M.A. v. France*), № 9373/15, 01 лютого 2018 року
- «*М.А. проти Швейцарії*» (*M.A. v. Switzerland*), № 52589/13, 18 листопада 2014 року
- «*М.А. та інші проти Латвії*» (*M.A. and Others v. Latvia*) (ухв.), № 25564/18, 29 березня 2022 року
- «*М.А. та інші проти Литви*» (*M.A. and Others v. Lithuania*), № 59793/17, 11 грудня 2018 року
- «*М.А.М. проти Швейцарії*» (*M.A.M. v. Switzerland*), № 29836/20, 26 квітня 2022 року
- «*М.Г. проти Болгарії*» (*M.G. v. Bulgaria*), № 59297/12, 25 березня 2014 року
- «*М.Г. та інші проти Хорватії*» (*M.H. and Others v. Croatia*), №№ 15670/18 та 43115/18, 18 листопада 2021 року
- «*М.Г. та С.Б. проти Угорщини*» (*M.H. and S.B. v. Hungary*), №№ 10940/17 та 15977/17, 22 лютого 2024 року
- «*М.Д. проти Франції*» (*M.D. v. France*), № 50376/13, 10 жовтня 2019 року
- «*М.Д. та А.Д. проти Бельгії*» (*M.D. and M.A. v. Belgium*), № 58689/12, 19 січня 2016 року
- «*М.Д. та А.Д. проти Франції*» (*M.D. and A.D. v. France*), № 57035/18, 22 липня 2021 року
- «*М.Д. та інші проти Росії*» (*M.D. and Others v. Russia*), №№ 71321/17 та 8 інших, 14 вересня 2021 року
- «*М.І.Г. та інші проти Швеції*» (*M.Y.H. and Others v. Sweden*), № 50859/10, 27 червня 2013 року
- «*М.К. та інші проти Польщі*» (*M.K. and Others v. Poland*), №№ 40503/17 та 2 інші, 23 липня 2020 року
- «*М.К. та інші проти Франції*» (*M.K. and Others v. France*), №№ 34349/18 та 2 інших, 08 грудня 2022 року
- «*М.М. проти Болгарії*» (*M.M. v. Bulgaria*), № 75832/13, 08 червня 2017 року
- «*М.М. проти Швейцарії*» (*M.M. v. Switzerland*), № 59006/18, 08 грудня 2020 року
- «*М.М.Р. проти Нідерландів*» (*M.M.R. v. the Netherlands*) (ухв.), № 64047/10, 24 травня 2016 року
- «*М.Н. та інші проти Бельгії*» (*M.N. and Others v. Belgium*) [ВП] (ухв.), № 3599/18, 05 травня 2020 року
- «*М.Н. та інші проти Туреччини*» (*M.N. and Others v. Turkey*), № 40462/16, 21 червня 2022 року
- «*М.О. проти Швейцарії*» (*M.O. v. Switzerland*), № 41282/16, 20 червня 2017 року
- «*М.С.С. проти Бельгії та Греції*» (*M.S.S. v. Belgium and Greece*) [ВП], № 30696/09, ЄСПЛ 2011
- «*М.Т. та інші проти Швеції*» (*M.T. and Others v. Sweden*), № 22105/18, 20 жовтня 2022 року
- «*Маауя проти Франції*» (*Maoui v. France*) [ВП], № 39652/98, ЄСПЛ 2000-Х
- «*Макдуді проти Бельгії*» (*Makdoudi v. Belgium*), № 12848/15, 18 лютого 2020 року
- «*Маккаллум проти Італії*» (*McCallum v. Italy*) (ухв) [ВП], № 20863/21, 21 вересня 2022 року
- «*Мамажонов проти Росії*» (*Matazhonov v. Russia*), № 17239/13, 23 жовтня 2014 року
- «*Маматкулов і Аскарів проти Туреччини*» (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*) [ВП], №№ 46827/99 та 46951/99, ЄСПЛ 2005-І
- «*Маслов проти Австрії*» (*Maslov v. Austria*) [ВП], № 1638/03, ЄСПЛ 2008
- «*Махмунді та інші проти Греції*» (*Mahmundi and Others v. Greece*), № 14902/10, 31 липня 2012 року
- «*Метьюз і Джонсон проти Румунії*» (*Matthews and Johnson v. Romania*), №№ 19124/21 та 20085/21, 09 квітня 2024 року
- «*Міколенко проти Естонії*» (*Mikolenko v. Estonia*), № 10664/05, 08 жовтня 2009 року
- «*Мінасян та інші проти Республіки Молдова*» (*Minasian and Others v. the Republic of Moldova*), № 26879/17, 17 січня 2023 року

- «Мірзоян проти Чеської Республіки» (*Mirzoyan v. the Czech Republic*), №№ 15117/21 та 15689/21, 16 травня 2024 року
- «Мір Ісфагані проти Нідерландів» (*Mir Isfahani v. the Netherlands*) (ухв.), № 31252/03, 31 серпня 2008 року
- «Мубіланзіла Майека та Канікі Мітунга проти Бельгії» (*Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*), № 13178/03, ЄСПЛ 2006-ХІ
- «Мугензі проти Франції» (*Mugenzi v. France*), № 52701/09, 10 липня 2014 року
- «Мустагі проти Франції» (*Moustahi v. France*), № 9347/14, 25 червня 2020 року
- «Мусхаджієва та інші проти Бельгії» (*Muskhadzhiyeva and Others v. Belgium*), № 41442/07, 19 січня 2010 року
- «Мухаммад і Мухаммад проти Румунії» (*Muhammad and Muhammad v. Romania*) [ВП], № 80982/12, 15 жовтня 2020 року
- «Мухаммад Сакават проти Бельгії» (*Muhammad Saqawat v. Belgium*), № 54962/18, 30 червня 2020 року

—Н—

- «Н. і М. проти Росії» (*N. and M. v. Russia*) (ухв.), №№ 39496/14 і 39727/14, 26 квітня 2016 року
- «Н. проти Сполученого Королівства» (*N. v. the United Kingdom*) [ВП], № 26565/05, ЄСПЛ 2008
- «Н. проти Фінляндії» (*N. v. Finland*), № 38885/02, 26 липня 2005 року
- «Н. проти Швеції» (*N. v. Sweden*), № 23505/09, 20 липня 2010 року
- «Н.А. проти Фінляндії» (*N.A. v. Finland*) (перегляд), № 25244/18, 13 липня 2021 року
- «Н.Б. та інші проти Франції» (*N.B. and Others v. France*), № 49775/20, 31 березня 2022 року
- «Н.Д. та Н.Т. проти Іспанії» (*N.D. and N.T. v. Spain*) [ВП], №№ 8675/15 та 8697/15, 13 лютого 2020 року
- «Н.Т.П. та інші проти Франції» (*N.T.P. and Others v. France*), № 68862/13, 24 травня 2018 року
- «Н.Х. та інші проти Франції» (*N.H. and Others v. France*), №№ 28820/13 та 2 інших, 02 липня 2020 року
- «НА. проти Сполученого Королівства» (*NA. v. the United Kingdom*), № 25904/07, 17 липня 2008 року
- «Нада проти Швейцарії» (*Nada v. Switzerland*) [ВП], № 10593/08, ЄСПЛ 2012
- «Ндіді проти Сполученого Королівства» (*Ndidi v. the United Kingdom*), № 41215/14, 14 вересня 2017 року
- «Недзвєчкі проти Німеччини» (*Niedzwiecki v. Germany*), № 58453/00, 25 жовтня 2005
- «Нікогосян та інші проти Польщі» (*Nikoghosyan and Others v. Poland*), № 14743/17, 3 березня 2022 року
- «Новак проти України» (*Nowak v. Ukraine*), № 60846/10, 31 березня 2011 року
- «Новрук та інші проти Росії» (*Novruk and Others v. Russia*), №№ 31039/11 та 4 інших, 15 березня 2016 року

—О—

- «О.Д. проти Болгарії» (*O.D. v. Bulgaria*), № 34016/18, 10 жовтня 2019
- «О.М. проти Угорщини» (*O.M. v. Hungary*), № 9912/15, 05 липня 2016 року
- «О.М. та Д.С. проти України» (*O.M. and D.S. v. Ukraine*), № 18603/12, 15 вересня 2022 року
- «О.Р. проти Греції» (*O.R. v. Greece*), № 24650/19, 23 січня 2024 року
- «О'Доноге та інші проти Сполученого Королівства» (*O'Donoghue and Others v. the United Kingdom*), № 34848/07, ЄСПЛ 2010 (витяги)
- «Оей проти Нідерландів» (*Ojei v. the Netherlands*) (ухв.), № 64724/10, 14 березня 2017 року

«Окубаміхаель Дебру проти Швеції» (*Okubamichael Debru v. Sweden*)*, № 49755/18, 25 липня 2024 року
«Омвенєке проти Німеччини» (*Omwenyeki v. Germany*) (ухв.), № 44294/04, 20 листопада 2007 року
«Оньюєкве проти Австрії» (*Onyejekwe v. Austria*) (ухв.), № 20203/11, 09 жовтня 2012 року
«Отмен (Абу Катада) проти Сполученого Королівства» (*Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom*), № 8139/09, ЄСПЛ 2012 (витяги)

— П —

«П'єрмон проти Франції» (*Piermont v. France*), 27 квітня 1995 року, серія А № 314
«Пан'єгейгалегей проти Данії» (*Panjeheighalehei v. Denmark*) (ухв.), № 11230/07, 13 жовтня 2009
«Папошвілі проти Бельгії» (*Paposhvili v. Belgium*) [ВП], № 41738/10, 13 грудня 2016 року
«Пономарйові проти Болгарії» (*Ponomaryovi v. Bulgaria*), № 5335/05, ЄСПЛ 2011
«Попов проти Франції» (*Porov v. France*), №№ 39472/07 і 39474/07, 19 січня 2012 року
«Пормес проти Нідерландів» (*Pormes v. the Netherlands*), № 25402/14, 28 липня 2020 року

— Р —

«Р проти Франції» (*R v. France*), № 49857/20, 30 серпня 2022 року
«Р.Б.А.Б. проти Нідерландів» (*R.B.A.B. v. the Netherlands*), № 7211/06, 07 червня 2016 року
«Р.Г. проти Швеції» (*R.H. v. Sweden*), № 4601/14, 10 вересня 2015 року
«Р.Д. проти Франції» (*R.D. v. France*), № 34648/14, 16 червня 2016 року
«Р.К. і В.К. Проти Франції» (*R.C. and V.C. v. France*), № 76491/14, 12 липня 2016 року
«Р.К. та інші проти Франції» (*R.K. and Others v. France*), № 68264/14, 12 липня 2016 року
«Р.М. та інші проти Франції» (*R.M. and Others v. France*), № 33201/11, 12 липня 2016 року
«Р.Р. та інші проти Угорщини» (*R.R. and Others v. Hungary*), № 36037/17, 02 березня 2021 року
«Р.Ю. проти Греції» (*R.U. v. Greece*), № 2237/08, 7 червня 2011 року
«Рамадан проти Мальти» (*Ramadan v. Malta*), № 76136/12, 21 червня 2016 року
«Ранцев проти Кіпру та Росії» (*Rantsev v. Cyprus and Russia*), № 25965/04, ЄСПЛ 2010 (витяги)
«Рахімі проти Греції» (*Rahimi v. Greece*), № 8687/08, 05 квітня 2011 року
«Ріад та Ідіаб проти Бельгії» (*Riad and Idiab v. Belgium*), №№ 29787/03 і 29810/03, 24 січня 2008 року
«Родрігес да Сільва і Хоогкамер проти Нідерландів» (*Rodrigues da Silva and Hoogkamer v. the Netherlands*), № 50435/99, ЄСПЛ 2006-I

— С —

«С.Г. проти Мальти» (*S.H. v. Malta*), № 37241/21, 20 грудня 2022 року
«С.Д. проти Греції» (*S.D. v. Greece*), № 53541/07, 11 червня 2009 року
«С.Е. проти Сербії» (*S.E. v. Serbia*), № 61365/16, 11 липня 2023 року
«С.З. проти Греції» (*S.Z. v. Greece*), № 66702/13, 21 червня 2018 року
«С.Л. проти Румунії» (*S.L. v. Romania*) (ухв.), № 52693/12, 29 листопада 2022 року
«С.С. та інші проти Угорщини» (*S.S. and Others v. Hungary*), №№ 56417/19 та 44245/20, 12 жовтня 2023 року
«С.Ф. та інші проти Болгарії» (*S.F. and Others v. Bulgaria*), № 8138/16, 07 грудня 2017 року
«Сааді проти Італії» (*Saadi v. Italy*) [ВП], № 37201/06, ЄСПЛ 2008

- «Сааді проти Сполученого Королівства» (*Saadi v. the United Kingdom*) [ВП], № 13229/03, ЄСПЛ 2008
- «Саакашвілі проти Грузії» (*Saakashvili v. Georgia*) (ухв.), №№ 6232/20 та 22394/20, 01 березня 2022 року
- «Савран проти Данії» (*Savran v. Denmark*) [ВП], № 57467/15, 07 грудня 2021 року
- «Савріддін Джураєв проти Росії» (*Savridin Dzhurayev v. Russia*), № 71386/10, ЄСПЛ 2013 (витяги)
- «Сайдун проти Греції» (*Saidoun v. Greece*), № 40083/07, 28 жовтня 2010 року
- «Сакір проти Греції» (*Sakir v. Greece*), № 48475/09, 24 березня 2016 року
- «Саккал і Фарес проти Туреччини» (*Sakkal and Fares v. Turkey*) (ухв.), № 52902/15, 07 червня 2016 року
- «Салах Шік проти Нідерландів» (*Salah Sheekh v. the Netherlands*), № 1948/04, 11 січня 2007 року
- «Санчез-Санчез проти Сполученого Королівства» (*Sanchez-Sanchez v. the United Kingdom*) [ВП], № 22854/20, 03 листопада 2022 року
- «Сафі та інші проти Греції» (*Safi and Others v. Greece*), № 5418/15, 07 липня 2022 року
- «Сеніго Лонге та інші проти Франції» (*Senigo Longue and Others v. France*), № 19113/09, 10 липня 2014 року
- «Сергей Смирнов проти Росії» (*Sergey Smirnov v. Russia*) (ухв.), № 14085/04, 06 липня 2006 року
- «Сілядін проти Франції» (*Siliadin v. France*), № 73316/01, ЄСПЛ 2005-VII
- «Сінгх проти Чеської Республіки» (*Singh v. the Czech Republic*), № 60538/00, 25 січня 2005 року
- «Сінгх та інші проти Бельгії» (*Singh and Others v. Belgium*), № 33210/11, 02 жовтня 2012 року
- «Слівенко та інші проти Латвії» (*Slivenko and Others v. Latvia*) (ухв.) [ВП], № 48321/99, ЄСПЛ 2002-II (витяги)
- «Сорінг проти Сполученого Королівства» (*Soering v. the United Kingdom*), 07 липня 1989 року, серія А, № 161
- «Соу проти Бельгії» (*Sow v. Belgium*), № 27081/13, 19 січня 2016 року
- «Стамозе проти Болгарії» (*Stamose v. Bulgaria*), № 29713/05, ЄСПЛ 2012
- «Судіта Кейта проти Угорщини» (*Sudita Keita v. Hungary*), № 42321/15, 12 травня 2020 року
- «Султані проти Франції» (*Sultani v. France*), № 45223/05, ЄСПЛ 2007-IV (витяги)
- «Сусо Муса проти Мальти» (*Suso Musa v. Malta*), № 42337/12, 23 липня 2013 року
- «Суфі та Елмі проти Сполученого Королівства» (*Sufi and Elmi v. the United Kingdom*), №№ 8319/07 та 11449/07, 28 червня 2011 року

—Т—

- «Т.І. та інші проти Греції» (*T.I. and Others v. Greece*), 40311/10, 18 липня 2019 року
- «Т.К. та інші проти Литви» (*T.K. and Others v. Lithuania*), № 55978/20, 22 березня 2022 року
- «Т.К.Е. проти Німеччини» (*T.C.E. v. Germany*), № 58681/12, 01 березня 2018 року
- «Таддеуччі та Маккол проти Італії» (*Taddeucci and McCall v. Italy*), № 51362/09, 30 червня 2016 року
- «Танда-Музінга проти Франції» (*Tanda-Muzinga v. France*), № 2260/10, 10 липня 2014 року
- «Таракхель проти Швейцарії» (*Tarakhel v. Switzerland*) [ВП], № 29217/12, ЄСПЛ 2014 (витяги)
- «Теграні та інші проти Туреччини» (*Tehrani and Others v. Turkey*), №№ 32940/08 та 2 інших, 13 квітня 2010 року
- «Тіам проти Італії» (*Thiam v. Italy*) (ухв.), № 21329/16, 30 серпня 2022 року
- «Тімотавес проти Бельгії» (*Thimothawes v. Belgium*), № 39061/11, 04 квітня 2017 року
- «Туо проти Кіпру» (*Thuo v. Cyprus*), № 3869/07, 04 квітня 2017 року

—у—

«Унер проти Нідерландів» (*Üner v. the Netherlands*) [ВП], № 46410/99, ЄСПЛ 2006-XII
«Унуане проти Сполученого Королівства» (*Unuane v. the United Kingdom*), № 80343/17,
24 листопада 2020 року
«Усманов проти Росії» (*Usmanov v. Russia*), № 43936/18, 22 грудня 2020 року

—Ф—

«Ф.Г. проти Швеції» (*F.G. v. Sweden*) [ВП], № 43611/11, 23 березня 2016 року

—Х—

«Х проти Швейцарії» (*X v. Switzerland*), № 16744/14, 26 січня 2017 року
«Х проти Швеції» (*X v. Sweden*), № 36417/16, 09 січня 2018 року
«Хан проти Німеччини» (*Khan v. Germany*) [ВП], № 38030/12, 21 вересня 2016 року
«Хан проти Франції» (*Khan v. France*), № 12267/16, 28 лютого 2019 року
«Хасанбасік проти Швейцарії» (*Hasanbasic v. Switzerland*), № 52166/09, 11 червня 2013 року
«Хасанов і Рахманов проти Росії» (*Khasanov and Rakhmanov v. Russia*) [ВП], №№ 28492/15 та
49975/15, 29 квітня 2022 року
«Хачатрян і Коновалова проти Росії» (*Khachatryan and Konvalova v. Russia*), № 28895/14,
13 липня 2021 року
«Хачатуров проти Armenii» (*Khachaturov v. Armenia*), № 59687/17, 24 червня 2021 року
«Хашемі та інші проти Азербайджану» (*Hashemi and Others v. Azerbaijan*), №№ 1480/16 та
6 інших, 13 січня 2022 року
«Хірсі Джамаа та інші проти Італії» (*Hirsi Jamaa and Others v. Italy*) [ВП], № 27765/09, ЄСПЛ 2012
«Хлайфіа та інші проти Італії» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], № 16483/12, 15 грудня 2016 року
«Худякова проти Росії» (*Khudyakova v. Russia*), № 13476/04, 08 січня 2009 року

—Ч—

«Чагал проти Сполученого Королівства» (*Chahal v. the United Kingdom*) [ВП], 15 листопада
1996 року, Збірник рішень та ухвал 1996-V
«Чеесей проти Австрії» (*Seesay v. Austria*), № 72126/14, 16 листопада 2017 року
«Чепмен проти Сполученого Королівства» (*Chapman v. the United Kingdom*) [ВП], № 27238/95,
ЄСПЛ 2001-I
«Чонка проти Бельгії» (*Čonka v. Belgium*), № 51564/99, ЄСПЛ 2002-I
«Чоудурі та інші проти Греції» (*Chowdury and Others v. Greece*), № 21884/15, 30 березня 2017 року

—Ш—

«Ш.Д. та інші проти Греції, Австрії, Хорватії, Угорщини, північної Македонії, Сербії та
Словенії» (*Sh.D. and Others v. Greece, Austria, Croatia, Hungary, North Macedonia, Serbia and
Slovenia*), № 14165/16, 13 червня 2019 року
«Шагзад проти Угорщини» (№ 2) (*Shahzad v. Hungary (no. 2)*), № 37967/18, 05 жовтня 2023
року
«Шагзад проти Угорщини» (*Shahzad v. Hungary*), № 12625/17, 08 липня 2021 року

- «Шамаєв та інші проти Грузії та Росії» (Shamayev and Others v. Georgia and Russia),*
№ 36378/02, ЄСПЛ 2005-III
- «Шаріфі та інші проти Італії та Греції (Sharifi and Others v. Italy and Greece),* № 16643/09,
21 жовтня 2014 року
- «Шембрі проти Мальти» (Schembri v. Malta)* (ухв.), № 66297/13, 19 вересня 2017 року
- «Шентюрк та інші проти Азербайджану» (Shenturk and Others v. Azerbaijan),* №№ 41326/17 та
3 інших, 10 березня 2022 року
- «Шеров та інші проти Польщі» (Sherov and Others v. Poland),* №№ 54029/17 та 3 інших, 04
квітня 2024 року
- «Шіксайтов проти Словаччини» (Shiksaitov v. Slovakia),* №№ 56751/16 та 33762/17, 10 грудня
2020 року
- «Шіошвілі та інші проти Росії» (Shioshvili and Others v. Russia),* № 19356/07, 20 грудня
2016 року